

JOS GOLTSTEIN

HET ONTSTAAN VAN HET LIMBURGS CHAUVINISME IN SITTARD*

INLEIDING

Veel Limburgers zijn chauvinistisch, net als bijvoorbeeld veel Friezen, Achterhoekers en Zeeuwen. Vooral de Zuid Limburgers staan er om bekend. Iedere Hollander (dat is zo ongeveer iedere Nederlander die niet uit Limburg komt) die met carnaval wel eens in het zuiden is geweest, kan daarover meepraten. Ook de vele Heimat-liederen, zoals 'Wie schjoon oos Limburg is', en de kliek-vorming van Limburgers in den vreemde zijn er aanwijzingen voor: de Limburgers hebben een grote voorliefde voor alles van en in het eigen Limburgse land.

Menig Limburger kan daarom zijn hart ophalen wanneer hij een Sittardse krant uit de twintiger jaren openslaat. Er bestaat een goede kans dat hem in gloedvolle bewoordingen wordt toegeroepen, dat zijn Limburg de mooiste provincie van het land is, het Limburgse dialect zo welluidend is en de cultuur de oudste, de Limburgers de gemoedelijkste, edelmoedigste en luchthartigste mensen van Nederland zijn en het welhaast een dure plicht is zich met hart en ziel voor Limburg en zijn bewoners in te zetten.

Vreemd genoeg is in de kranten die in de negentiger jaren van de vorige eeuw in Sittard verschenen zijn, nog niets te merken van zo'n verheerlijking van Limburg. Nu staat datgene wat kranten schrijven in een open samenleving als de onze, niet los van hetgeen het publiek denkt. De krant verschaft informatie en kan daardoor de opinie van de lezer sturen. Maar dit heeft zijn grenzen. Een krant die een te extreme mening of te grove onwaarheden verkondigt, zal het publiek van zich vervreemden. Uit lijfsbehoud moet een krant wel voeling blijven houden met zijn publiek en zal ze de feiten redelijk waarheidsgetrouw weergeven. Daarom kan worden aangenomen dat behalve de kranten ook menig Sittardenaar en andere inwoner van het verspreidingsgebied van de Sittardse kranten een chauvinistische houding heeft gekregen, ergens tussen pakweg 1890 en 1930.

Zo komen we tot de centrale vraagstelling: hoe en waarom is het Limburgs chauvinisme in de periode 1890-1930 in Sittard ontstaan?

* Literatuurverwijzingen zullen gebeuren met aanhaling van de naam van de schrijver, het jaar van uitgave en de pagina. In de literatuurlijst kunnen de titel en verdere gegevens worden opgezocht. Verwijzingen naar kranten vinden plaats via een afkorting en de datum van uitgave. De volledige naam van de krant is in de literatuurlijst te vinden.

Bij het aantonen van het ontstaan van dit chauvinisme zal gebruik worden gemaakt van een drietal indicatoren.

De eerste is de ontwikkeling van een positief zelfbeeld, inclusief de groei van de belangstelling voor de Limburgse taal, cultuur en geschiedenis. De tweede is de ontwikkeling van de gevoeligheid voor zaken van Limburgs belang en het daaruit voortvloeiende 'handelen-uit-naam-van-het-Limburger-zijn'. De derde is het verschijnen van opmerkingen en artikelen waarin de mensen destijds zélf het ont- en bestaan van een Limburgs chauvinisme constateren.

Het mag duidelijk zijn dat de eerste twee indicatoren het Limburgs chauvinisme zijn eigenlijke inhoud geven.

Bij de beschrijving zullen vier historische perioden onderscheiden worden. De grenzen daarvan moeten niet te scherp worden gezien; chauvinisme ontstaat niet plotseling van het ene op het andere jaar. Elke periode zal vergezeld gaan van de nodige achtergrondinformatie over belangrijke veranderingen in de Sittardse samenleving.

Ter afsluiting zal geprobeerd worden het ontstaan van het Limburgs chauvinisme in Sittard te overzien en te verklaren vanuit een maatschappijwetenschappelijk standpunt. Dat wil zeggen dat er gezocht zal worden naar een verklaring aan de hand van een verandering in de relaties van de Sittardenaars met elkaar en met anderen. Psychologische verklaringen, zoals 'Het Limburgs chauvinisme is ontstaan uit een gevoel van minderwaardigheid', komen niet aan bod. Laat de psycholoog maar bepalen of de individuele Sittardenaar zo'n gevoel heeft gehad.

Nu kan men zich afvragen of de resultaten van dit onderzoek behalve op Sittard ook betrekking hebben op de provincie Limburg als geheel. Dit laatste hoeft niet het geval te zijn. Het onderzoek gaat niet over het chauvinisme van de Limburgers maar over een chauvinisme met Limburg als object. Om bij voorbaat de conclusie te trekken dat wanneer de Sittardenaars op een bepaalde manier Limburgs chauvinistisch zijn geworden, alle Limburgers Limburgs chauvinistisch zijn geworden en nog wel op dezelfde manier, berust op een boude veronderstelling: dat alle Limburgers één zijn. Naar mijn mening bestaan er provinciaal gezien zoveel verschillen in allerlei aspecten van samenleven, dat er objectief van een eenheid geen sprake kan zijn. Wanneer we dus een ontstaan van het Limburgs chauvinisme in Sittard constateren, wil dat niet zeggen dat bijvoorbeeld in Weert ook een dergelijk chauvinisme in dezelfde periode en op dezelfde wijze tot ontwikkeling moet zijn gekomen.

Hoe Limburgs het Limburgs chauvinisme eigenlijk is, zal pas bepaald kunnen worden nadat ook op andere plaatsen onderzoek is gedaan. Wat dit

betreft is deze studie niet meer dan een begin. Het is echter te verwachten dat wanneer ook elders het ontstaan van een Limburgs chauvinisme kan worden aangetoond, parallellen met de ontwikkeling in Sittard niet zullen uitblijven. Daarbij valt met name te denken aan de ontwikkeling van het anti-Hollandse sentiment in het Limburgs chauvinisme. Wat dit betreft heeft deze studie overigens ook waarde voor de ontwikkeling van het regionaal chauvinisme in andere buitengebieden van Nederland.

De hiervolgende studie zal beginnen met de vraag naar de eenheid van de Limburgers. Zoals gezegd is zij van belang voor de reikwijdte van de resultaten, maar dat niet alleen. Als kan worden aangetoond dat de Limburgers geen eenheid hebben gevormd, is ook de weg afgesloten naar de volgende verklaring: de Sittardenaren zouden zich één voelen met de andere Limburgers, omdat ze één met hen zijn. Zo eenvoudig liggen de zaken niet.

LIMBURGS EENHEID, EEN MYTHE

In welke aspecten van samenleven - politiek, economisch, sociaal en cultureel - is de bevolking van Limburg in de periode 1890-1930 zo sterk geïntegreerd, dat haar de benaming eenheid toekomt? Laten we een oordeel geven nadat we de verschillende aspecten een voor een de revue hebben laten passeren.

Politiek

Limburg vormt als provincie natuurlijk een bestuurlijke eenheid, maar veel stelt dit niet voor: gemeente en Rijk zijn belangrijker. Limburg mist bovendien de historische dimensie die de meeste andere provincies in Nederland wel hebben. Na eeuwenlang een staatkundige lappendeken te zijn geweest, is Limburg pas in 1814-1815 één geworden (tot 1839 samen met Belgisch Limburg). Het is aan de koppigheid van koning Willem I te danken dat de Limburgers toen niet Maastrichtenaren zijn gaan heten. Tegen het advies van de grondwetscommissie in, heeft hij de naam verkozen van een verdwenen hertogdom, dat in de Middeleeuwen net het uiterste zuidrandje van de provincie tot zijn gebied heeft mogen rekenen.

De beperkte bestuurlijke eenheid lijkt wel te worden aangevuld door een eenheid van politieke overtuiging. In 1864 veroordeelt de Paus het liberalisme. De Limburgers, tenminste degenen die door het beperkte kiesrecht tot stemmen gemachtigd zijn, reageren daarop door binnen enkele jaren alleen nog maar zich katholiek noemende kandidaten - de katholieke partij

wordt pas in 1891 opgericht en het duurt tot 1917 voordat zij zich definitief gevestigd heeft - af te vaardigen naar de Tweede Kamer en de Provinciale Staten. Wanneer in 1917 het algemeen kiesrecht wordt ingevoerd voor mannen en in 1922 voor vrouwen, blijkt de katholieke partij goed te zijn voor zo'n 80% van alle stemmen in Limburg.

Neemt men de toestand iets beter onder de loep, dan blijkt deze eenheid van politieke overtuiging echter erg broos. Voor 1917 wordt van allerlei zijde geklaagd dat zelfs de kandidaten voor de Tweede Kamer en de Provinciale Staten hun stemmen meer door bier- en jenevertractaties vergaren dan op grond van een zogenaamde principiële strijd. Het lijken net gemeenteraadverkiezingen, waar dergelijke praktijken en het op grote schaal gebruik maken van familie-, vriendschaps- en andere banden, heel gewoon zijn en gewoon blijven. Hoe belangrijk de niet-principiële factoren geweest zijn, kan enigszins worden opgemaakt uit het feit dat in Sittard het opkomstpercentage bij de Tweede Kamerverkiezingen in 1905 32% is en in 1913 80%.¹ Na 1917 zijn de klachten over het gebruik van bier en jenever bij de Tweede Kamer- en Provinciale Statenverkiezingen verdwenen. De afschaffing van het districtenstelsel heeft de kandidaten afhankelijk gemaakt van de partij. Die verzorgt nu de verkiezingsstrijd. Daarbij wordt ze flink geholpen door het feit dat de eveneens in 1917 ingevoerde stemplicht de kiezers naar de stembus drijft en de invloed van de katholieke Kerk er voor zorgt dat de stemmen als het ware vanzelf bij de katholieke partij terecht komen. De hoge scores van de katholieke partij zeggen daarom weinig over de populariteit van de partij. Volgens Vellenga is die zelfs klein, omdat het establishment van de partij te ver af zou staan van het gewone volk.² Bij de gemeenteraadsverkiezingen blijken de officiële kandidaten van de katholieke partij het ook steeds te moeten afleggen tegen de onafhankelijke kandidaten. Afgaande op Vellenga kan gesteld worden dat het merendeel van de Limburgers hoogstens geïnteresseerd is geweest in het politieke gebeuren in de eigen gemeente. Wat daarbuiten gebeurt, wordt bemiddeld door een handvol politiek actieve notabelen. Het niveau van politieke integratie is daarom laag. De deelname aan het politieke gebeuren in provincie en staat is voor het grootste deel passief.

Economisch

In het begin van de periode 1890-1930 is Limburg economisch gezien een tamelijk achtergebleven gebied. De verbindingen zijn slecht. Alleen in

¹ L 17-6-1905 en NSC 18-6-1913.

² Vellenga 1975: 45.

Maastricht komt moderne grootindustrie van betekenis voor. Landbouw is het voornaamste middel van bestaan. Duizenden Limburgers moeten werk zoeken buiten de provincie. Volgens Dieteren telt Limburg rond 1900 ongeveer 10.000 langdurig in Duitsland verblijvende arbeiders, ten minste 5600 seizoenarbeiders en nog eens 6500 pendelaars - en dat op een totale bevolking van maar 280.000 personen.³

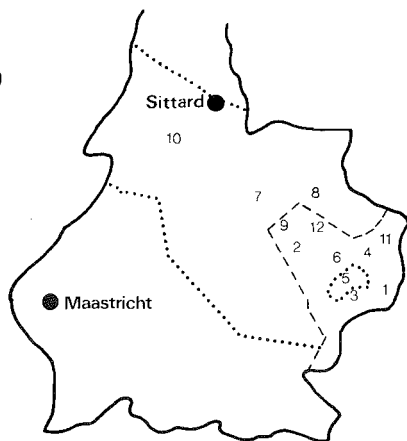
De komst van de mijnindustrie verandert dit beeld ingrijpend. Hieronder is te zien waar deze ontwikkeling zich precies afspeelt en hoe stormachtig zij verloopt:

De ontwikkeling van de mijnbouwindustrie in Limburg:

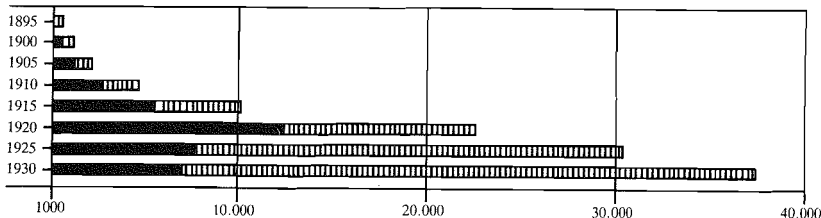
Jaar van in gebruikname, naam, plaats:

- 1 – Domaniale mijn (Kerkrade; sinds de Middeleeuwen al in het gebruik)
- 2 – 1899 Oranje Nassau I (Heerlen)
- 3 – 1902 Willem Sophia (Spekholzerheide)
- 4 – 1905 Laura (Eijgelshoven)
- 5 – 1906 Staatsmijn Wilhelmina (Terwinselen)
- 6 – 1906 Oranje Nassau II (Schaesberg)
- 7 – 1913 Staatsmijn Emma (Hoensbroek)
- 8 – 1916 Staatsmijn Hendrik (Brunssum)
- 9 – 1917 Oranje Nassau III (Heerlerheide)
- 10 – 1925 Staatsmijn Maurits (Geleen)
- 11 – 1927 Julia (Eijgelshoven)
- 12 – 1928 Oranje Nassau IV (Heerlerheide)

- = grens concessiegebied Staatsmijnen
- = grens concessiegebied particuliere mijnen

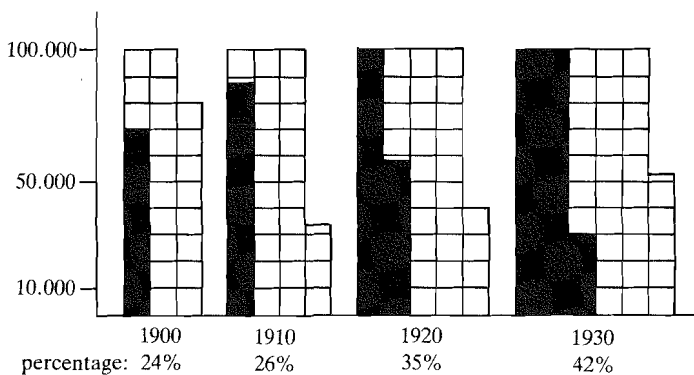

Personneelsbestand mijnbouwindustrie totaal: ██████████ toename: ██████████

³ Dieteren 1959: 7/8.

Het noordelijk deel van Zuid Limburg verandert binnen enkele jaren in een van Nederlands grootste industriegebieden, met de mijnbouw als enige grote werkgever. In 1927 vindt 46% van de bevolking van de Mijnstreek daar emplooi.⁴ In plaats van arbeiders teveel, zijn er ineens arbeiders tekort. Het tekort wordt van buiten aangevuld. Dit gebeurt al van het begin af aan, omdat veel Limburgers een afkeer hebben van de mijnarbeid. Het werk is zwaar en ongezond, de sociale status laag. De verbetering van de sociale voorzieningen, het goede loon en het afbrokkelen van de werkgelegenheid in Duitsland doen die afkeer geleidelijk verdwijnen. In 1927 is uiteindelijk 45% van de mijnwerkers van Limburgse origine; 29% bestaat uit andere Nederlanders en 26% is buitenlander.⁵ De bevolking van de Mijnstreek groeit door de toevloed van vreemde arbeiders meer dan twee keer zo snel als in de rest van Limburg. Op de onderstaande grafiek is te zien dat die groei pas ná 1910 inzet:

- = bevolking Mijnstreek (per 10.000)
- = bevolking rest van Limburg (per 10.000)

Het overige deel van Zuid Limburg, dat agrarisch blijft, wordt bij de ontwikkeling van de mijnbouw betrokken als verzorgingsgebied van het industriële deel.

Het noordelijke deel van Limburg trekt zich weinig aan van de ontwikkeling in het zuiden. Hier ontwikkelt zich rond plaatsen als Venlo, Roermond en Weert een eigen industrie, die veel bescheidener en veelzijdiger is dan in de

⁴ DL 27-10-1928.

⁵ Vergelijk Dieteren 1959: 58.

Mijnstreek.⁶ De land- en tuinbouw in het noorden blijft gericht op het oude afzetgebied: industriesteden als Eindhoven en het Duitse Ruhrgebied.⁷ Aldus brengt de ontwikkeling van de mijnbouw alleen in het zuidelijke deel van de provincie, en met name de Mijnstreek, een grotere economische integratie tot stand. Het noorden gaat zijn eigen weg. De betere verbindingen die er dankzij de mijnbouw komen, brengen de Zuid en Noord Limburgers even veel met andere Nederlanders in contact als met elkaar.

Sociaal

Limburg in de 19e eeuw wordt door de meeste schrijvers afgeschilderd als een aaneenschakeling van gesloten dorpsgemeenschappen, met sterk homogene, autochtone en patriarchale trekken. Het leefpatroon is traditioneel, burenhulp een gebod en de sociale controle groot. Wanneer de lokale zeden en normen worden overtreden, leidt dat tot volksgerichten, bijvoorbeeld via ketelmuziek. De familiebanden zijn sterk, de huishoudens groot en de pater familias is absoluut heerser. Vreemde invloeden worden geweerd. Vrijers van buiten moeten een ontgroening doorstaan. Ruzies en veten met andere dorpen, gehuchten en zelfs buurten zijn frequent. Het plaatselijk dialect versterkt de geslotenheid van de gemeenschap nog eens extra.

Het contact van deze gesloten dorpsgemeenschap met de buitenwereld wordt onderhouden door een handvol notabelen. Aan de absolute top daarvan staan de vaak adellijke grootgrondbezitters, de hogere geestelijkheid en, in de grotere plaatsen, de rijke fabrikanten. De subtop - die bijna alleen in de grotere plaatsen te vinden is - bestaat uit academisch gevormden, zoals arts en notaris en hogere ambtenaren. Daaronder volgen tenslotte de kleine notabelen: de dorpspastoor, de rijke boeren, de gegoede middenstand en de onderwijzer. De top en subtop vormen de echte heren. Hun sociaal netwerk (bestaande uit huwelijks- en familiebanden en al dan niet vriendschappelijk getinte informele contacten) strekt zich meestal ver buiten de lokale gemeenschap uit. Een deel van hun notabel zijn zal zelfs daarop berust hebben: zij zijn mannen van de wereld.

Het hierboven geschetste gesloten karakter van de Limburgse dorpsamenleving is voor latere generaties vaak aanleiding geweest deze samenleving te typeren als een harmonieuze Gemeenschap. Jacobs⁸ wijst er echter op dat de oude tijd echt niet zo goed is geweest. Jac Schreurs laat in zijn roman

⁶ Linssen 1969: 7.

⁷ Alberts 1974: 234 en Claessens 1965: 272/273.

⁸ Jacobs 1951: 17.

'Kroniek eener Parochie', die handelt over Geleen anno 1920, de hoofdperson zich afvragen: 'Hoe is het mogelijk dat na zooveel eeuwen van christendom en evangelische liefdeleer nog gehaat wordt als deze menschen haten, nog vervloekt, gelasterd en geschandvlekt wordt, nog zoo gulzig in de verboden vrucht wordt gebeten als deze menschen doen?'⁹

Goed beschouwd is de gesloten samenleving niets anders dan een samenleving waarin het grootste deel van de mensen relatief geïsoleerd leeft, met de nodige spanningen en conflicten die nu eenmaal bij het samenleven van mensen schijnen te horen.

Het zijn echter niet alleen de notabelen die sociaal contact hebben met de buitenwereld. De Limburgse trekarbeiders, die in de vorige paragraaf al aan de orde zijn gekomen, hebben natuurlijk ook kans op contact met mensen van ver buiten het dorp. Toch is die kans weer niet al te groot. De gastheerbevolking staat meestal nogal afwijkend tegenover deze vreemde arbeiders. Ontspanning, plezier, liefde en ruzie zullen daarom voornamelijk binnen de eigen groep (vaak dorpsgenoten) gevonden zijn.¹⁰

Naast deze regelmatig verhuizenden zijn er Limburgers die slechts voor een beperkte tijd de dorpsgemeenschap verlaten. Dieteren¹¹ vermeldt dat in Zuid Limburg veel ambachtslieden hun vak in het buitenland leren en dat vele jongens en meisjes, 'ook uit agrarische milieus', in pensionaten in het buitenland studeren. Ook moet ieder jaar een aantal Limburgers in militaire dienst. Tot de invoering van de persoonlijke dienstplicht in 1898, zijn dat vooral Limburgers uit de minder gegoede milieu's. De rijkeren hebben de mogelijkheid een remplaçant te kopen.

Tenslotte mogen de rondtrekkende mensen als marskramers, venters, vodenkopers, bedelaars en wagenvoerders niet vergeten worden. Ook zij maken deel uit van de Limburgse dorpsgemeenschap, al staan ze aan de rand ervan.

Tegen het eind van de 19e eeuw begint met de stijging van de welvaart het gesloten beeld van de Limburgse dorpsgemeenschap ingrijpend te veranderen. De thuisblijvers - de middengroep van boeren en burgers - kunnen het zich steeds vaker permitteren in de dorpen en steden in de buurt markten en kermissen te bezoeken en familie- en vriendschapsbanden te onderhouden. De landsgrenzen - die in Zuid Limburg voor ongeveer 95% tevens de provinciegrens zijn - vormen daarbij geen enkele belemmering. Pas in de

⁹ Schreurs 1942: 54.

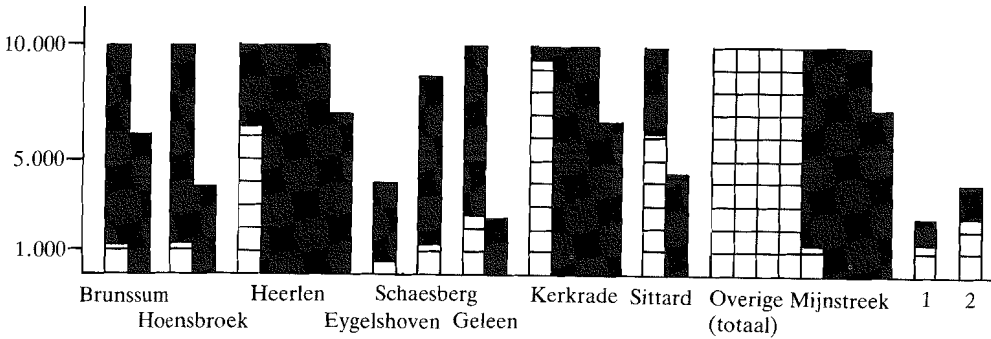
¹⁰ Vergelijk Marijnissen 1977: 176.

¹¹ Dieteren 1959: 47.

Eerste Wereldoorlog wordt de controle op het grensverkeer scherper.¹² Claessens¹³ wijst er op dat rond de eeuwwisseling ook de oude dorpsolidariteit begint te tanen. Diverse op katholieke leest geschoeide sociale organisaties gaan de functie van de buurtschap overnemen. In de Mijnstreek verloopt die verandering veel radicaler dan in de rest van Limburg. De oude, gesloten dorpsamenleving wordt als het ware opengebrouwen door de komst van het nieuwe beroep van mijnwerker en de grootscheepse immigratie van vreemden.

Het leven van de mijnwerker wijkt totaal af van dat van een boer. De mijnwerker is economisch onafhankelijk van burenhulp, de welwillende houding van een landeigenaar of de opbrengst van het familiebedrijf. Hij heeft vaste werktijden, krijgt op tijd zijn loon en kan dat vrij besteden. Hij onttrekt zich aan de controle van het dorp - net als de trekarbeiders dat tevoren ook al in zekere mate hebben gedaan.

De grootscheepse immigratie is in de vorige paragraaf al even aan de orde geweest. Op de onderstaande grafiek is te zien dat deze immigratie zich vooral geconcentreerd heeft in een zevental gemeenten, die op één na (Geleen) in de Oostelijke Mijnstreek liggen. Sittard staat er voor de volledigheid bij; het vormt geen echte uitschieter.

□ = bevolking anno 1900 (één blokje = 1.000)
 ■ = bevolkingstoename tot 1930

1) Overige Mijnstreek (gemiddeld per gemeente)
 2) Overig Limburg (gemiddeld per gemeente)

¹² Alberts 1974: 208.

¹³ Claessens 1965: 281.

De Oostelijke Mijnstreek, en met name het gebied tussen Hoensbroek en Kerkrade, is dan ook het sterkst geconfronteerd met de problemen van deze immigratie. Die zijn niet alleen van infrastructurele aard. De immigranten gedragen zich on(aan)gepast. Vooral het gedrag van veel mijnwerkers, die vaak jong en ongetrouwd zijn, wordt als aanstootgevend ervaren: het veelvuldig verhuizen, de grotere criminaliteit, het grotere drankgebruik en de lossere moraal.¹⁴

De Westelijke Mijnstreek komt pas in de twintiger jaren goed tot ontwikkeling. De problemen met de immigratie zijn hier van meet af aan kleiner. Dat komt op de eerste plaats doordat die immigratie hier veel geringer is. Op de tweede plaats doordat de Staatsmijnen - en in de Westelijke Mijnstreek ligt alleen de Staatsmijn 'Maurits' - vanaf 1920 een strengere selectie zijn gaan toepassen in het aannamebeleid; al te groot uitschot wordt nu geweerd. Op de derde plaats doordat de kerkelijke en wereldlijke autoriteiten op tijd hun voorzorgsmaatregelen hebben kunnen treffen. De ervaringen in de Oostelijke Mijnstreek hebben hen wijzer gemaakt.¹⁵

Overzien wij de situatie, dan moet geconcludeerd worden dat ook op het gebied van de sociale betrekkingen Limburg in de periode 1890-1930 een weinig geïntegreerd geheel vormt. In het geval het sociale leven zich niet tot de grenzen van het eigen dorp of de eigen stad beperkt, overschrijdt men met het grootste gemak de provinciegrenzen. In het grootste deel van Limburg - en geheel Zuid Limburg - betekent dit tevens het overschrijden van de landsgrenzen. Wanneer tijdens en na de Eerste Wereldoorlog het contact met het buitenland vermindert, komt in de Mijnstreek het snel toenemende contact met niet-Limburgse immigranten daarvoor in de plaats. Deze immigranten komen echter voornamelijk terecht in de lagere (de mijnwerkers) of de hogere stand (de elite van hoge ambtenaren en academisch gevormden). De middenstand van boeren en burgers blijft tamelijk onberoerd en zo het meest autochtoon.

Cultureel

Aangezien in al de andere aspecten van samenleven een duidelijke eenheid ontbreekt, is het niet verwonderlijk dat ook op het gebied van de cultuur geen sprake is van eenheid.

Neem bijvoorbeeld de taal. Als spreektaal gebruiken de meeste Limburgers een Nederduits dialect, waarin naast tal van locale variaties zeker twee grote

¹⁴ Vergelijk Dieteren 1959: 193/194.

¹⁵ Vergelijk Dieteren 1959: 38 en 131.

dialectgrenzen voorkomen. De ene loopt van oost naar west, even boven Venlo. Het dialect ten noorden van die grens sluit aan bij het Gelders dialect. De andere dialectgrens loopt van noord naar zuid, rechts van Heerlen. Het dialect ten oosten hiervan sluit aan bij het Rijnlands dialect. De hogere burgerij uit met name Maastricht, heeft bovendien tot ver in de 19e eeuw Frans gelezen en gesproken. In de Zuid-Oost hoek is daarentegen het Duits nog lange tijd als leestaal gangbaar gebleven. Het Nederlands heeft hier pas in de twintiger jaren zijn definitieve overwinning als leestaal behaald.

Net als bij de taal bestaan ook op het gebied van de folklore tal van locale en regionale variaties. Interessant is de variatie in jaarvuurtypen, omdat hier de cultuurgrens weer duidelijk afwijkt van de provinciegrens. In het Noorden, boven Arcen, blijken met Pasen grote vuren gestookt te worden, net als in het aangrenzende Gelderland het geval is. In het midden en in het grootste deel van Zuid Limburg gebeurt dit met St. Maarten, net als in het aangrenzende Duitse gebied. In het uiterste Zuiden stookt men echter in de Vasten-tijd zijn jaarvuur.¹⁶ Het meest opvallende verschil in cultuur is echter op het gebied van de mentaliteit te vinden. Zuid en Noord Limburgers, waarbij de grens ongeveer bij Roermond ligt, worden tegen elkaar afgezet. De Sittardse pers schrijft al regelmatig dat de Zuid Limburger vrijer en levendiger zou zijn en 'zich gaarne verenigt om joeks- en pretpartijen op te richten'. De Noord Limburger zou ernstiger, bezadigder en regelmatiger van uiterlijk zijn.¹⁷ Prof. A. Chorus - zelf van Zuid Limburgse huize - noemt de Zuid Limburgers 'beweeglijk van geest, veelzijdig initiatief vertonend, cultureel gedifferentieerd, maar ook oppervlakkig en zonder doorzettingsvermogen'. De Noord Limburger vertoont volgens hem 'meer bezonnenheid, meer stabiele innerlijkheid, is harder, doortastender, meer volhardend'. Oorzaak van dit verschil zou zijn dat de boeren op de zanderige, schrale zandgrond in Noord Limburg altijd meer hebben moeten ploeteren dan de Zuid Limburgse boer met zijn vette, vruchtbare akkers.¹⁸ Wichers voegt aan Chorus toe dat het Noord Limburgse mentaliteitspatroon aansluit bij dat van de zuidelijke en oostelijke zandgronden in Noord Brabant en Gelderland. Hij zoekt de oorzaak van het verschil echter in een grotere mate van feodaliteit in Zuid Limburg en meer 'romaanse' invloeden aldaar.¹⁹

Volgens Alberts²⁰ werkt het verschil in mentaliteit ook door in de beleving

¹⁶ Roukens 1966: 277/279.

¹⁷ L 20-4-1895, L 18-5-1907 en Z 12-5-1917.

¹⁸ In Wijsen 1963: 96.

¹⁹ Wichers 1965: 146 en 234.

²⁰ Alberts 1981: 175.

van de katholieke godsdienst. In het Zuiden zou de bevolking meer geneigd zijn 'grotere betekenis te hechten aan praal van kerkelijke feesten' en laat men 'daarbij ook gaarne zijn ogen en oren genieten'. In het Noorden stelt men zich met minder tevreden. Daar is de bevolking eerder geneigd 'de religie innerlijk te beleven'. Zelfs de eenheid van geloof, waarop zowel in de literatuur als in de Sittardse pers vaak gewezen wordt, is dus maar betrekkelijk. Tot de ontwikkeling van de katholieke zuilenorganisatie in de twintigste eeuw, heeft deze eenheid waarschijnlijk alleen bestaan in het feit dat Noord en Zuid Limburg deel uitmaken van hetzelfde bisdom Roermond. Met de ontwikkeling van de zuilenorganisatie moet de geloofsbeleving uniformer zijn geworden, maar dan wel in de zin van meer algemeen Nederlands-katholiek. De zuilenorganisatie omvat immers de gehele katholieke wereld in Nederland.

Een dergelijke veralgemening is ook in andere elementen van de cultuur te herkennen. De oude klederdrachten zijn in 1906 al zo goed als verdwenen. 'De Limburgsche Aankondiger' verzucht in dat jaar dat de jeugd van de dorpen er bijloopt als echte 'heeren' en 'mammezellen'.²¹ Zij kleden zich naar de mode van de stad, hetgeen 'om te huilen' zou zijn. Het dialect verandert ook. Uit 1925 dateert het volgende, niet van chauvinisme gespeend citaat:

Als je luistert naar de woorden van het opgroeiend geslacht, dat zich toch nog graag van het Limburgsch plat bedient, dan hoor je daar zooveel Hollandsche woorden tusschen, al is de uitspraak nog zoo plat Limburgsch. Vroeger spraken de menschen slecht Hollandsch, maar goed Limburgsch. Tegenwoordig spreken velen goed Hollandsch, maar slecht Limburgsch. Nu zijn er menschen die dat zullen prijzen als een blijk van vooruitgang en beschaving. Heeft men ons niet geleerd dat onze volkstaal, ons klankrijk en kleurig dialect een onbeschaafde taal is? Maar wij blijven het betreuren. Evenzoo met onze oude gebruiken; ze verdwijnen meer en meer.²²

Bij deze 'men' speelt de Kerk een belangrijke rol. De uit Sittard afkomstige kapelaan/schrijver Jac Schreurs schrijft niet voor niets over de uit Maasbree afkomstige deken Tijssen van Sittard (1919-1929): 'De overtuiging, die hem trouwens nooit verlaten heeft, dat de priesterlijke waardigheid zich het best in beschaafde omgangsvormen en dus ook in beschaafd Nederlands handhaafde, was reeds vroeg de zijne'.²³

²¹ LA 18-8-1906.

²² DL 4-4-1925.

²³ Schreurs 1957: 45.

De achterliggende oorzaak van al deze veranderingen is het verdwijnen van de oude plattelandssamenleving. De toenemende welvaart en de grotere mobiliteit van de bevolking maken het overnemen van nieuwe cultuurpatronen mogelijk. Deze kunnen vaak, zoals in het geval van de kleding en het dansen, niet als Limburgs, zelfs niet als Nederlands, maar enkel als modern westers worden aangemerkt.

Conclusie

Het is duidelijk dat Limburg in de periode 1890-1930 alleen op een beperkt bestuurlijk gebied van politiek en Kerk een afgebakende eenheid vormt. Bij de verschillen binnen de provincie springen vooral die tussen Noord en Zuid Limburg op economisch en cultureel gebied, in het oog.

Ondanks alle genoemde verschillen kan iemand als Alberts in zijn boek 'Oorsprong en geschiedenis van de Limburgers' schrijven, dat de 'lokale homogeniteit, die weliswaar verschillen tussen de onderscheiden steden, dorpen en streken van Limburg aan het licht bracht (...) de gewestelijke homogeniteit toch niet doorbrak'.²⁴ Een verklaring voor deze rare gedachtingang is bij Vellenga te vinden. Hij schrijft: 'Men kan de provincie Limburg als een geheel zien, dat zijn bijzondere inbreng op allerlei terreinen - zeden, gewoonten e.d. - binnen de Nederlandse samenleving heeft. Limburg doet zich inderdaad aan ons voor als één geheel. In relatie tot het Noorden is dit gedeeltelijk ook juist (...)'.²⁵ Met andere woorden, de verschillen binnen Limburg verbleken in de ogen van de andere Nederlanders omdat Limburg als geheel anders is. Het vreemde is dat ook vele Limburgers deze optiek hebben. Zo schrijft Fons Ehrens: 'Als iets typisch Limburgs is, dan is dat de wijze waarop provinciale politici, persmedia en gelegenhedsprekers zich bij herhaling uitlaten over de Limburgse eenheid. Snorkend puttend uit het vat vol holle frasen, willen zij ons doen geloven, dat Limburg een en ondeelbaar is, en moet blijven, omdat...ja... omdat...eh...Limburg Limburg is'.²⁶

Hoe de Sittardenaren in de periode 1890-1930 ertoe gekomen zijn om Limburg als een eenheid te zien, zal hierna beantwoord worden. De mythe van de eenheid van Limburg vormt immers een onmisbaar element in de ontwikkeling van het Limburgs chauvinisme.

²⁴ Alberts 1981: 175.

²⁵ Vellenga 1975: 13.

²⁶ In Limburg Express, nr 2, 1977.

DE PERIODE 1890-1900

Sittard wordt wel de toegangspoort tot Zuid Limburg genoemd, maar kwade tongen beweren dat het ligt waar Limburg op zijn smalst is.

In 1243 heeft Sittard stadsrechten gekregen. Rond 1900 is er weinig wat de benaming stad kan rechtvaardigen. Het staat ver in de schaduw van omringende steden als Maastricht, Aken, Luik en zelfs Roermond. De gehele gemeente telt slechts 6000 inwoners. Twee-derde woont in de eigenlijke stad zelf, dat wil zeggen in de nog bijna geheel door een verdedigingswal omgeven kern en een lange straat die door de kern heen naar het verderop gelegen station loopt. De rest leeft in een viertal nabij gelegen gehuchten. Zeker de helft van de bevolking leeft van de landbouw. Kleinhandel en ambacht vormen een goede tweede. Pas daarna volgt de industrie. Sittard telt geen enkele grote fabriek.

Voordat een bombardement door de Fransen in 1677 er definitief een einde aan maakt, is Sittards middeleeuwse roem als industrie- en vestingstad allang aan het tanen. Als bestuurs- en marktcentrum van het omringende platteland behoudt het echter belang, en dat is anno 1900 goed te zien. Binnen het kleine oppervlak van de stad verdringen de gevels van kooplieden, winkeliers, ambachtslui, café- en logementhouders en een enkele boer elkaar. Het wereldse belang is verder aanwezig in de vorm van allerlei overheidsinspecties, de marechaussee, de belastingdienst, de Regionale Kamer van Koophandel, een postkantoor en een spoorwegstation. Het geestelijk belang van Sittard wordt vertegenwoordigd door de deken, een basiliek met een bedevaartoord voor de Heilige Maagd Maria en door verschillende kloosters, al dan niet met een school erbij.

De uitgave van op een gegeven moment (1891-1894) zelfs vier, min of meer regionale kranten onderstreept het belang van Sittard.

In deze kranten komt Sittard naar voren als een ingeslapen, zelfgenoegzaam stadje. De bevolking is over het algemeen conservatief. Ze heeft nauwelijks behoefte aan contact met de buitenwereld. De nieuwe tijden worden met lede ogen aangezien. 'Te veel boeken, te veel woorden, te veel speeches, te veel luxe, te veel comfort, te veel reclame, te veel modes, te veel feesten, vermakelijkheden, tentoonstellingen; van alles te veel ...' vindt een schrijver in de 'Limburg' van 29-5-1895. Overall wordt zedenbederf geconstateerd. 'De Limburgsche Aankondiger' antwoordt op de vraag 'Wat zijn misstanden?': 'Een school zonder God, een huisvader die zuipt (...), een katholiek die niet practiseert (...), een jeugd die in 't wilde loopt (...), een pratte juffrouw in het satijn en een stadje dat lui, lekker, kaal en hovaardig is en

dan nog Antwerpen en Brussel in het Vasten wil najiveren'.²⁷ In dezelfde krant wordt in 1901 de opvatting van de gemiddelde Sittardenaar met betrekking tot de politiek verwoord: 'Wat hebben wij met Politiek te maken? Wij doen rustig onze zaakjes en als wij ons werk gedaan hebben en er is iets te doen, gaan wij er heen en is er niets te doen, dan gaan wij eens wat kaarten, wat praten en een glas bier drinken'.²⁸ Politiek is zaak van de notabelen, ondanks de uitbreiding van het stemrecht in de laatste jaren. Het zijn vooral intellectuelen, renteniers en rijkere handelaren, middenstanders en boeren, die de dienst uitmaken. Fabrikanten of grootgrondbezitters telt Sittard bijna niet. Onderlinge wedijver en familieveten houden de notabelen verdeeld. Ze schrikken er niet voor terug om in de strijd om openbare functies het geloof te betrekken. Met principes heeft dat niets te maken. Dat blijkt wel uit het volgende citaat: 'Zoodra een candidaat voor Gemeenteraad, Prov. Staten of Kamer door zekere partij bestreden wordt, dan is de godsdienst het eerste middel dat bij de hand wordt genomen. Men schrijft of zegt dan, dat die candidaat liberaal is, dat hij vleesch op eenen Vrijdag heeft gegeten, dat hij nooit naar de Kerk gaat of zoo iets, al zijn het ook louter onwaarheden. (...) Haat en nijd spelen hier bij verkiezingen de hoofdrol en die haat wordt gewoonlijk verborgen onder de leus van den strijd voor de belangen van den godsdienst'.²⁹ Het zal niemand verbazen, dat bij zoveel onenigheid het oprichten van een Katholieke Kiesvereniging geen makkelijke zaak is. Wanneer het zittend Tweede Kamerlid, Mr Lambrechts, in 1891 een R.K. Kiesvereniging voor het Kamerdistrict Sittard opricht, wordt hem naar zijn hoofd geslingerd dat hij dat alleen doet om zijn zetel veilig te stellen. De vereniging gaat snel ter ziele. Pas in 1908 zal men er in slagen weer een R.K. Kiesvereniging voor het district Sittard op te richten.³⁰ Alle onenigheid ten spijt, kan niets de positie van het katholieke geloof in Sittard aantasten. De stem van 4% van de bevolking - het deel dat niet-katholiek is - wordt niet gehoord. Een stroom van verbaal geweld wordt over hen uitgestort: de protestanten zijn verachtelijk omdat ze anti-paaps zijn, de joden omdat ze monopolie-kapitalisten zijn. Toch hoort men niets van persoonlijke conflicten tussen de Sittardse katholieken, protestanten en Joden. Ook de strijd tegen het socialisme en het liberalisme blijft beperkt tot verbaal geweld. Alleen in 1901 wordt melding gemaakt dat ooit in de

²⁷ LA 9-5-1896.

²⁸ LA 7-12-1901.

²⁹ KW 7-1-1893.

³⁰ L 25-1-1908.

negentiger jaren met succes is opgetreden tegen de verkoop van het weekblad van de socialisten.³¹

In relatie tot het landsbestuur heerst dezelfde geest van alles bij het oude laten als op andere terreinen van het leven. Het volgende citaat stamt weliswaar uit 1906, maar is typerend: 'Staatsbemoeiing zonder noodzaak, is eene ramp, die het particulier initiatief doodt, de persoonlijke energie verlamt en den weg bereidt voor het socialisme. Die Staatsbemoeiing is, waar zij zich ook uitstrekt, duur, zij legt de vrijheid aan banden, vermeerdert het aantal ambtenaren op schrikbarende wijze, waardoor de verhouding tusschen de aan den Staat betalende en de van den Staat trekkende burgers, wordt verbroken en zoo wordt de volkswelvaart ten gronde gericht. Daarenboven is zij ook meestal, om niet te zeggen altijd onpractisch, daar zij veel generaliseert en diensvolgens voor velen nadelig is, ja soms hun bestaan onmogelijk maakt'.³² Unaniem wordt verkondigd dat de staat af moet blijven van zaken als de Kerk, de opvoeding van de jeugd en de verhouding tussen werkgevers en werknemers. De invoering van de persoonlijke dienstplicht, de leerplicht en sociale wetten, als de woningwet en de ongevallenwet, wordt met lede ogen aangezien.

De staat zou volgens de Sittardse pers wel mogen en zelfs moeten zorgen voor protectie van de landbouw en de industrie, maar dit laat zij achterwege. Daarom wordt de overheid er van beschuldigd alleen oog te hebben voor de handelsbelangen van de Amsterdamse en Rotterdamse kooplui. De belangen van de andere Nederlanders zou zij botweg negeren.

Toch is de Sittardse pers tevreden met het Nederlandse staatsburgerschap. Zij leeft intens mee met het koningshuis en met de oorlog in Atjeh (Nederlands Indië). Illustratief is ook het volgende, geschreven in 1891 door iemand die een vergelijking maakt met Duitsland: 'Gaarne neem ik aan, dat in dat land de openbare aangelegenheden beter in orde zijn en de eerbied voor het gezag en de wetten bij de ingezetenen grooter is dan in Nederland. Toch ben ik zeer tevreden dat ik die Pruisische heerlijkheid van verre mag bewonderen, zonder er zelf de zegeningen van te moeten ondervinden'.³³

Van een trauma door de vele staatkundige veranderingen in de voorafgaande eeuwen is niets te merken. De separatistische stemmen uit het tweede kwart van de 19e eeuw zijn totaal verstomd. De Sittardenaren voelen zich ten volle Nederlanders. Hoe staat het nu met het gevoel van Limburger-zijn van de Sittardenaren?

³¹ LA 5-10-1901.

³² LA 10-3-1906.

³³ L 9-9-1891.

Het besmeurde zelfbeeld

Het beeld, dat in de Sittardse pers van de Limburgers gegeven wordt, geeft de Sittardenaren weinig aanleiding zich te beroemen op hun Limburger-zijn. Uit 1892 dateert een artikel waarin een Limburger reageert op hetgeen ene 'X' onlangs in een Amsterdams, liberaal dagblad heeft geschreven over het karakter van de Limburgers. Dat was niet al te fraai. Volgens 'X' staan de Limburgers qua karaktertrekken tussen de Nederlandsche en Waalsche 'volksstam' in, maar:

De deftigheid der Hollandsche Mijnheeren ontbreekt nogtans geheel en al, terwijl evenmin veel valt waar te nemen van zindelijkheid en ordelijkheid.

De Nederlandsche deugd van spaarzaamheid is de Limburgers ook niet ten deel gevallen. Bovendien zegt 'X':

Dat zij bij het drinken geen maat houden en dat in Limburg de herbergen als het ware de gewone verblijfplaats der mannelijke bevolking zijn.

Met de vrijheid en gelijkheid is in Limburg eveneens het nodige mis:

De vrijheid die hier heerscht, bestaat veelal in het recht, 't welk men zich aanmatigt om te doen en te laten, wat men wil, zonder zich om de rechten van anderen te bekreunen. (...) De in Limburg heerschende gelijkheid valt eigenlijk alleen op te merken in de drankhuizen; men vergist zich deerlijk: wanneer men veronderstelt, dat de Limburgers de personen, met wie zij zich in een café onderhouden, ook bij hen aan huis ontvangen of met hen gemeenschappelijk wandelingen maken. De zogenaamde gelijkheid bestaat dus alleen in een meer gezelligen omgang en in het gemis aan voorname en koele deftigheid.

Als positief punt van de Limburgers weet 'X' alleen maar aan te voeren:

Alhoewel levendig en opgeruimd van aard is de Limburger over het algemeen bedaard en inschikkelijk, en de bevolking daardoor beminlijk.³⁴

De reactie van 'een Limburger' op hetgeen 'X' schrijft, is opvallend lauw. Hij bestrijdt alleen de opvatting dat alle Limburgers zuiplappen en leeglopers zijn:

(...) de liefhebbers van jeneverborrels en de liefhebbers van het bier zijn meestal dezelfde renteniers, (...), die dagelijks op vaste tijden de café's bezoeken en werkelijk den drank niet versmaden. Natuurlijk worden de herbergen ook bezocht door lieden, die het nog niet tot

³⁴ KW 28-5-1892.

rentenier gebracht hebben en die dagelijks het half dozijn borrels en het half dozijn bier drinken, doch deze personen gelden ook bij de Limburgers als weinig solide burgers en staan niet in hoog aanzien.

In tegenstelling tot wat de andere Nederlanders denken, zijn de Limburgers volgens 'een Limburger' zelfs doorgaans 'arbeidzaam in hooge mate'. Het is vooral de 'eerbare landbouwerstand' die hierin 'uitmunt' en 'zich alle denkbare moeite geeft om tot welstand te geraken'. Daarmee houdt de verdediging op. Met een toon van spijt besluit 'een Limburger':

Voor den goede naam en het aanzien der Limburgers ware het zeker te wenschen, dat hier veel anders ware en ook dat de zeden der bevolking in het Zuidelijk gedeelte der provincie in sommige opzichten van grooter ruwheid getuigen dan wel van fijne innemende manieren.³⁵

Het beeld dat een Limburger van zijn provinciegenoten heeft is negatief van toon en volledig geënt op het beeld dat andere Nederlanders, zoals 'X' van de Limburgers hebben. Het duidt op een zwak gevoel van eigenwaarde en op het ontbreken van Limburgs chauvinisme. In latere perioden zal veel krachtiger stelling worden genomen tegen het negatieve beeld dat andere Nederlanders van de Limburgers hebben.

Het is goed even langer bij dit negatieve beeld stil te blijven staan. Als een rode draad loopt het door de gehele periode 1890-1930. Het is een duidelijk bewijs voor de buitenstaanderspositie³⁶ van de Limburgers en dus ook de Sittardenaren in de Nederlandse samenleving. Ze worden niet als volwaardige Nederlanders beschouwd. Ze worden gestigmatiseerd, beschuldigd van normloosheid (on-degelijkheid, on-zindelijkheid, on-matig in het drankgebruik).

Slechtere elementen staan doorgaans model voor zo'n beeld.³⁷ Waarschijnlijk zijn het hier slechtere elementen uit de Zuid Limburgse bevolking geweest. De Zuid Limburger met zijn 'joi-de-vivre' mentaliteit benadert eerder het beeld van de snel aan zijn primaire driften toegeevende Limburger dan de meer ingetogen Noord Limburger. Dat delen van de Zuid Limburgse bevolking model hebben gestaan ligt ook voor de hand.

Ten eerste ligt in Zuid Limburg het zwaartepunt van de provincie. Hier ligt de hoofdstad Maastricht en is meer dan de helft (in 1899 53%) van de bevolking geconcentreerd. Ten tweede bezoeken toeristen uit het Noorden meestal alleen dit deel van Limburg, dat zo buitenlands aandoet. Valken-

³⁵ KW 28-5-1892.

³⁶ Elias 1976.

³⁷ Elias 1976: 28.

burg is al vroeg in de 19de eeuw een trekpleister. Ten derde zijn hier net de kolen ontdekt, die de belangstelling voor Limburg sterk doen toenemen. De makers - of met andere woorden de gevestigden in de Nederlandse samenleving -³⁸ van het negatieve beeld van de Limburgers moeten gezocht worden onder de protestantse, liberale burgerij uit het Noorden van het land. Deze domineert het openbare leven in Nederland. De liberale pers, die ook door het gewone volk wordt gelezen³⁹ en waaruit ook het artikel van 'X' stamt, is in haar handen. De term 'Hollandsche Mijnheeren' die een Limburger gebruikt, slaat op haar.

Vóór de 16e eeuw zou deze term nog uitsluitend betrekking hebben gehad op de 'Hollandsche burghers' uit het Westen van het land, Amsterdam voorop. Vanaf de 16de eeuw hebben deze 'Hollandsche burghers' hun taal en cultuur echter zo toonaangevend gemaakt, dat tegen het eind van de 19e eeuw de gehele Noord Nederlandse burgerij 'verhollandst' is.⁴⁰

Wie niet aangepast is aan het Hollandse cultuurpatroon, dat in de 19de eeuw algemeen beschaafd Nederlands is komen te heten, wordt gestigmatiseerd en niet voor vol aangezien. Zo beschermen de Hollanders (inclusief de verhollandsten) hun culturele identiteit en kunnen ze onaangepasten weren uit hogere functies door stilzwijgend de eis te stellen dat kandidaten aangepast moeten zijn aan de Hollandse cultuur.

Van alle provincies zijn de Limburgers en de Noord Brabanders daar het meest de dupe van. Zoals Johan Goudsblom⁴¹ aangeeft, wijken zij het sterkst af van het algemeen beschaafde cultuurpatroon van de Hollanders. De Limburgers lijken zelfs niet als landgenoten te worden gezien. Noord Brabant heeft tenminste als ondergeschikt wingewest vanaf de 17de eeuw deel uitgemaakt van het oude Nederlandse staatsverband. Limburg is pas in 1839 definitief bij Nederland gekomen. Voor velen is het een vreemd aanhangsel gebleven. Nog in 1924 presteert de reissecretaris van de 'Nederlandsche Arbeiders Reisvereniging' het te schrijven:

Ondanks de beheersing door Duitse vorsten, trots de ligging in de nabijheid van groote Duitse steden en fabriekscentra, is de Duitse invloed gering, het volk is BELGISCH gebleven. Bij volksfeesten en in den omgang komt dat duidelijk uit. Komt men daar, waar het groote toeristenboek zijn invloed nog niet heeft doen gelden dan waant men zich te midden van Belgen en Belgische dorpen. Vele

³⁸ Elias 1976.

³⁹ Vergelijk Brunt 1977: 71.

⁴⁰ Vergelijk Goudsblom 1967: 29, 58, 59.

⁴¹ Goudsblom 1967: 28, 59, 60.

spreken Fransch. De invloed, zoowel van Fransche als Duitsche zijde op de taal der bewoners is zóó groot dat er een dialect uit voortgekomen is dat geen Hollander verstaat.⁴²

Limburg en Noord Brabant worden samen ook wel 'Het donkere Zuiden' genoemd. De liberale kranten doen er alles aan om dat beeld door hun berichtgeving te staven. Een fraai staaltje is de reportage die een verslaggever van de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant' in 1910 van de Sittardse gemeenteraadsverkiezingen maakt:

Verbeeld je, voor één gemeenteraadszetel dertien kandidaten, zich zelve aanbevelend in advertenties en strooibiljetten, met een achterlijkheid en onbenulligheid van ideeën en taal, dat je je teruggezonden waant in de duistere middeleeuwen. (...) Sittard telt 6000 inwoners en 174 dranklokalen met 47 differente bieren. (...) Aan de stamtafels wordt gekletst over kloosterdruk, over dronken bedevaartgangers naar Kevelaer; over schandelijke bier- en jenevertractaties van vroeger, door verkiezingsagenten, 'mijnheer pastoor voor hen uit', over bijgeloof, van tooverij en geestenbezwering ...⁴³

Meer dan een interessante bijkomstigheid bij deze voorstelling is, dat door de oorzaak van de achterlijkheid en bijgelovigheid in deze twee Zuidelijke provincies te leggen bij het katholieke geloof van de bewoners, ook de katholieken in het Noorden het predikaat achterlijk - want katholiek - kan worden opgedrukt. Juist deze katholieken vormen een serieuze bedreiging voor de gevestigdenpositie van de protestantse, liberale burgerij. Zij vormen 25 tot 30% van de eigen bevolking in het Noorden en zij onderscheiden zich, voorzover tot de burgerij behorend, feitelijk in niets anders dan het geloof van de protestantse Hollanders. Zij lopen ook voorop bij het, tegen het eind van de 19de eeuw in opgang komende, katholieke emancipatiestreven. Hun voormannen staan aan de basis van de katholieke zuil.⁴⁴

Wie nu denkt dat de Limburgers en Brabanders in de Noordelijke katholieken bondgenoten hebben gevonden, heeft het mis. De Noordelijke katholieken proberen aan identificatie te ontkomen en stellen zich op als Hollanders: ook zij schilderen de Zuidelijke katholieken af als achterlijk. Maar daar blijft het niet bij: zij schilderen ze bovendien af als niet-goed-katholiek. Aldus geven ze te kennen dat katholiek-zijn en achterlijkheid niet tot elkaar te herleiden zijn. De Zuidelijke katholieken zijn voor hun alleen maar goed om de katholieke zuil te steunen, die tot 1917 voor de Noordelijke katholie-

⁴² DL 9-2-1924.

⁴³ LA 19-11-1910.

⁴⁴ Vergelijk De Kok 1977: 246.

ken de enige mogelijkheid vormt hun politieke stem in de Kamer te laten horen.

Voor de Limburgers en Brabanders komt het er op neer dat ze van twee kanten de gebeten hond zijn. Hun buitenstaanderspositie tegenover de protestantse, liberale burgerij wordt bevestigd door de Noordelijke katholieken. Dat de streng protestantse 'kleine luyden' en de socialisten de burgerij ook bijvallen in haar kritiek op de katholieken kan hen minder deren.

Het typerende voor de periode 1890-1900 is dat de Sittardenaren berusten in de buitenstaanderspositie van de Limburgers. Ze nemen niet alleen het negatieve beeld over, maar verzetten zich ook niet tegen de verwaarlozing van de Limburgse belangen. In de volgende paragraaf zullen daar enkele voorbeelden van volgen. Daar zal geprobeerd worden aan de hand van een soort negatieve bewijsvoering - door te wijzen op het ontbreken van tekenen van het bestaan ervan - het ontbreken van een Limburgs chauvinisme in Sittard nog iets duidelijker te maken.

Andere aanwijzingen voor het ontbreken van een Limburgs chauvinisme

De bewijskracht van de aanwijzingen die hier gegeven zullen worden berust vooral op een vergelijking met latere perioden. Daarom zal af en toe een blik in de toekomst worden geworpen.

De eerste aanwijzing voor het ontbreken van een Limburgs chauvinisme is dat er bijna niets te merken is van enige belangstelling voor de Limburgse taal, cultuur en geschiedenis. Alleen 'De Katholieke Limburger' meldt in 1895, naar aanleiding van een te Sittard gehouden jaarvergadering van het 'Provinciaal Genootschap Limburg', dat deze in 1894 te Maastricht opgerichte vereniging ter beoefening van de Limburgse taal, kunst en geschiedenis, in Sittard een vijftiental leden telt.⁴⁵ In de andere kranten verschijnt daarvan geen enkel bericht.

De tweede aanwijzing is dat de gevoeligheid voor zaken van Limburgs belang erg klein is. Daarvan kunnen enkele voorbeelden gegeven worden. Het eerste voorbeeld is de geringe belangstelling die de Sittardse pers toont voor de uit Maastrichtse ondernemerskringen stammende brochure 'Limburgs verval'. Deze brochure stamt uit 1890. Pas in 1892 maakt 'De Katholieke Limburger',⁴⁶ als enige melding van het bestaan ervan. Dit gebeurt in de vorm van een uittreksel van een artikel uit het in Amsterdam uitgegeven,

⁴⁵ KL 1-6-1895.

⁴⁶ KL 23-1-1892.

katholieke dagblad 'De Tijd'. Dat artikel is geschreven naar aanleiding van de tweede uitgave van de brochure. 'De Tijd' maakt zijn lezers er op attent dat de Limburgers inderdaad reden tot klagen hebben over de gebrekkige belangstelling van de overheid voor de Limburgse landbouwbelangen en de verbetering van de Maas. Limburg krijgt maar 1% van de begroting van het Departement van Waterstaat! Ze ontkent echter dat de overheid met de vermindering van het garnizoen van Maastricht de belangen van Limburg heeft geschaad. Hier betreft het alleen een Maastrichts belang. Aan de conclusie van 'De Tijd': 'De klachten van Limburg verdienen niet de hooghartigen spot, waarmede zij weleens in Kameroverzichten van liberale bladen bejegend worden', voegt 'De Katholieke Limburger' niets toe.⁴⁷ Een dergelijke afstandelijke houding is in een latere periode ondenkbaar. Een tweede voorbeeld is de geringe beroering die de afschaffing van de titel hertogdom Limburg in deze jaren wekt. Limburg heeft die titel in 1839 gekregen, omdat het als zodanig onderdeel is geworden van de Duitse Bond. In 1867 is deze Bond officieel opgeheven, maar Limburg is zijn titel blijven behouden. In regeringsstukken wordt hij sinds 1887 weggelaten. In 1893 schaft de nieuwbakken commissaris der Koningin, de gouverneur Jhr. Ruys de Beerenbrouck sr., als eerste de titel op provinciaal niveau af. 'De Katholieke Limburger' is weer de enige die hiervan bericht, kort en zakelijk.⁴⁸ In 1896 ligt er in de Tweede Kamer een wetsontwerp voor om de titel voorgoed af te schaffen. Naar aanleiding daarvan verschijnt in het 'Venloosch Weekblad' een discussie tussen Mr. Haffmans, redacteur van dat weekblad en Kamerafgevaardigde van het district Venlo, en Mr. Victor de Stuers, Kamerafgevaardigde van het district Weert. Haffmans verdedigt het gebruik van de titel, met de woorden: 'Laat hen die kleine voldoening bij zoo veel ellende, waaraan hunne ongelukkige provincie ten prooi is'. Victor de Stuers antwoordt hem, dat de titel helemaal niets vleijends heeft voor de Limburgers. Integendeel, die titel is 'niets anders dan het kenmerk van den ruilhandel die destijds ter wille van de groothertogelijke belangen van Willem I bedacht werd'. Hij is daarom blij dat Limburg van dit brandmerk verlost wordt. 'De Limburgsche Aankondiger' drukt deze discussie af, maar onthoudt zich verder van ieder commentaar.⁴⁹ In 1901 schrijft de pas benoemde redacteur van 'De Limburgsche Aankondiger', Gadiot, opeens: 'Onze lezers herinneren zich zeker den fellen strijd, die gevoerd is over de vraag, of Limburg een Hertogdom is, zoals onze Provinciale Staten steeds volhielden

⁴⁷ KL 23-1-1892.

⁴⁸ KL 11-11-1893.

⁴⁹ LA 28-3-1896.

en of het slechts was de Provincie Limburg. (...) De naam Hertogdom Limburg is ons liever, omdat wij ons daardoor meer een gevoelen'.⁵⁰ Deze emotionele uitlating van Gadiot markeert een breuk met de eerdere berichtgeving. In 1921 reageert 'Het Zuiden' op zo'n zelfde emotionele wijze, wanneer zij bij de gedachte aan de definitieve afschaffing van de titel hertogdom door de Provinciale Staten in 1906, schrijft: 'Men weet hoe eenige jaren geleden in de Staten alle middelen zijn aangewend, om het gebruiken van den grondwettelijken naam 'Hertogdom Limburg' te doen ophouden om toch vooral iedere neiging tot gewestelijke zelfstandigheid te fnuiken'.⁵¹

Een derde en laatste voorbeeld is het uitblijven van enige verontwaardigde reactie op een voor de Limburgers denigrerende opmerking van het socialistisch Kamerlid Troelstra in 1897. Deze heeft in de Tweede Kamer gezegd, dat in het Zuiden, en met name in Maastricht, 'duisterlingen' (achterlijke, onwetende mensen) wonen. 'De Limburgsche Aankondiger' maakt er alleen maar melding van.⁵² Zo'n onderkoelde reactie is in de volgende periode ondenkbaar.

In het licht van het voorgaande, mag het geen verwondering wekken, dat artikelen en berichten waarin het bestaan van een Limburgs chauvinisme geconstateerd of becommentarieerd wordt, ontbreken. Dat zou als een derde aanwijzing voor het ontbreken van een Limburgs chauvinisme onder de Sittardenaren in de periode 1890-1900 kunnen worden opgevat.

DE PERIODE 1900-1915

In de periode 1900-1915 begint het zelfgenoegzame beeld van de Sittardse samenleving uit de jaren 1890-1900 de eerste barsten te vertonen. De mijnbouw en de verzuiling werpen hun schaduw vooruit. Tegelijkertijd ontwaakt een Limburgs chauvinisme in de Sittardse pers. Een eerste bewijs hiervoor is, dat die pers nu ineens wel oog krijgt voor de belangen van Limburg als geheel. In de buitenstaanderspositie wordt niet langer lijdzaam berust.

Het beginnend verzet tegen de verwaarlozing van Limburgs belangen

De Maas is Limburgs enige grote rivier. Al vanaf het midden van de 19de

⁵⁰ LA 7-9-1901.

⁵¹ Z 19-2-1921.

⁵² LA 18-12-1897.

eeuw is deze grillige regenrivier onbevaarbaar. Volgens velen komt dat, doordat de Nederlandse overheid in 1863 België heeft toegestaan water af te tappen voor de Zuid-Willemsvaart en de bevoeiing van de Kempen.

Zoals al vermeld, heeft de uit 1890 daterende brochure 'Limburgs verval' uitgebreid aandacht aan de Maaskwestie besteed. Van de zijde der Sittardse pers is toen weinig of geen respons gekomen. Nu wordt dat anders.

In 1900 neemt 'De Limburgsche Aankondiger' een artikel over de Maaskwestie over uit de Roermondse 'Maas- en Roerbode'. Zij plaatst het onder het motto 'dat het hier geldt eene zaak waarmede de voor- of achteruitgang der provincie Limburg gepaard gaat'. Het is een felle aanklacht tegen de verwaarlozing van Limburgs belangen door de overheid:

Onmeedoogend worden de Limburgsche noodkreten gesmoord en de Maasbegrotingen geschrapt, om plaats te maken voor uitgaven, minder noodig doch meer kostende, aan waterwerken van de doch reeds aan vaarten en andere verkeerswegen zoo rijke noordelijke provinciën (...) Geen cent, geen duit aan de Zuiderzee, of andere Hollandsche waterwerken, vooraleer de Limburgsche kwestie tot haar recht is gekomen!⁵³

In 1901 wordt de verbetering van de Maas opnieuw door de Limburgse afgevaardigden op de begroting van Waterstaat gezet en weer wordt het voorstel verworpen. Het is reden voor de in het vorige hoofdstuk al ter sprake gekomen Gadiot, een Limburgse geloofsbelijdenis op te stellen. Dat hij het niet altijd even nauw met de waarheid neemt, zal duidelijk zijn:

Van af Mook tot Eijsden zijn wij een. Een Noord-Brabander, een Geldersman, hoe na ook ons verwant, is toch voor ons geen landsman, gezwegen nog van al de overige Nederlanders, die wij gewoon zijn met de algemeenen naam van Hollanders te bestempelen. (...)

Treffend is de eenheid die de Limburgers ten toon spreiden, wanneer zij zich ergens buiten Limburg hebben gevestigd. Zoodra een zeker aantal van hen zich ergens bevindt, zal men zien dat zij elkaar opzoeken en vooral in grootere steden b.v.b. Amsterdam, Den Haag, Rotterdam enz. eene vereeniging oprichten die steeds en overal heet 'Limburgia'. Komen ergens twee Limburgers samen, ten spijt van het andere gezelschap, spreken zij dadelijk onder elkaar Limburgsch. Noem het krompenheid, esprit de clocher, provincialismus, alles wat gij wilt, het is een feit dat eene Limburger zich meer aangetrokken voelt tot Limburgers dan tot andere.

⁵³ LA 24-11-1900.

Als verklaring voert hij aan:

Andere (provincies - J.G.-) mogen voor dat gevoel een meer historischen grond hebben. Wij Limburgers hebben als gronden daarvoor eene eenheid van taal, eene eenheid van karakter, eene eenheid van aspiraties, een band die ons bindt, de Maas, zoodat men tevergeefs, in welke andere provincie van ons land ook, zooveel gronden voor een eenheidsgevoel zoeken zal. Opzettelijk zwegen wij tot nog toe, van den grootsten band, die ons bindt, een band, door onze niet Limburgsche landgenooten gesmeed, een band die ons sedert 1839 pijn doet, een band van achteruitstelling bij alle andere deelen van ons land. Mitters waren wij en zijn wij gebleven in de oogen van vele onzer landgenooten. (...) Wij hebben er al herhaaldelijk op gewezen, hoezeer Limburg wordt ten achtergesteld, bij werken van openbaar nut enz., hoewel onze gebrekkige beknelde ligging tusschen België en Duitschland ons toch wel recht zoude geven op eenige compensatie. Maar niet alleen de regeering ook de personen handelen niet anders. Voor het grootste deel zijn onze staatsambtenaren niet Limburgers, en hoe doen deze, enkele goede niet te na gesproken, zij scheiden zich af en vormen een apparte kaste, zich niet verwaardigende met de burgers op gelijken voet om te gaan. Is het dan wonder dat deze op hunnen beurt spreken van Hollandsche kolonie enz.⁵⁴

Het is waarschijnlijk geen toeval dat juist deze kersverse redacteur van 'De Limburgsche Aankondiger' als eerste de mythe van Limburgs eenheid, op nog wel een zo fraaie wijze, verwoordt.

Gadiot is in 1846 in Maastricht geboren. Hij heeft rechten gestudeerd in Utrecht. Na daar enige tijd een advocaten-praktijk te hebben gehad, is hij afgezakt naar Sittard. In 1893, wanneer hij meedoet aan de Sittardse gemeenteraadsverkiezingen, wordt hij nog een vreemdeling genoemd.⁵⁵ Zijn levensgeschiedenis moet hem terdege bewust hebben gemaakt van zijn Limburgerschap. In Utrecht is het datgene wat hem apart maakt van de Hollanders, in Sittard datgene wat hem een band geeft met de Sittardnaren.

Gadiots toon slaat aan. Ook bij anderen vat de mening post dat de Limburgers zich niet zo in een hoek moeten laten duwen. In 1903 wordt de Jabeekse hereboer Jean Beckers tot Tweede Kamerlid van het district Sittard gekozen. Naar aanleiding daarvan klaagt de Katholieke, Noord Nederlandse

⁵⁴ LA 7-9-1901.

⁵⁵ KW 5-8-1893.

pers dat de Limburgers alleen 'lui van de streek' kiezen. Dat zouden geen goede behartigers van de belangen van katholiek Nederland zijn. De 'Limburg' slijkt dit niet. Ze dient fel van repliek:

Onze provincie lijdt, naar men beweert aan politieke armoede. Aan wie de schuld? Hebben wij ons gedurende bijna een eeuw tijds met de nederlandsche politiek kunnen of mogen bemoeien, met ook maar de geringste hoop op het minste slagen! Wij willen de daden en dagen van koning Willem I niet oprakelen; maar aangehaald zij, dat van onder de regering van dien koning tot aan Thorbecke het katholieke Limburg door het calvinistische Holland met scorpioenen gegeeseld werd; Limburg was een wingewest, de Limburgers werden beschouwd als oproerlingen en als dusdanig behandeld; geen plaats of betrekking was open voor een Limburger; alle posten in Limburg werden bezet door calvinistische Hollanders. Hatelijkheden en kwellingen werden ons nooit bespaard; in het oog der Hollanders waren wij zoowat als de Afrikaansche Boer in dat der Engelschen; wij verkregen hoegenaamd niets van het Hollandsche gouvernement, maar uit Limburg werd gehaald wat te halen viel. (...) Later kwam wel eenig zwenking onder de liberale regeering van Thorbecke (deze leidde drie kabinetten in de periode 1849-1872 - J.G. -); maar dat liberalisme, hoe goed misschien aanvankelijk gemeend bleek weldra niets anders te zijn dan eenzelfde verdrukking van de katholieke Limburgers, al zij het dan ook onder een ander vaandel. De katholieken werden stelselmatig achtergesteld tot in de allerlaatste dagen.⁵⁶

Het is opvallend dat de schrijver de tegenstelling Limburg versus Holland vermengt met de tegenstelling katholieke versus protestant/ liberaal. Deze vermenging zal een wezenlijk kenmerk van het Limburgs chauvinisme blijken te zijn.

Het artikel in de 'Limburg' eindigt met een advies:

Niets zal baten aan het provincialisme, zoolang niet de Limburgsche bodem eens goed en overvloedig door Holland bemest, het ongelijk hersteld, het kwaad vergoed wordt.

In een tijd dat de overheidsuitgaven met sprongen stijgen, is dit geen overtrokken eis. De ontwikkeling van de mijnbouw geeft aan het streven naar meer geld en meer inspraak nog een extra impuls.

De opkomst van de mijnbouw

De steenkoolexploitatie in zijn moderne groot-industriële vorm komt pas

⁵⁶ L 22-8-1903.

rond 1895 op gang. Centrum is de streek rond Kerkrade en Heerlen, 25 km. ten zuid-oosten van Sittard.

Bij gebrek aan belangstelling van Nederlands kapitaal en het ontbreken van voldoende Limburgs kapitaal, zijn het vooral Duitse, Belgische en Franse ondernemingen die de ontwikkeling leiden. Zodra de eerste ondernemingen uiterst winstgevend blijken, krijgt de overheid interesse. In 1900 worden de eerste wetsvoorstellen ingediend om tenminste een deel van de Limburgse kolenvelden tijds te reserveren voor staatsexploitatie. Op dat moment verwacht men nog dat onder heel Limburg exploiteerbare kolenlagen voorkomen. De indieners van de wetsvoorstellen, waaronder de Venloosche afgevaardigde dr. Nolens, wijzen op de mogelijkheid die de staat krijgt om prijsopdriving van kolen te voorkomen, op de winst die de staatkas ten goede komt, maar ook op de sociale belangen van de Limburgse bevolking. De op winst beluste particuliere ondernemingen zouden daarvoor geen oog hebben. Men verwijst daarbij naar de misstanden en het revolutiegevaar in andere Europese mijngebieden. Verder speelt in het achterhoofd van de indieners het gevaar van teveel buitenlandse invloed via ingevoerd kapitaal en arbeid een rol. Vooral de Duitse invloed wordt gevreesd.⁵⁷

In de Sittardse pers leidt de ontwikkeling van de mijnbouw aanvankelijk tot groot optimisme over de toekomst. In het artikel over de Maaskwestie, dat in het begin van de vorige paragraaf is aangehaald, roept de schrijver jubelend:

Het daghet in het Oosten van Zuid-Limburg. De zwarte diamant, opgedolven uit den schoot der aarde, heeft reeds aller oogen op Limburg gevestigd, en zij, de bruid zonder bruidschat, weleer vergeeten en miskend, zal weldra aanbrengeen een der meest waardevolle paarden aan de kroon van Nederland. De stiefmoederlijk behandelde dochter zal weldra het geliefkoosde kind van hetzelfde vaderland zijn.⁵⁸

De kolenrijkdom doet het Limburgs zelfbewustzijn groeien. De daadwerkelijke ontwikkeling van de mijnbouw tempert bij velen echter al snel het optimisme. Gadiot loopt weer voorop.

In de discussie over de vraag of de staat alle nog niet aan particulieren vergeven kolenvelden moet gaan exploiteren, wijst Gadiot de lezers van 'De Limburgsche Aankondiger' nog herhaaldelijk op de voordelen van staatsexploitatie: het uitblijven van een invasie van 'vreemd werkvolk van het

⁵⁷ Raedts 1974: 117 en Alberts 1974: 236.

⁵⁸ LA 24-11-1900.

slechte soort', een minder snelle stijging van het loonpeil, waardoor boeren en ondernemers de tijd hebben zich aan te passen aan de nieuwe arbeidsmarkt, en een grotere kans op overheidsinvesteringen ter verbetering van de infrastructuur in Limburg.

Maar voordat de discussie ten einde is, ziet Gadiot de hele ontwikkeling van de mijnbouw al niet meer zitten. In 1908 schetst hij somber het beeld van de mogelijke mijnbouwtoekomst van Sittard. Het is een beeld waarbij de 'welig groeiende landdouwten' en de 'vroolijke gezonde menschen' vervallen zijn tot 'grijs en zwart overdekte, kwijnende akkers' en 'zwarte, donker ziende menschen, met bleke gezichten rondtrekkende kroeg in kroeg uit'.⁵⁹

Gadiot krijgt niet lang de tijd om zijn bezwaren tegen de mijnbouw te spuien. In 1910 wordt hij vervangen door een nieuwe redacteur. Die rekt snel met hem af. In zijn eerste artikel schrijft hij: 'Ons beider doel is: behoud van het Christengeloof, de rust en de goede zeden. Nu meent Gadiot met de mijnen is dat behoud onmogelijk; weg dus die mijnen. Ik oordeel de mijnen komen in ieder geval; laten we dus tijdig zorgen, dat ze, met het tijdelijk goed dat ze ons brengen, onze hoogere belangen niet benadeelen. Ziedaar het verschil tussen ons beiden'.⁶⁰

De voorstanders van een snelle en liefst particuliere ontginning van de mijnvelden zijn doof voor Gadiots bezwaren. De grootgrondbezitters en die boeren, die maar schamel van hun grond kunnen leven, hopen op een goede prijs voor hun eigendom. De handel, de nijverheid en het herbergwezen hopen dat de aanwas van de bevolking hun inkomsten flink zal vergroten. Mr. Dr. Henri van Groenendael roept de tegenstanders van de mijnbouw toe dat zij 'conservatieve elementen' zijn, die 'alleen oog hebben voor het vreemde, de niet aan de eigen cultuur aangepaste werknemers, die een onafhankelijke positie ten opzichte van de baas durven in te nemen'.⁶¹ Even tevoren heeft deze van Groenendael zelfs openlijk het idee geopperd, dat het 'Limburgsche menschenras' verbeterd kan worden door vermenging met de vreemden die door de ontwikkeling van de mijnbouw naar deze provincie komen!⁶²

Bij hun strijd tegen de staatsexploitatie deinzen de voorstanders van de particuliere exploitatie er niet voor terug het wantrouwen tegenover de Nederlandse overheid aan te wakkeren. In 1908 verdedigt Jean Beckers, de al eerder genoemde Tweede Kamerafgevaardigde van het district Sittard, de

⁵⁹ LA 11-7-1908.

⁶⁰ LA 19-2-1910.

⁶¹ L 7-5-1908.

⁶² LA 4-4-1908.

particuliere exploitatie voor een publiek van Sittardse winkeliers en ondernemers. Bij deze gelegenheid wijst hij er op dat het verleden geleerd heeft dat van het geld dat uit Limburg naar de staatskas vloeit, het grootste deel toch in het Noorden besteed wordt en dat de Staatsmijnen bijna alleen protestantse, Noordelijke ambtenaren aannemen in hogere functies en nauwelijks katholieken of Limburgers.⁶³

In 1911 maakt de overheid een einde aan de discussie. Ze besluit tot staatsexploitatie van alle kolenvelden in de westelijke mijnstreek. Hoe groot het cynisme tegenover de goede bedoelingen van de overheid ten opzichte van Limburg inmiddels is geworden, blijkt uit het volgende artikel uit 'De Limburgsche Aankondiger':

Van waar al die belangstelling? Van waar al die plotselinge ijver voor de bevaarbaarmaking van de Maas? Die zorg van het Rijk voor den aanleg van tramverbindingen in ons Zuiden? Ge meent toch niet dat men in Den Haag eindelijk zijn ongelijk heeft ingezien, onze klachten gehoord en uit pure rouwmoedigheid ons nu door verdubbelde zorg wil schadeloos stellen voor het lange wachten. Neen, niet waar? Zoo naïef zijn we niet. De heele oorzaak van die plotseling ontwaakte belangstelling is eenvoudig hieraan toe te schrijven: dat men in Holland thans algemeen het voordeel inziet dat door het wijden van meerdere zorg aan Limburg voor het Rijk te behalen is. (...) De Hollander is een veel te goed koopman, om miljoenen uit te geven alleen om anderen een plezier te doen. Maar miljoenen uitgeven, om er elk jaar meerdere tonnen gouds mee te verdienen, durft hij zonder schroom. En zoo ziet de lezer, dat we aan de ontdekking van de groote mijnvelden althans dat te danken hebben, dat we vroeg of laat een bevaarbare Maas, beter spoor en een nieuw tramwegnet zullen bekomen.⁶⁴

Na dit gemor roept het artikel de Sittardenaren op zich eindelijk serieus voor te bereiden op de 'maatschappelijke en politieke strijd' tot behoud van het katholieke geloof. Want, na het besluit van de overheid is het vrijwel zeker dat in de omgeving van Sittard een mijn zal komen. Het middel tot die strijd wordt de vorming van de katholieke zuil. De ontwikkeling van het Limburgs chauvinisme wordt binnen de kortste keren daarmee verbonden.

De vorming van de katholieke zuil

In theorie is de strijd om het behoud van het katholieke geloof een strijd

⁶³ L 11-4-1908.

⁶⁴ LA 18-2-1911.

tegen ieder andere levensbeschouwelijke en politieke stroming. In de praktijk blijkt in Sittard deze strijd vooral neer te komen op een strijd tegen het socialisme. 'De Limburgsche Aankondiger' stelt het in 1911 onomwonden: 'De vijand van het Zuiden is het socialisme, het tast het gezag van de Kerk en van de Staat aan. Het middel tegen deze oprukkende vijand is de organisatie via katholieke verenigingen'.⁶⁵ De 'Limburg' voegt hier aan toe: 'De socialisten hebben de onzinnige gedachte dat het kapitaal afgeschaft moet worden, terwijl enkel het kapitaal de fabrieken en mijnen kan bouwen, waar de arbeider zijn brood verdient!'⁶⁶ Het liberalisme is lang niet zo bedreigend. Dat wordt alleen bestreden omdat het streeft naar een staat zonder God en omdat het een verknocht tegenstander is van protectie van de nationale industrie en landbouw (de Sittardse kranten zijn allen voor protectie).

De strijd tegen het socialisme is ook om een andere reden fel. Het is een strijd om de arbeidersziel. Door de ontwikkeling van de mijnbouw wordt deze groep snel groter en door de uitbreiding van het kiesrecht politiek steeds belangrijker. De arbeiders worden veel kwetsbaarder geacht voor geloofsafval dan de weldenkende hogere standen. Al rond de eeuwwisseling beginnen de kranten er op te wijzen hoezeer de arbeiders - toentertijd nog vooral trekarbeiders - blootstaan aan moreel verval. In de 'Limburg' van 17-10-1902 wordt zelfs gesteld dat knechten en meiden niet om het geld naar het buitenland gaan, maar om te ontsnappen aan 'het bespiedende oog van ouders, oversten en kennissen' en om zich volledig te kunnen overgeven aan allerlei 'geneugten'. Van daar uit is het nog maar een kleine stap naar het socialisme. Het wantrouwen tegen de vreemde mijnwerkers is nog groter. Als men de kranten moet geloven zijn ze bijna stuk voor stuk socialist. De vrees dat de autochtone mijnwerkers besmet zullen raken, gaat aan hysterie grenzen wanneer de socialisten in 1911 een regionale partij-organisatie weten op te bouwen en actief de straat opgaan.

Tot deze tijd is het actieterrain van de socialisten vooral beperkt tot Maastricht. In deze oude industriestad is al in 1889 een snel tot bloei gekomen afdeling van de Sociaal Democratische Bond (later Sociaal Democratische Arbeiders Partij) opgericht. Roermond, Venlo en Kerkrade zijn hoogstens een beetje aangetast.⁶⁷ In 1911 is met name in de Mijnstreek rond Heerlen het aantal socialisten zo sterk gegroeid, dat een 'federatie der afdelingen van de S.D.A.P. in Limburg' opgericht wordt. Er is nog geen Sittardse afdeling bij. Deze wordt pas in 1917 opgericht. Toch wordt besloten de federatiever-

⁶⁵ LA 11-2-1911.

⁶⁶ L 17-2-1912.

⁶⁷ Colsen 1955: 119.

gaderingen in het vervolg in Sittard te houden; de centrale ligging en misschien propaganda-overwegingen spelen hierbij een rol. Nog voordat een dergelijke vergadering in Sittard wordt gehouden, vindt een belangrijk incident plaats.

De R.K. Mijnwerkersvereniging houdt in Sittard een propagandavergadering. Spreker is de katholieke aalmoezenier van de arbeid, Dr. Poels. Hij is in 1910 door de bisschop aan het hoofd van de katholieke arbeidersorganisatie gesteld om het offensief tegen de socialisten te leiden. Het spreken wordt hem echter onmogelijk gemaakt door 'het geschreeuw en rumoer van een groot aantal uit Heerlen afkomstige socialisten'.⁶⁸ Deze verstoring is koren op de molen van de propagandisten van het katholieke organisatiestreven. Het succes van de katholieke organisatie is tot nog toe uiterst gering. Veel katholieken houden de katholieke sociale actie voor drijverij en de mensen die eraan meewerken voor baantjesjagers.⁶⁹ Een ander nut wordt niet gezien om de doodeenvoudige reden dat er nauwelijks andersdenkenden zijn waartegen men zich moet organiseren. Het bovengenoemde incident geeft de propagandisten van de katholieke sociale actie eindelijk de kans hun argumenten met een praktijkvoorbeeld kracht bij te zetten. 'De Limburgsche Aankondiger' schrijft:

De rumoervergadering van Jl. Zondag heeft dit doen zien aan velen, die misschien nog niet goed beseffen, wat er in hun eigen omgeving plaatsgrijpt. Dr. Poels, de knappe arbeidsaalmoezenier, de geleerde en welsprekende, heeft dit wèl begrepen. Hij wil zijn tijd vóór zijn: de katholieke mijnwerkers van Sittard - 420 man, stadsgenooten! - in een christelijke band vereenigd hebben, vóórdat het socialisme zich van hun meester maken kan. Maar ook de socialisten begrijpen dat. Zij reizen Dr. Poels na, volgen hem op den voet, debatteeren tegen hem, vechten tegen hem tot het uiterste om hem de honderden mannen voor de kruisvaan te betwisten en hen in te lijven onder hun roode banier. Is het eigenlijk niet beschamend, stadsgenooten, voor ons, dat men van buiten hier moet komen den strijd voeren om de zielen onzer mijnarbeiders, waarnaar wij - maatschappelijk gesproken dan - nooit hebben omgekeken. Laten we 't maar niet ontkennen: wij, we hechten nog te veel aan de oude sleur. We leven niet enkel in naam, maar ook met de daad. En we meenen, dat 't altijd zoo blijft; we meenen ja, dat het tot dusver zoo gebleven is ... Van de 420 mijnwerkers in Sittard

⁶⁸ LA 29-4-1911.

⁶⁹ LA 11-2-1911.

en omgeving zijn er nog 400 oud Sittardisch. Dat wil zeggen: ze houden zich niet met organisatie op. Vrienden, helpt een handje, dat dit anders wordt. Oud Sittard ligt achter ons; in 't verschiep rijst een Nieuw Sittard, grooter, grootser, machtiger. (...) Als we slapen blijven, zal nieuw Sittard heidensch worden, een stad van modern heidendom, als ge te Luik, te Seraing, te Charleroi vinden kunt.⁷⁰

Het werkt. Wanneer enkele weken later de socialisten hun eerste federatievergadering in Sittard willen houden, wordt deze op haar beurt verstoord door een aantal Sittardenaren. Onder leiding van een ambtenaar van de burgerlijke stand⁷¹ en een onderkoster⁷² en onder het zingen van de liederen 'Oranje boven' en 'Leve Wilhelmen' dringen zij de zaal binnen en beletten de vergadering. Enkele dagen later richten diezelfde Sittardenaren een R.K. Oranjebond op. Het doel is: 'katholieke en nationale feesten op te luisteren, het socialisme en haar kandidaten te bestrijden, een debating club op te richten, de vergaderingen der socialisten tegen te werken zonder gebruik van geweld en trouw te blijven aan God en Koningin'.⁷³ Tot 1914 wordt niets meer van een socialistische vergadering in Sittard vernomen.

Toch blijkt het idee van de katholieke organisatie vooral bij de arbeiders nog steeds niet goed aan te slaan. Wanneer Poels in 1914 in Sittard spreekt op een propagandavergadering van de R.K. Werkliedenbond, blijkt de zaal vol te zitten met middenstanders. Arbeiders, voor wie de vergadering bedoeld is, zijn er nauwelijks te bekennen. Poels spoort de aanwezigen aan via huisbezoek de Sittardse arbeiders in te lijven bij de katholieke organisatie. In Heerlen en omstreken heeft dit middel zijn waarde bewezen.⁷⁴ Spoedig wordt ook het Limburgs chauvinisme te hulp geroepen. De eerste tekenen daarvan verschijnen al rond 1910.

In dat jaar roept de voorzitter van de katholieke kiesvereniging van Heerlen de bewoners van Geleen - met 3000 inwoners een buurdorp van Sittard - op zich aaneen te sluiten tot een lokale katholieke kiesvereniging. Op de vergadering laat hij niet na met klem er op te wijzen dat anders het gevaar bestaat dat de autochtone bevolking onder de voet zal worden gelopen door de 'vreemden':

Door de mijnindustrie krijgen we in deze streken een groot aantal arbeiders, die door hunne sociale vereenigingen hunnen kracht leeren

⁷⁰ LA 29-4-1911.

⁷¹ Geciteerd in Colsen 1955: 488.

⁷² LA 20-5-1911.

⁷³ LA 27-5-1911.

⁷⁴ NSC 6-5-1914.

kennen en die ook een woordje willen medespreken in de politiek. Zij verlangen eene rechtvaardige verdeling der zetels en die wensch wordt het best vervuld door eene Kiesvereeniging. Daar wij allerlei soorten arbeiders krijgen, waaronder ook buitenlanders, die andere ideeën medebrengen, moeten wij tegen de macht der vreemde, vijandige elementen eene Kath. Kiesvereeniging stellen. Hier is het nog tijd, om daar tegen te waken door de oprichting eener vereeniging, die bij de kiezers ontwikkeling en belangstelling aankweekt en de leiding der verkiezingen op zich neemt. In Heerlen b.v. is de oorspronkelijke bevolking geheel verdwenen in de groote toename der vreemden; de bevolking is haar invloed kwijt, de vreemden geven er de toon aan. (...) Treedt allen toe tot de K. Kiesv., maakt u gereed voor den strijd, die in Z. Limburg in de toekomst gestreden zal worden tegen het socialisme...⁷⁵

Het is niet helemaal duidelijk of de spreker alleen oproept tot organisatie tegen niet-katholieke vreemden of dat hij de politieke invloed van alle vreemden - dus ook katholieken - wil weren. Bij de verkiezingsstrijd voor de Tweede Kamer in 1913 blijken aanhangers van het zittend Kamerlid, Jean Beckers, duidelijk dit laatste in de zin te hebben.

Beckers is in 1913 in conflict gekomen met het bestuur van de in 1908 opgerichte katholieke kiesvereniging van het district Sittard. Volgens hem bemoeit het bestuur zich teveel met de verkiezingen, zonder dat het kan steunen op een groot ledental of heeft kunnen aantonen in staat te zijn kiezers te mobiliseren. Beckers wil niet naar de pijpen van het bestuur dansen en verklaart geen gebruik te willen maken van de diensten van de katholieke kiesvereniging. Het bestuur reageert daarop door Gijzels, de burgemeester van Sittard, als tegenkandidaat te kiezen. Deze Gijzels is afkomstig uit het Noord Brabantse Oud Heusden. Sinds 1904 is hij burgemeester van Sittard en van meet af aan is hij actief geweest in het ontluikende katholieke organisatieleven.

In de verkiezingsstrijd die volgt, wordt openlijk ingespeeld op de niet-Limburgse afkomst van Gijzels. Op een propagandavergadering voor Beckers wordt Gijzels' kandidatuur door pastoor Cremers uit Raath-Bingelrade en door de uit Sittard afkomstige Henri van Groenendael achtereenvolgens afgekraakt:

Wij hebben het de laatste tijd zooveel zien gebeuren, dat niet-Limburgers zich dringen in Limburgsche aangelegenheden en dat dikwijls op

⁷⁵ LA 23-4-1910.

een toon, alsof wij Limburgers onmondige kinderen waren en zij door God geroepen bewakers van Limburgs heil.

en:

(...) dat ons deze schande gespaard blijft, dat een uit het Noorden hierheen gezonden ambtenaar den heer Beckers verdringt.⁷⁶

Gijzels boekt in Sittard een overwinning op het kantje (hij haalt 486 stemmen, tegen 463 stemmen voor Beckers), maar over het hele district genomen wint Beckers gemakkelijk. Hij haalt bijna dubbel zoveel stemmen als Gijzels. Hoeveel het beroep op het Limburgs chauvinisme aan Beckers' overwinning heeft bijgedragen, is niet duidelijk.⁷⁷ Het feit dat er een beroep op het Limburgs chauvinisme wordt gedaan, geeft echter aan dat het geacht wordt te bestaan.

Het laatste en misschien wel het beste bewijs dat in de periode 1900-1915 een Limburgs chauvinisme is ontwaakt, levert het positievere zelfbeeld van de Limburgers dat nu in de Sittardse pers opgang maakt.

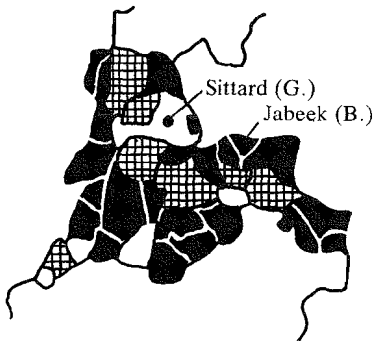
'Défauts de ses qualités...'

In 1908 neemt de 'Limburger' een artikel over uit het katholieke, Amsterdamse dagblad 'De Tijd'. Het is geschreven door 'een Limburger, die reeds ettelijke jaren te Amsterdam metterwoon gevestigd is'. In dit artikel haalt 'een Limburger' aan wat het te Haarlem uitgegeven, liberale 'Sociaal Weekblad' in 1905 over de Limburgers heeft geschreven:

⁷⁶ NSC 14-6-1913.

⁷⁷ Op het volgende kaartje is te zien dat het stempatroon grillig is:

Tweede Kamer-verkiezingen district Sittard 1913:

opkomst: 81%
Beckers: 64% (= 4538)
Gijzels: 36% (= 2557)

Aangegeven is het door Beckers behaalde percentage stemmen:

□ = 29% - 50%
▣ = 50% - 65%
■ = 65% - 86%

bron: NSC 18-6-1913

Goedhartigheid, gemoedelijkheid, vroolijkheid, vriendelijkheid, ongedwongenheid, goedgeefsheid en gastvrijheid, deugden het type Limburger eigen (...), de kameraadschappelijkheid, die het onderscheid in afkomst, stand, rang en bezitsinvloed verzacht en goeddeels wegdoezelt (...), de luchtigheid en lichtheid der bewuste of onbewuste levensbeschouwing of levensopvatting, den natuurlijken weldadigbesmettelijken zin voor humor, den aangeboren verheffenden smaak voor kleur, zang en dans. (...) de zenuwsterkende begeerte tot 'leven en laten leven', den benijdenswaardigen trek tot tevredenheid en berusting, de gemeennuttige neiging tot plooibaarheid en meegaandheid.

Wie nu denkt dat de mening van de Noordelijke Nederlanders over de Limburgers plotseling is omgeslagen, zit goed fout. 'Een Limburger' reageert namelijk op eerdere berichtgeving over Limburg. Het ergert hem 'grootelijks' dat:

al de hoffelijke eigenschappen van een, generaal genomen, diep godsdienstig en innig katholiek volk, dat naar geest en hart werkelijk niet beneden andere rassen misdeeld werd, zich in de verbeelding van die 'vele Hollanders' oplossen in de joligheid, de luchthartigheid en de ruwheden van onverzadigbare bierdrinkers, ontembare vechtersbazen en losbollige Vastenavondgekken.

Vooraf 'de malle praatjes en de vermakelijke phantasieën van organen als het 'Handelsblad' en 'De Telegraaf', die met de katholieke zuidelijke Provincie zoo gaarne draak steken wijl zij den katholieken Limburgers geen goed hart toedragen', zijn volgens hem schuld aan dit kwalijke beeld. Het mag 'een Limburger' vergeven worden, dat hij niet vermeldt hoe geflatteerd het beeld dat het 'Sociaal Weekblad' van de Limburgers schetst in feite is. Het 'Sociaal Weekblad' heeft de Hollanders een spiegel willen voorhouden en heeft daarom de Limburgers mooier voorgesteld dan ze in haar ogen eigenlijk zijn. Kijk maar eens hoe het 'Sociaal Weekblad' de Hollanders afschildert:

Die zwaarwichtige, zwaartellende, zwaar op de handsche, razend-degelijke, en tergend-nuchtere Hollanders, die hun eigen en anderer leven bederven met hun kleinburgerlijke verheerlijking van fatsoen, stemmigheit, deftigheid en hun grootst benepen angst voor 'aanstellerigheid', 'lawaaierigheid', 'opzichtigheid'.

Bovendien haalt 'een Limburger' niet het hele artikel aan. Zoals hij zelf schrijft, schrapte hij de 'belachelijke tiraden over de 'onbewuste huichelarij' der katholieke Limburgers, als of zich in 't godsdienstige plotseling de oprechte, ongeveinsde gemoedelijkheid der Limburgers zou verloochenen'.

Het aanhalen van deze tiraden zou het overeind houden van het beeld van een diep godsdienstig en innig katholiek volk bemoeilijkt hebben. De fundamenteën van dit beeld zijn toch al wankel. Dit mag blijken uit hetgeen de katholieke Rotterdamse 'Maasbode' in 1908 schrijft:

Het Zuid Limburgsche volk met zijn vurig temperament, gemeen met zijn zuidelijke naburen, moet meer gaan hechten aan den godsdienst en bedenken, dat de ware godsdienst niet alleen te vinden is in het lid zijn van broederschappen, het deelnemen aan processies of bedevaarten. Het moet dieper doordrongen worden van Gods geboden en de heilige geheimen van onze godsdienst.⁷⁸

Bij al deze Hollandse oppositie lukt het 'een Limburger' niet zijn provinciegenoten van alle blaam te zuiveren. Hij komt niet verder dan:

(...) de geconstateerde (niet heelemaal te loochenen, hoewel, zeer, zeer overdreven) excessen dekken allerminst het Limburgsch volkseigen, maar dienen bij den Limburger op rekening gezet te worden van de défauts de ses qualités...⁷⁹

Toch is de verdediging van deze 'een Limburger' veel sterker dan de verdediging van 'een Limburger' uit 1892. Ten eerste geeft hij tegengas aan de beschuldigingen aan het adres van de Limburgers: aan de Limburgers zit ook veel goeds. Ten tweede probeert hij niet de schuld van het slechte imago af te wentelen op een bepaald deel van de Limburgers. Hij staat pal voor de gehele bevolking, al wijst hij de lezer er wel op dat 'de gemiddelde Maas-trichtenaar geheel een ander mensch is dan de doorsnee Roermondenaar; weder geheel anders is de typische inwoner van Sittard. Dit een en ander valt, als men over Limburgsche volkseigenaardigheden spreekt, wel in het oog te houden'.

Het positiever worden van het Limburgse zelfbeeld kan tenslotte nog eens onderstreept worden door te wijzen op het verschijnen van twee series die over de Limburgse taal, cultuur en geschiedenis gaan. In 1912 verschijnt in de 'Limburg' een splinternieuwe serie onder de titel 'Limburgsche geschiedenis, sagen en legenden'. De 'Nieuwe Sittardsche Courant', die de 'Limburg' opvolgt, voegt in 1914 een Limburgsche Portretten Galerij aan die serie toe. Ze doet dit 'om aan het nageslacht te laten kijken, hoe het met recht trotsch mag en moet zijn op sommige voorzaten'.⁸⁰ Een Limburgs cultureel bewustzijn begint te gloren...

⁷⁸ Geciteerd in LA 7-11-1908.

⁷⁹ L 10-6-1908.

⁸⁰ NSC 25-4-1914.

DE PERIODE 1915-1923

Het jaar 1915 markeert een keerpunt in de ontwikkeling van de Sittardse samenleving. Sittard moderniseert. Het bericht, dat er definitief een nieuwe Staatsmijn, de Maurits, te Geleen wordt gevestigd, leidt tot een ongebreidelde expansiedrang. De gemeente Sittard steekt zich in forse schulden door met geleend geld allerlei voorzieningen aan te leggen, zoals nieuwe wegen, een park en een nieuwe begraafplaats. Zij koopt bouwpercelen en geeft forse subsidies voor de bouw van nieuwe schoolvoorzieningen, kerken en patronaten, een ziekenhuis en de aanleg van een tramlijn naar Heerlen. Het aantal ambtenaren wordt drastisch uitgebreid van 13 man in 1915 naar 66 in 1920.

Sittardse middenstanders investeren in grotere winkelpanden en bredere winkelpuien. Grondspectulanten proberen hun slag te slaan. Zelfs de deken laat zich niet onbetuigd. Volgens Schreurs⁸¹ 'op stang gejaagd door de bisschop en Poels', koopt hij een oud klooster om dit te laten verbouwen tot een gezellenhuis - een kosthuis voor ongetrouwde arbeiders.

De stormachtige groei van het aantal inwoners in de eerste jaren lijkt het optimisme te staven. In 1915 is het aantal inwoners nog 8.500, in 1920 is het al 11.000. In de grafiek op pag. 38 is de plotselinge verhoging van 1917/18 goed te zien.

Naar schatting is het aantal nieuwkomers tussen 1915 en 1920 ongeveer 2.400, dat is bijna 25% van de totale bevolking in 1920!⁸² Veel van de nieuwe bewoners blijken katholiek te zijn, want het katholieke karakter van Sittard wordt nauwelijks aangetast. In 1920 is nog steeds 94% van de bevolking katholiek.

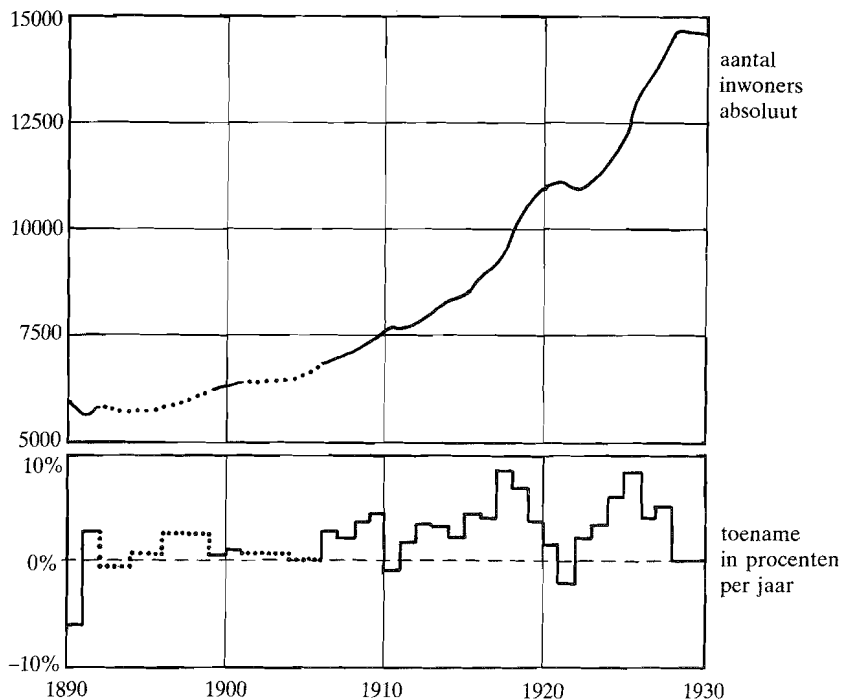
In 1921 wordt de investeringsdrift even onderbroken. Oorzaak is een korte economische inzinking ten gevolge van een algehele daling van de kolonprijzen in Europa en een forse prijserval in Duitsland. De oude zelfgenoegzaamheid van de Sittardse samenleving is dan echter definitief verleden tijd. Op het chauvinistische front vindt in de periode 1915-1923 eveneens een belangrijke verandering plaats. Het aantal artikelen en berichten waaruit een chauvinisme spreekt, neemt plotseling flink toe. Er is echter sprake van een scheiding der geesten in de Sittardse pers. De forse toename komt namelijk geheel voor rekening van één krant: 'Het Zuiden', tot 4 september 1915 nog de 'Nieuwe Sittardsche Courant' genaamd.

Uit de weinige bewaard gebleven exemplaren van de 'Nieuwe Limburgsche

⁸¹ Schreurs 1957: 183/184.

⁸² Vergelijk Sittard, 1925: 238.

Bevolkingsverloop gemeente Sittard 1890-1930:

Aankondiger' en diens vermoedelijke opvolger (sinds 1921) 'De Limburger' blijkt, dat die het helemaal niet eens zijn met de chauvinistische koers die 'Het Zuiden' gaat varen. In die kritiek worden zij ondersteund door het in Maastricht uitgegeven, katholieke dagblad 'Limburger Koerier' en door het al ter sprake gekomen hoofd van de katholieke arbeidersorganisatie, Dr. Poels.

'Het Zuiden' is ook het blad dat de grootste bijdrage tot de ontwikkeling van een Limburgs cultureel bewustzijn levert. In 1915 treft men er de volgende passage in aan:

Wij talrijke Limburgers hebben gisteren, in dit gezelschap heel 'n lange namiddag, ter eere van den éénen geboren Amsterdamer, braafjes Hollandsch geklapt. (...) We gaven de voorkeur aan 'n Hollandsch brabbeltaaltje, omdat we 't Hollandsch zeer gebrekkig spreken - boven 't mooi, sappig, snedig, welluidend Limburgsch taaleigen. (...) Als we op die manier voortgaande binnenkort zullen zien en hooren, dat 't Limburgsche volk z'n eigen taal niet meer kent, moet ons dat niet verwonderen. En tòch - met die Limburgsche taal is 't Limburgsche volksbewustzijn onafscheidelijk verbonden. (...)

Dat men beginne, ook op Taalkundig gebied, 'n eind te maken aan al 't gekwansel, dat ten slotte moet neerkomen op 't uitleveren en lamleggen van ons Limburgsch karakter.⁸³

Na af en toe een Limburgs gedicht te hebben geplaatst, wordt in 1920 de daad bij het woord gevoegd en verschijnt in 'Het Zuiden' een in het dialect geschreven serie, 'Oet awt Zittert' (Uit oud Sittard) geheten. In 1922 wordt daar een 'Zittesche Rubriek' aan toegevoegd.

Ondanks haar kritiek op 'Het Zuiden', doet 'De Limburger' mee aan de trend van meer belangstelling voor het Limburgse. In 1921 drukt zij de serie 'Uit het oude Limburg' af. Zoals de titel aangeeft, is deze serie niet in het dialect geschreven. Het verschijnen ervan is wel een bewijs dat ook 'De Limburger' vatbaar is voor het chauvinistische gevoel. Dit kan echter in de verste verte niet tippen aan hetgeen bij 'Het Zuiden' aan de hand is.

'Het Zuiden' en het fenomeen André Sanderbout

De start van de chauvinistische koers van 'Het Zuiden'/'Nieuwe Sittardsche Courant' wordt ingeleid door een nieuwe beginselverklaring, die in januari 1915 gepubliceerd wordt:

Er zijn, naast de ongereptheid onzer beginselen, tegelijk met de belangen van ons Limburgsch katholiek geloof, zoovele, zoo diep ingrijpende speciaal Limburgsche interessen te bepleiten, er vallen zooveel sociale, economische en politieke ontginningen tot wasdom en bloei te brengen, er ligt, in één woord, in ons mooi, dierbaar Zuid- en Midden Limburg, zooveel moois en goeds, zooveel echt Limburgs, dat een dagblad met ochtend- en avondeditie werk in overvloed zou hebben. (...) Limburgsche mannen, Limburgsche industrie, Limburg's natuur, en Limburg's sociaal en politiek leven zullen ons steeds op de bres vinden, waar hun belangen moeten worden verdedigd.

⁸³ NSC 1-7-1915.

Naar Limburgsche trant. In harmonie met ons zuidelijk volkskarakter.⁸⁴
en in een vervolg hierop:

Er staan hier mannen op, die ernstig verandering, verbetering willen. (...) Zij willen 't Limburgsche volk zijn zelfvertrouwen doen herwinnen. Lang genoeg zijn de Limburgers beschouwd als onmondigen en véél te lang heeft men er geen rekening mee gehouden of die Limburgers al dan niet waarde hechtten aan 't oordeel, 't welk hier over personen en zaken werd geveld. Men is er beu van geworden, dat de journalistiek door sommigen werd beschouwd niet als 'n roeping, maar veeleer als een aangenomen taak, bij welke vervulling geen of weinig rekening werd gehouden met Limburgsche belangen. Limburgsch belangen moeten - ook in de Pers - behartigd gaan worden: conscientieus, met ijver en nauwgezetheid.⁸⁵

Bij dit verwijt aan de Limburgse pers duidt 'Het Zuiden'/'Nieuwe Sittardsche Courant' vooral op de Maastrichtse 'Limburger Koerier'. De aanvallen op dit blad zijn fel: 'Vraag aan de Maastrichtse dagpers waarom of men de Limburgers steeds gekleineerd heeft, hunne fouten breed heeft uitgemeten, en zóó de minachting hier en in andere provincies voor de Limburgers des te groter maakte',⁸⁶ en: 'De Limburger Koerier' is een Koerier in Limburg, maar niet Limburger Koerier. Waardoor zou dit blad ook Limburgsch wezen? Er is géén Limburger in de Redactie'.⁸⁷

De 'Nieuwe Sittardsche Courant', neemt, getrouw aan haar nieuwe programma, op 4 september 1915 de minder plaatsgebonden naam 'Het Zuiden' aan. Onder die naam begint het blad steeds feller van leer te trekken tegen iedere bestaande of vermeende verwaarlozing van de materiële belangen van de autochtone Limburgers tegen de aantasting van het katholieke geloof en de inbreuk op de bestaande zeden.

De voormannen van de Katholieke Sociale Actie in Limburg en de eigen bestuurders in de provincie of Den Haag worden daarbij niet ontzien. Zo wordt Poels in zijn ijver voor goedkope woningen voor alle, autochtone én vreemde mijnwerkers, een te grote preoccupatie met de vreemde arbeiders verweten:

De Limburger streeft wel degelijk naar 't bezit van 'n eigen huis. En moet, zoo zouden we willen vragen, daarméé in Limburg geen reke-

⁸⁴ NSC 5-1-1915.

⁸⁵ NSC 9-1-1915.

⁸⁶ Z 4-9-1915.

⁸⁷ Z 8-9-1915.

ning gehouden worden?..... Men heeft zich op 't vreemde element in Limburg nu zachtjes aan, lang genoeg blind gestaard. Laten we zorgen dat de inheemse Limburgsche bevolking aan Limburgsche zeden en goede eigenschappen trouw blijve.⁸⁸

De Limburgse afgevaardigden en de gemeentebesturen worden van laksheid beschuldigd:

't Is Gods geklaagd, als men de Staatscourant of ook maar een provinciaal blad inziet. 't Is dan altijd: Hollander die is in Limburg benoemd tot bureelambtenaar, Hollander deze tot secretaris Armenraad, Hollander zus tot Directeur gemeentewerken, Hollander zoo tot schoolopziener, Hollander hier tot Directeur tram Locht-Heerlen, Hollander daar tot gemeentearchitect. Wie, zouden we willen vragen, lapt ons dat? Limburgsche afgevaardigden, Limburgsche gemeentebesturen roept een halt! Hier. Begint toch eens te begrijpen, dat de Mijnstreek, eer Sarolea, Honigman en Charles Dehesselle, het electrisch licht over de Limburgsche gouwen hebben aangeknipt (= de mijnindustrie brachten - J.G.), arm en karig bedeed was. De Limburgsche landskinderen moesten toen in Duitsland 'naar de brikken', om van het daar zuur verdiend geld, 's winters een bestaan te kunnen vinden. Bedenkt, dat het diezelfde Limburgers zijn, die thans, nu de ruif niet meer zoo hoog hangt en de krib beter gevuld is, ook graag een rechtmatig deel zouden willen hebben.⁸⁹

De nieuwkomers, de Staatsmijnen en de Rijksoverheid krijgen er het felst van langs. Ene André Sanderbout maakt zich hierbij in zijn rubriek 'Varia voor het Zuiden' bijzonder verdienstelijk. De volgende fraaie stukjes zijn van hem afkomstig.

In het eerste voorbeeld hekelt hij de bemoeizucht van de Hollandse nieuwkomers:

Nu Limburg's kolengoud blinkt tot ver over den Moerdijk, nu is een troepgieren (de goeden niets te na gezegd) over Limburg heen gestreken. Niet tevreden zich te voeden en te goed te doen aan onze - de Limburgsche - ruif, azen ze op Limburgs lijk. D.w.z. Limburg moet om, Limburg moet 'verhollandiseerd', 'versocialist' worden! Met een hooghartigen blik, getuigend van minachting voor ons, zijn er onder hen, die durven schrijven en zeggen: Gij Limburgers zijt albedillers, sloopers, slippedragers. Klaploopers op het goede, dat wij u brengen, tegenwerkers van 't zalige, wat wij, vreemden, u leeren, drinkebroers

⁸⁸ NSC 2-3-1915.

⁸⁹ NSC 13-7-1915.

bij verkiezingen, verkwanselaars van uw stem voor een pot bier, kasteleinsaanbidders, een ongeordende troep, een kudde koppige boeren!.... Limburgers, laat Limburg, Limburg blijven! Geen klas-sensrijd, geen boerenhaat! Neen, wilt u niet verdrinken in het vreemde element, maar vecht en sluit aanéén, opdat dit element zich in ù oplosse en plooië en buige naar úwen aard en úw karakter. Laat u liever verpletteren, lijdt eerder armoede, dan uw gemoed te laten knechten, dan uw vrijheidsaard te laten vernietigen, dan uw levens-lust te laten plaatsmaken voor gezichts-eerlijkheid, dan der vrijheid van uw gesproken en geschreven woord de keel dicht te laten knijpen, dan een livreipakje aan te trekken. Zeggen we 't onzen Limburgschen dichter Felix Rutten na: 'O Limburg, mijn geboorteland, waar vind ik Uws gelijke'?⁹⁰

Zijn mening over de zegeningen van de mijnbouw komt in het tweede voorbeeld aan bod:

En nu vraag ik iedereen in gemoede af, wat heeft eigen land en eigen bloed van dit alles van de mijnen ontvangen?

- a. Treinen?... Ja, voor eigen gebruik der mijnen
- b. Wegen?... Zeker! De dorpswegen stuk gereden, waarvoor geen vergoeding. Eigen mijnwegen met ketting en bordjes als Privé-wegen
- c. Kerken en scholen?... 'n Overbevolking zonder kerken en zonder scholen
- d. Winstdeeling?... Vraagt dit aan de gemeentebelastingbriefjes
- e. Geld voor sociale instellingen?... Ril niet bij 't inzien der gemeentebegrotingen
- f. Postjes?... Lees de namen der benoemden en oordeel of ze Limburgsch klinken
- g. Flinke loonen?... Vraag den stokers waarom ze ontevreden zijn! Gekregen hebben we, dat onze huizen bij de mijnen verzakten, dat onze beemden en graslanden staag in waarde verminderden door het mijnen-water, de korenvelden, waar Limburg trotsch op was, geheel onvrij zijn, en och ja, hier of daar een subsidieke, dat aandoet als een aalmoes.⁹¹

André Sanderbout heeft ook een uitgesproken mening over de oorzaak van het geringe aantal Limburgers in hogere functies. Wanneer 'De Christelijke Mijnwerker' in 1916 durft te schrijven, dat diegenen die klagen dat de beste

⁹⁰ Z 1-4-1916.

⁹¹ Z 11-8-1917.

baantjes voor vreemden zijn, hierbij een ding vergeten, namelijk dat de betere baantjes ook een hogere opleiding vereisen en dat het de Limburgers daar vaak aan ontbreekt, antwoordt hij gepikeerd:

Het 'ding' nu wat wij Limburgers vergeten volgens schrijver is in koeterwaalsch gezegd dit: De Limburger, voor gewone baantjes is hij te bot, of liever hij heeft tekort aan geestelijke ontwikkeling, voor de vettere doorgaans mist hij de vereischte hogere graad van ontwikkeling. (...) Maar nu de feiten. Bij de part. mijnen onder meer fungeert Dir. Haex en Dir. Gadiot... Twee Limburgers. In de zee van hogere ambtenaren bij de Staatsmijnen geen enkele Limburger. Ing. Wintgens, een Limburger, werd bedrijfsvoerder niet dan na vinnigen vóór en heftigen nà-strijd. De heeren Stuit, Bartels, Hendriks, Van Lier, Van Rooy enzoo... enzoo... enzovoort... Toegegeven, dat over die Heeren een overdaad aan geestelijke- en een supergraad van hogere ontwikkeling gevaren is, dan spare schrijver den Limburgers het verwijt van dit gemis, evenals men hen ontzegt heeft de kans om naar de betrekkingen te solliciteeren. Men trappe ons Limburgers... goed.

Maar men gunne ons ten minste het recht om 'aei' te schreeuwen.⁹²

De kritiek die André Sanderbout hier op de mijnbouw en de Staatsmijnen in het bijzonder spuit, betekent niet dat hij of 'Het Zuiden' het verdwijnen ervan verlangen. Zij verlangen alleen dat de autochtone bevolking meer profijt heeft van de kolen uit eigen bodem, of, zoals André Sanderbout het zelf uitdrukt: 'Niet, dat we iets hebben tegen de menschen uit andere provincies! Dat is 'ausgeschlossen'. Maar het hemd is nader dan de rok'.⁹³

Reacties op 'Het Zuiden'

De chauvinistische artikelen van 'Het Zuiden' en speciaal van André Sanderbout blijken aan te slaan. Iemand uit Heerlen schrijft: 'De Oer-Limburger snapt er naar om bij voorkeur de gepeperde artikeltes van Sanderbout, met een genoeglijk snoetje te smaken'.⁹⁴ Zij wekken echter ook wrevel. De 'Limburger Koerier' bijvoorbeeld beschuldigt 'Het Zuiden' ervan te proberen 'met zijn speculatie op een sinds 1813 uit-den-tijd-zijnde provincialisme populariteit te winnen'.⁹⁵ De belangrijkste opponent van 'Het Zuiden' wordt al snel Dr. Poels.

⁹² Z 19-12-1916.

⁹³ NSC 13-7-1915.

⁹⁴ Z 3-6-1916.

⁹⁵ Geciteerd in Z 17-2-1918.

Poels heeft toch al veel moeite zijn beleid, dat in het teken staat van het samengaan van zielzorg met zorg voor het materiële welzijn van de arbeiders, te verkopen. Bij de middenstanders valt zijn plan voor het stichten van verbruikerscoöperaties slecht, bij de huizenbezitters zijn streven via een eigen bouworganisatie voldoende goedkope woningen voor de arbeiders te creëren. Veel boeren voelen zich bekocht door de activiteiten van de in 1912 door Poels opgerichte bouwgrondmaatschappij 'Tijdig'. Die heeft al voordat de definitieve vestigingsplaats van de nieuwe Staatsmijn Maurits officieel bekend is, veel grond opgekocht.⁹⁶ Zelfs binnen de eigen kerkelijke kring ondervindt Poels weerstand. Een deel van de hogere geestelijkheid en veel van de oudere pastoors willen de zielzorg liever apart houden van de zorg voor het materiële welzijn. Zij zijn bang dat de conflicten die door de vermenging ontstaan, de katholieke Kerk meer kwaad dan goed doen.⁹⁷ Bovendien schiet het velen in het verkeerde keelgat dat Poels de Mijnstreek tot missiegebied heeft verklaard en enkele kloosterorden heeft ingeschakeld bij zijn werk. De paters van die orden zijn dikwijls uit andere provincies afkomstig, zoals Poels' naaste medewerkers Jac Jacobs M.S.C. en Jos Colsen C.M. Door de oude pastoors worden deze nieuwkomers nogal eens als bemoeials gezien.⁹⁸

Het ergert Poels dat deze ontevreden groepen een spreekbuis hebben gevonden. Wanneer 'Het Zuiden' in 1918 ook nog de ultra-chauvinistische leuze 'Limburg voor de Limburgers' in het vaandel gaat dragen, is voor hem de maat vol.⁹⁹ Poels, die een geboren en getogen Limburger uit Venray is, kent zelf ook problemen met Hollanders. Zijn zogenaamde modernistische opvattingen over de taak van de Kerk hebben hem in conflict gebracht met de conservatieve Leidse Integralen. In 1912 heeft hij dezen zelfs toegeroepen: 'Wij Limburgers bemoeien ons niet met U, bemoeit gij U dan niet met ons!'¹⁰⁰ Het chauvinisme van 'Het Zuiden' bedreigt echter de samenwerking van Limburgse met Hollandse of andere nieuwgekomen katholieken binnen Limburg zelf. Deze samenwerking acht Poels onmisbaar om de socialisten en liberalen buiten de deur te houden.

Voor zover bekend, laat Poels voor het eerst in 1916 in bedekte termen weten het niet eens te zijn met de koers van 'Het Zuiden'. Het antwoord van 'Het Zuiden' luidt: 'De steun door 'Het Zuiden' alom in de Mijnstreek

⁹⁶ Vergelijk Dieteren 1951: 65/66 en Vellenga 1975: 88.

⁹⁷ Vergelijk Colsen 1955: 157 en 288.

⁹⁸ Vergelijk Alberts 1974: 256 en Schreurs 1948: 334/340.

⁹⁹ Vergelijk Colsen 1955: 504/514.

¹⁰⁰ Geciteerd in Colsen 1955: 355.

ondervonden van de kant der Geestelijkheid, bewijst, dat 'Het Zuiden' vooralsnog op den goeden weg is, hoe of Dr. Poels dan ook over 'Het Zuiden' denkt'.¹⁰¹

Twee jaar later, in 1918, valt Poels 'Het Zuiden' openlijk aan op de algemene bondsdag van 'Jong Limburg'. Hij noemt de leuze 'Limburg voor de Limburgers' allerverderfelijkt. Toch blijkt hij oog te hebben voor de propagandistische waarde van het chauvinisme. Hij spoort zijn toehoorders namelijk aan het goede uit Oud Limburg te bewaren. Daarmee bedoelt hij het vrome katholiek-zijn. Het verkeerde uit Oud Limburg moet echter aan de kant worden gezet. Poels noemt de drinkgewoonte, de geest van wrevel, de geringe belangstelling voor wetenschappelijke ontwikkeling, de geringe durf, het gebrek aan ondernemingsgeest en het teveel aan liberale geest.¹⁰²

Het chauvinisme en het Nederlander-zijn

André Sanderbout reageert heftig op Poels' kritiek. Naar aanleiding van diens rede op de bondsdag van 'Jong Limburg' schrijft hij:

Over eenige dagen moest men hooren 'De leuzen Limburg voor de Limburgers is verderfelijk'. Nu knarsetandt men over dien vernietigingskreet en vraagt zich angstig af: Zou men waarlijk overtuigd zijn, dat, nu Limburgsch vruchtbare grond een handvol kolengeld biedt, ditzelfde Limburg zijn Limburgsche eer, zijn Limburgsche aard, zijn Limburgsche gebruiken, zijn Limburgsche naam moet verkwanselen aan het vreemd element, dat hier goedgeluk komt zoeken???... Zou datzelfde Limburg moeten ondergaan, moeten verzuipen in den stroom van vreemde gebruiken, van een ander savoir vivre, van eene bij ons niet gekende hoog-aanstellerij met 'dies irae-gezichten', van bij ons gehate zoetelijk deftige, stijfdoenerig met huichelkop en rugbewegingen, die, en Duitsche deserteurs, en Belgische bannelingen en Friesche socialisten, en Boven-Moerdijksche wereldrondtrekkers over onze landdouwen dagelijks uitstorten??? ... Zou de inwisseling zaliger zijn voor datzelfde Limburg als het zijne gekende rondborstigheid, zijn geëerde gemoedelijkheid en zijne weinig geëvenaarde levenslustigheid, moet afgeven tegen Lutherse manieren, puriteinse gedragingen en koudbloedige levensaad??? Is het zeker dat het vreemde element alvorens onze goudruif op te zoeken, zich eerst belast en beladen heeft met de goede hoedanigheden, zijn land of

¹⁰¹ Z 18-3-1916.

¹⁰² Zie Z 8-1-1918.

provincie eigen, om die op de Limburgsche markt voor niemandal te komen uitschudden als beschavingsvoer voor de Limburgsche Dajakers - koppensnellers - Peel en heiboeren - Patzers - smokkelaars - Bierzuipers - Muiters - Vreigeleers enz. enz.???

Welnu als dāt is: dat men dān zonder douanerechten vrij aanvoere en verwelkome het vreemde materiaal, om dāt verderfelijk Limburg te vervormen in één protestantsch gewest, dat men daar ongestoord de goed betaalde posten aan die vreemde welkome gasten uitdeelen en onze eigen kinderen, die wrevelige, die laffe, die stomme, kortzichtige Zuid-Limburgers als bergman de donkere mijnen injage, dat men dān, evenals de basterd zijn vader haat, den Limburgers leere zijn eigen Limburg te haten en te verraden en de reliquiën van zijn voorvaderen te verbranden hem inprentende dat, 'de leuze Limburg voor de Limburgers verderfelijk is' en hem dwinge met de knie op den hals, evenals de bezetter van vreemd gebied doet, zijn eigen haard, zijn eigen land, zijn eigen priesters af te zweren en boven zijn hut te spijkeren een bordje met het opschrift: 'Hier woont een Limburger die zijn land verpatste aan vreemde bezetters'.¹⁰³

Al is hier sprake van satire, de boodschap is duidelijk: Limburger-zijn is veel meer dan alleen katholiek-zijn. Wanneer Poels denkt dat het katholiek-zijn van Limburg bewaard kan blijven zonder het Limburger-zijn, heeft hij het bij het verkeerde eind. 'Het Zuiden' constateert dan ook verheugd, dat steeds grotere delen van de bevolking 'zoo zachtjes aan begonnen zijn te kleuren voor eigen taal, eigen aard, eigen gebruiken, eigen ras en eigen levenswijze'.¹⁰⁴

Dat voor 'Het Zuiden' het katholiek-zijn een belangrijk onderdeel van het Limburger-zijn is, lijdt geen twijfel. Ter gelegenheid van de Tweede Kamerverkiezingen van 1918, die belangrijk zijn omdat voor het eerst niet meer per district wordt gestemd en alle mannen stemrecht hebben, doet 'Het Zuiden' zelfs openlijk een appèl aan het Limburger-zijn om stemmen te winnen voor de katholieke partij. Zij schrijft onder andere:

De tegenstanders: Socialisten en liberalen, 't zijn allen of bijna allen vreemdelingen. Niet Limburgers, niet Katholieken.¹⁰⁵

en:

Door een dikke zwarte punt op het stembiljet geve ieder katholiek kiezer morgen een echt katholiek Limburgsch antwoord op al de

¹⁰³ Z 15-1-1918.

¹⁰⁴ Z 9-2-1918.

¹⁰⁵ Z 27-6-1918.

Economisterij, vrijzinnige snoeverij, liberale schimppamfletten en socialistisch volksbedrog, waarmede katholiek Limburg de laatste weken overstroomd is.¹⁰⁶

Het paradoxale van de situatie, dat er gezinspeeld wordt op de algemene tegenstelling Limburgers-Hollanders om steun te winnen voor een politiek samenwerkingsverband van Limburgse en Hollandse katholieken, blijkt 'Het Zuiden' totaal niet te deren.

De katholieke partij vaart er wel bij. Zij krijgt in Limburg 82,2% van de stemmen, in Sittard zelfs 83%.¹⁰⁷

In het land lopen de verkiezingen uit op een gelijkspel van links (liberalen en socialisten) en rechts (confessionelen). In september 1918 komt er een minderheidskabinet tot stand. Voor het eerst in de historie wordt een Limburger minister-president: Jhr. Ruys de Beerenbrouck jr. Hij is een verknochte vriend van Poels.¹⁰⁸ Naast hem zitten nog twee Limburgers in het kabinet. Dit kabinet is nog maar nauwelijks geïnstalleerd of het krijgt te maken met twee crisissituaties die de Limburgse bevolking de gelegenheid geven trouw aan Nederland te betuigen.

De eerste crisissituatie wordt gevormd door de revolutiedreiging die uit Duitsland komt overwaaien. Daar is net de Eerste Wereldoorlog afgelopen. De keizer is gevlucht. De socialisten hebben de republiek uitgeroepen. De leider van de socialisten in Nederland, Troelstra, eist nu ook radicale hervormingen in Nederland.

Voordat Troelstra zijn eisen openbaart, hebben de gezamenlijke katholieke standsorganisaties in Limburg, met Poels aan het hoofd, al gereageerd. In een manifest, getiteld 'Mannen van Limburg' roepen zij de Limburgers op, burgerwachten op te richten om het revolutiegevaar te bezweren.¹⁰⁹ Men gaat ook daadwerkelijk tot actie over. In Sittard wordt niet alleen een burgerwacht opgericht, maar wordt zelfs een Nationale Betoging gehouden als blijk van hulde en trouw aan Koningin en Vaderland.¹¹⁰

Troelstra's revolutiedreiging is binnen een paar dagen volledig van de baan.

¹⁰⁶ Z 2-7-1918.

¹⁰⁷ Z 4-7-1918. Beckers, die in 1913 mogelijk mede op grond van een appèl aan het Limburgs chauvinisme is gekozen, wordt dit keer niet gekozen. Hij is nu wel officieel kandidaat van de katholieke partij, maar wordt het slachtoffer van het nieuwe kiesstelsel. Op lijsttrekker Nolens na haalt hij de meeste stemmen (1.497 stemmen: meer dan alle andere kandidaten samen !). Dat zijn er echter niet genoeg om zijn lage plaats op de kandidatenlijst goed te maken.

¹⁰⁸ Colsen 1955: 114.

¹⁰⁹ Z 13-11-1918.

¹¹⁰ Z 27-11-1918.

Toch besluiten de gezamenlijke katholieke verenigingen van Limburg nog tot een grote Nationale Betoging te Maastricht.

Voordat die gehouden wordt, dient de tweede crisissituatie zich aan.

België, dat meegevochten heeft in de oorlog aan de kant van de Entente, dringt er in december 1918 bij de andere overwinnaars Engeland en Frankrijk op aan Nederland te dwingen Limburg en Zeeuws-Vlaanderen af te staan. Aldus zouden de Belgische grenzen afgerond worden en wordt Nederland bestraft voor het - zo wordt beweerd - oogluikend toelaten van handel met Duitsland. Ook nu vaardigen de gezamenlijke katholieke standsorganisaties een manifest uit. Dit keer heet het: 'Aan de Limburgsche bevolking'. Er wordt onder andere in verkondigd: 'Wij, Limburgers, zijn Nederlanders, wij willen Nederlanders blijven. Onafscheidelijk willen wij met Nederland verbonden zijn'.¹¹¹ De geplande betoging te Maastricht loopt uit op een pro-Nederlandse manifestatie, waaraan ongeveer 10.000 mensen deelnemen.¹¹²

Temidden van alle aanhankelijkheidsbetuigingen aan Koningin en kabinet, zorgt Henri van Groenendael - we zijn hem al eerder tegengekomen (zie pag. 28 en 34) - voor een dissonant. Hij zou gezegd hebben, dat hij het niet zo'n ramp vindt als Limburg Belgisch wordt, en dat, terwijl hij net tot Tweede Kamerlid voor de katholieke partij is gekozen. Toen men hem gevraagd zou hebben hoe dit te rijmen is met zijn Kamerlidmaatschap, zou hij geantwoord hebben dat hij zich alleen een afgevaardigde van Limburg voelt en niet van het Nederlandse volk!¹¹³

Van Groenendaels vermeende uitspraken wekken grote verontwaardiging in de Limburgse pers. Zelfs 'Het Zuiden' (waarvan Van Groenendael tot 1921 waarschijnlijk mede-eigenaar is),¹¹⁴ schrijft dat wanneer Van Groenendaels uitspraken gemeend zijn, 'geen enkele Limburger zich nog aan de zijde van Mr. Dr. Van Groenendael zal blijven scharen'.¹¹⁵ Toch verdedigt 'Het Zuiden' hem ook. Het drukt zijn versie van het verhaal af, die luidt, dat dergelijke uitspraken wel door hem gedaan zijn, maar alleen als grap tegen twee niet-Limburgse zakencompagnons. Deze uit Deventer afkomstige heren zouden zijn badinage opzettelijk naar buiten hebben gebracht om hem een hak te zetten. Van Groenendael zou namelijk al langere tijd met hen in conflict zijn, omdat zij 'stelselmatig de Limburgers weerden uit het perso-

¹¹¹ Z 10-12-1918.

¹¹² Z 10-12-1918.

¹¹³ Z 10-12-1918.

¹¹⁴ NLA 6-8-1921.

¹¹⁵ Z 12-12-1918.

neel van hun gemeenschappelijke bruinkolengroeve, terwijl zij deden werken op Kath. feestdagen en ook soms op Zondagen'.¹¹⁶

Voor Van Groenendael draait de hele affaire er op uit, dat hij bij de volgende verkiezingen in 1922 geen plaats meer krijgt op de katholieke lijst. Hij geeft dan zijn eigen verkiezingsblad uit. In deze 'Limburger Courant' schrijft hij, dat Limburg 'ethnologisch, historisch, geographisch en economisch tot de Zuidelijke, niet tot de Noordelijke Nederlanden behoort'. Nolens en zijn satellieten - waarmee hij de voormannen van de katholieke organisatie in Limburg bedoelt - zouden de Limburgers geen kans geven hun voorkeur voor België kenbaar te maken. Daarom stelt hij zich onafhankelijk kandidaat.¹¹⁷

Of Van Groenendael hier zijn ware gezicht laat zien, of alleen maar een verkiezingsstunt wil uithalen door te speculeren op de afkeer van de Hollanders, is onzeker. De verkiezingsuitslag wordt in elk geval een grote teleurstelling voor hem. Hij haalt 1.636 stemmen in Limburg. Dat is iets meer dan 1%. De katholieke partij behaalt 82% van de stemmen. Voor 'De Limburger' is dit aanleiding om uit te roepen dat dit 'een vonnis is dat met eene veroordeling van Van Groenendaels annexionistische politiek gelijk staat'.¹¹⁸

Toch blijkt Van Groenendael het in Sittard redelijk goed gedaan te hebben. Hij haalt daar 292 stemmen. Dat is 7,6%. Die stemmen moeten afkomstig zijn van de katholieke partij (die zakt van 83,3% in 1918 naar 79%) en van de liberalen (die zakken van 6,4% naar 1,9%).¹¹⁹ Hoeveel invloed Van Groenendaels verkiezingsprogramma heeft gehad, is moeilijk te beoordelen. De reden van zijn succes ligt waarschijnlijk meer in enerzijds zijn Sittardse herkomst en het ontbreken van een bekende katholieke kandidaat uit de streek - waarvoor 'Het Zuiden' tevergeefs geijverd heeft - ,¹²⁰ anderzijds in de ontevredenheid over het sociale beleid van de Kerk onder leiding van Poels en de slechte economische situatie in het algemeen.

Dat de katholieke partij niet méér stemmen verliest bij deze verkiezingen, kan voor een groot deel worden toegeschreven aan de massieve steun van de Kerk. De bisschoppen hebben de gelovigen het nadrukkelijke advies gegeven niet op katholieke dissidenten als Van Groenendael te stemmen.¹²¹ Als we 'Het Zuiden' mogen geloven - en deze staat ondanks alle kritiek toch

¹¹⁶ Z 14-12-1918.

¹¹⁷ Zie DL 3-6-1922.

¹¹⁸ DL 8-7-1922.

¹¹⁹ Cijfers uit Z 6-6-1922 en Z 4-7-1918.

¹²⁰ Zie Z 24-5-1922.

¹²¹ DL en Z 10-6-1922.

achter de katholieke partij -¹²² heeft de partij deze steun broodnodig. Ondanks dat ze geleid wordt door twee Limburgers, Nolens en Ruys, zou de populariteit van de partij niet erg groot zijn. De belangrijkste oorzaak hiervan ligt volgens 'Het Zuiden' in de bemoeienis van uit Noord Nederland afkomstige katholieken met het partijgebeuren in Limburg. Het optreden van ene Blokker zou hier een goed voorbeeld van zijn. Deze uit Groningen afkomstige onderwijzer aan de Mulo-school te Sittard (hij komt eigenlijk uit de Haarlemmermeer) vormt in 1922 met twee andere boven-Moerdijkers de 'fameuze Zuidelijke K.K. Commissie tot onderzoek en berechting der groslijststemmingspraktijken'. Wanneer hij uit hoofde van die functie zegt, dat al de Limburgers die niet Nolens, maar een lokale kandidaat nummer één op de katholieke groslijst hebben gezet - volgens 'Het Zuiden' zijn dit er zeer velen - onfatsoenlijk gehandeld hebben, is dit voor 'Het Zuiden' aanleiding weer eens alle registers open te trekken:

Het is ook voor den heer Blokker te betreuren, dat hij, hoogstfatsoenlijke niet-Limburger, zijn levensbestaan in deze 'onfatsoenlijke' streek is komen zoeken en nu gedwongen is te midden dezer onfatsoenlijkheden, ook nog op politiek terrein te moeten gaan zwoegen en werken. Terwijl - en dit is bittere ernst - het allerjammerlijkste is, dat de Kath. Kiesvereniging die zich, helaas, toch nog slechts in een slinkende waardeering der bevolking mag verheugen, door de 'fatsoenlijke' oprechtheid van dezen niet-Limburger ook nog een groot stuk van deze restantelijke sympathie dreigt te verliezen. Want, ten slotte, is het voor de massa onzer Limburgsche bevolking niet precies een prettige ervaring door sommige dier van boven den Moerdijk naar Limburg 'ausgewanderten' te worden uitgescholden nu eens voor achterlijk en stom, dan weer voor ondeugdelijke 'vreigeleerd' en ten slotte nog voor onfatsoenlijk op den koop toe.¹²³

'Het Zuiden' trapt hier ongetwijfeld voor de zoveelste keer tegen het zere been van Poels.

DE PERIODE 1923-1930

In 1923 komt eindelijk het bericht, dat de bouw van de Maurits, die door de inzinking van de kolenprijzen in 1921 zo goed als tot stilstand is gekomen,

¹²² In tegenstelling tot wat 'De Limburger' (DL 27-5-1922) beweert, staat 'Het Zuiden' niet achter Van Groenendael, maar achter de vrij onbekende Cremers uit Nuth. Deze is kandidaat voor de katholieke partij (Z 24-5-1922).

¹²³ Z 27-5-1922.

voltooid wordt. In Sittard zijn de verwachtingen hoog gespannen. Het volgende artikel uit 'De Limburger' geeft dit goed aan:

Het provincie-stedeke Sittard staat aan den vooravond van zijn opbloei. (...) Beter dan Heerlen is het er op voorbereid. (...) Sittard biedt een stevig gegroeide kern, te danken aan de vroegere omwallingen; is meer vatbaar voor stad-heden, al lijkt het bij het eerste gezicht te zijn samengesteld uit maar ééne, zij het ook zeer lange straat. (...) Sinds enkele jaren al zijn diverse bouwverenigingen en particulieren aan het bouwen geslagen, ongelukkig genoeg juist in den duursten tijd, hetgeen reeds aanleiding heeft gegeven tot locale schandaaltjes. (...) Wanneer de Maurits, die de grootste mijn van Europa wordt, eenmaal op volle toeren zal draaien, dan zal het materieele gewin ongetwijfeld komen.¹²⁴

Het gemeentebestuur en de Sittardse ondernemers doen er alles aan om Sittard zo aantrekkelijk mogelijk te maken voor de verwachte stroom immigranten. In 1925 wordt met gemeentesubsidies zelfs een compleet boekwerk uitgegeven, met de fraaie titel 'Sittard: De ingangspoort van Neerlands mijngebied in het schoone Limburg'. Sittards aanlokkelikheden voor toerist en woningzoekende worden er breed in uitgemeten.

Dan volgt de grote desillusie. De Maurits, die een der modernste mijnen van Europa wordt, heeft minder arbeiders nodig dan verwacht. Bovendien blijkt een groot gedeelte van de immigranten Sittard te mijden. De directie van de Staatsmijnen zou hierbij een kwalijke rol hebben gespeeld. Omdat het gemeentebestuur van Sittard het initiatief heeft genomen tot een actie van de gezamenlijke gemeenten in de Westelijke Mijnstreek om de Staatsmijnen te dwingen de Maurits af te bouwen ondanks de inzinking van de kolenprijzen, zou de directie van de Staatsmijnen kwaad zijn op dat gemeentebestuur. Daarom zou de directie van de Maurits haar beambten de goede raad geven, niet in Sittard te gaan wonen en zouden de Staatsmijnen alleen in Geleen de bouw van arbeiderswoningen subsidiëren.¹²⁵

De Sittardenaren krijgen nu de rekening gepresenteerd voor de ongebreidelde expansiezucht van de gemeente uit eerdere jaren. De volgende bloemlezing uit twee artikelen uit 1927 geeft de ontreddering goed weer:

Zijn er dan andere oorzaken, die Sittard aan den rand van den afgrond gebracht hebben? Vóór 1916 was op financieel gebied voor Sittard geen vuiltje aan de lucht. Máár, Sittard moest zich voorbereiden op de dingen, die onvermijdelijk komen moesten, tengevolge van de bouw

¹²⁴ DL 12-9-1923.

¹²⁵ DL 17-12-1927.

der Staatsmijn Maurits. Dat heeft het gedaan, ook op aandringen, tenminste onder goedkeuring der hogere autoriteiten, provinciaal en van het Rijk. Sittard stichtte kerken, scholen en patronaten van gemeentewege gesubsidieerd; de Gemeente legde wegen en straten aan; ze fourneerde haar kapitaal voor tramwegen; ze stichtte een grondbedrijf afzonderlijk en in combinatie met Tijdig; ze deed voor de volkshuisvesting wat maar weinig harer zusteren presteerden. De opzet voor de inrichting van Sittard's gemeentelijk huishouden was berekend op eene bevolking van 30 à 35000 zielen. Sittard zou immers een 'groot mijncentrum' worden, 'een tweede Heerlen'. Maar de bevolkingsaanwas bleef uit en het gevolg was dat eene bevolking van 10 tot 15000 zielen dubbele lasten kreeg opgelegd. Heel handig hebben naburige gemeenten de troef uitgespeeld dat men daar goedkoper en gemakkelijker kan rondkomen dan hier. Sittard, dat eens het centrum van den handel der geheele streek was, biedt nu een miserabele indruk. Er is geen leven geen vertier meer; de straten bieden, behoudens uitzonderingen van korten duur, een verlaten aanblik. De winkeliers staan in hun propvolle winkels te hunkeren naar klanten. (...) Het vroeger drukke gedoe heeft plaats gemaakt voor eene angstwekkende, haast doodelijke stilte, alleen eenige uren der week onderbroken door marktventers en door de schrikrijgende toonen van Jaszband en andere negermuziek.¹²⁶

Sittard mist de boot. De bevolking stijgt tussen 1920 en 1930 weliswaar met 50%, van 10.454 naar 14.566 personen, maar deze groei is te verwaarlozen in vergelijking met de groei van Geleen. Daar stijgt de bevolking in dezelfde periode met 300%, van 4.478 naar 12.411.¹²⁷ Sittard krijgt hierdoor in het nauwelijks 5 km. verder gelegen Geleen een concurrent als stad en streekcentrum in de Westelijke Mijnstreek. Door deze ontwikkeling blijft Sittard wel de meest autochtone stad van de gehele Mijnstreek én een bolwerk van katholicisme. In 1930 is nog altijd 91,5% van de bevolking katholiek.

Wat de ontwikkeling van het chauvinisme betreft, moet in de periode 1923-1930 het verdwijnen van 'Het Zuiden' worden geconstateerd. In 1927 wordt deze krant opgekocht door haar concurrent 'De Limburger'. De chauvinistische gedachte, die 'Het Zuiden' zo kwistig rondgestrooid heeft, blijkt echter goed wortel te hebben geschoten. Niet alleen 'De Limburger' wordt chauvinistisch, zelfs Poels en zijn medestanders ontkomen er niet aan. Ze geven

¹²⁶ DL 18-10 en 15-12-1927.

¹²⁷ Dieteren 1959: 11.

hun strijd voor het behoud van het katholieke karakter van Limburg een duidelijk chauvinistisch jasje. Op het gebied van de beeldvorming is al een eerste bewijs daarvan te vinden. In 1924 wordt in 'De Limburger' de verdeelding van de Limburgers tegen de negatieve beeldvorming in de Nederlandse pers gevoerd door Poels' adjudant, de uit Zeeland (!) afkomstige pater J. Colsen.

Vuige laster!

Traditiegetrouw geeft Colsen eerst aan hoe andere Nederlanders over Limburgers denken. Hij schrijft dat 'zelfs goedgezinde, Roomschen en andere niet Limburgers, die niet oppervlakkig zijn' van mening zijn dat:

- Limburg 1. drinkt;
2. vecht;
3. niet degelijk is;
4. mijnwerkers, veel mijnwerkers heeft.

In de Nederlandse pers wordt uit Limburg alleen maar verslag gedaan van: braspertijen en barbaarsche, onmenselijke gevechten; van verraderlijke messteken en keiwerpen, van onbetrouwbaar, bedrieglijk, lamlendig volk, van ruwe, baldadige, vloekende mijnwerkers ...

Bovendien doen in het Noorden allerlei verzinsels de ronde over: onzindelijkheid en mesthoopen voor de deur, over zoogenaamde restanten van bijgeloof en overdreven heiligenvereering, over boerenmanieren en kafferpraktijken en zoveel andere onbenulligheden meer.¹²⁸

In tegenstelling tot de vorige artikelen vermeldt het artikel van Colsen niet of de Limburgers ook nog enkele positieve eigenschappen worden toegedicht. De mijnwerkers, die het enige nieuwe element vormen, maken het bestaande beeld alleen maar zwarter. Mijnwerkers worden in het Noorden namelijk beschouwd als 'minderwaardige mensen, een soort tweederangs wezens, ruwe, baldadige vloekers'.¹²⁹

Na dit overzicht pakt Colsen flink uit tegen het, volgens hem totaal ongefundeerde, negatieve oordeel over de Limburgers. Hij roept de andere Nederlanders toe: 'Het sensationeele, Bokkenrijders, grensincidenten, sterk gepeperde krantenberichten, verdichtsels van mislukte gelukszoekers; het sensationeele in één woord is de voornaamste bron uwer kennis'. Sommige denkbeelden noemt hij te onnozel om op in te gaan. Bij de opgesomde vier punten staat hij wel stil:

¹²⁸ DL 22-11-1924.

¹²⁹ Idem.

Drinken doen ja de Limburgers ook. Maar 't gloriëtijdperk der drinkeboeren was 1918, '19 en '20, ten tijde der polderwerkers in de bruinkoolindustrie. (...) Vechten, 't Gaat met drinken samen. Maar heusch, dat loopt nu toch werkelijk niet zoo'n vaart, om het specifiek Limburgsch te heeten. Niet-degelyk zijn. Wat is degelykheid? Rechtvaardig zijn? (...) Of bedoelt ge er mee: 'een man een man, een woord een woord'? Dan antwoord ik U: Hollandsche degelykheid, waar zijt gij gebleven? Dan proef ik tot in zekere mate, het gemoedelijke, ter goeder trouw van den Limburger nog liever dan die brooze degelykheid! De mijnwerkers. Dit wanbegrip, als zouden onze dertig duizend mijnwerkers, die in grauwe drommen, uren ver naar hun vermoeiend, ondergrondse werk worden gehaald; en suf en moe terug komen, minderwaardige menschen zijn, een soort tweede-rangs-wezen (...) Het is gewoonweg vuile laster. Mijnwerker-zijn is een eerbaar beroep als ieder ander.

Colsen vergoelijkt niet alleen het gedrag van de Limburgers, hij probeert zelfs een deel van de slechte reputatie af te schuiven naar niet-Limburgers: de polderwerkers (die vooral afkomstig waren uit Brabant, Zeeland, Drente en Overijssel). Hij schrijft ook:

Limburg is op het oogenblik al betrekkelijk gemengd van bevolking - aangespoeld slib uit vele oorden - goed en kwaad, braaf en minder braaf. In 't algemeen nog al ongewenschte elementen.¹³⁰

Met deze 'ongewenschte elementen' bedoelt Colsen ongetwijfeld een groot deel der allochtone mijnwerkers. Hij kan dit echter niet openlijk zeggen, omdat zijn verdediging van de mijnwerkers dan ongeloofwaardig zou worden.

De boodschap van Colsen aan de Limburgers is duidelijk. Zij hoeven zich in geen enkel opzicht te schamen voor hun Limburger-zijn. Laat de Hollanders maar eens naar zichzelf kijken! Daarmee is de schuchterheid, die de schrijver uit 1908 nog kende, volledig verdwenen. (zie pag. 36)

Het chauvinistischer worden van 'De Limburger' wordt behalve door het plaatsen van dit artikel van Colsen, bewezen door de grotere aandacht die het blad in navolging van 'Het Zuiden' schenkt aan de Limburgse taal, cultuur en geschiedenis. Een goed voorbeeld hiervan is de volgende oproep aan de diverse Limburgse jongerenorganisaties, die 'De Limburger' in 1924 doet:

'Jonge Werkman', 'Jonge Boeren' en 'Jong Limburg' doet toch ook aan Limburgsche geschiedenis! Vraagt daarover lezingen, zelfs cur-

¹³⁰ DL 22-11-1924.

sussen! Spreekt ook uw eigen Limburgsche taal! Dit zij uw stelregel: Met Limburgers altijd Limburgsch! 't Is zo pedant als Limburgers onder elkander 'hoog Hollandsch' praten! En dan in een gezelschap, om een of twee aanwezige Hollanders geen Hollandsch praten, maar aan 't Limburgsch blijven!¹³¹

Tevens wordt de lezer opgeroepen zich aan te sluiten bij Limburgse historische genootschappen: 'Hoe meer of hij zijne streek leert kennen, des te meer heeft hij ze lief'. Tot nu toe heeft de Sittardse pers alleen bericht over het bestaan van het Provinciaal Genootschap Limburg. Dat was helemaal in het begin, toen deze vereniging ter beoefening van de Limburgse geschiedenis, taal en kunst in 1894 net was opgericht. Nu, dertig jaar later, komt er weer leven in de brouwerij. In 1925 wordt er bericht over de oprichting van de Limburgsche Liga en in 1926 over de oprichting van de vereniging Veldeke. De laatste stelt zich het bewaren en bevorderen van de Limburgse dialecten ten doel.¹³² Op de doelstelling van de eerste wordt nog uitgebreid teruggekomen. Eerst wordt de draad van de ontwikkeling van het Limburgs chauvinisme in 1923 opgepakt.

Onvrede, de voedingsbodem van het Limburgs chauvinisme

In 1923 drukt 'De Limburger' een artikel uit de katholieke, Rotterdamse 'Maasbode' af, waarin geconstateerd wordt dat er in Limburg iets broeit:

N.a.v. de steeds meer in katholiek Limburg gehoorde eis 'Minstens één katholiek in de directie der Staatsmijnen' (tot nog toe heeft geen enkele katholiek zitting in die directie) schrijft 'X': 'Men make zich van deze alleszins billijken eisch niet af door uit de hoogte neer te zien op het bekrompen Limburgsch provincialisme en sectarisme. Er staan belangen op het spel, waarover wij nog verder zullen uitweiden. Indien wij zoo vrijmoedig over al deze dingen spreken, is het omdat zij openlijk uitgesproken worden in de kringen der meest intellectuele leiders van het Limburgsche volk en bezig zijn gemeengoed van dat volk te worden. Het idee, dat Limburg via de Staatsmijnen in Protestantschen of beter anti-Katholieken zin gekoloniseerd wordt, wint voortdurend veld en doet weezin en verzet met den dag toenemen. (...) De Limburger voelt voor zijn gewest en voor zijn Katholiek gewest. Wie daaraan raakt, is uit de gratie. Een totaal Protestantsche directie der Staatsmijnen met een grooten staf invloedrijke Protes-

¹³¹ DL 13-2-1924.

¹³² DL 13-3-1926.

tantsche ambtenaren is nu juist niet het middel om het 'nationaal karakter van den Limburger te versterken'. Miskenning en achterstelling, welke hij ondervindt in staatsbedrijven op zijn eigen Limburgschen grond gevestigd, roepen in zijn hart oude en ingedommelde antipathieën wakker. Men moet hiermee uiterst voorzichtig zijn, wil men in de toekomst niet blijven sukkelen met annexionistische drijfverijen van buiten, die aanknopingspunten zoeken bij de Limburgers. Ontevredenheid over gesties van den Nederlandschen staat. En dat zijn op 't oogenblik juist veel intellectuelen, die op één wenk het volk achter zich krijgen. Men vergete hierbij niet, dat de buitenlandse industrieën in Limburg gevestigd bij de staatsmijnindustrie gunstig afsteken, wat aangaat het te werk stellen van Katholieke en Limburgsche hoofdbeamten en aanpassingsvermogen aan den Limburgschen volksaard.¹³³

Zijn de Limburgers al tevreden als er meer katholieken in hogere ambten komen of moeten het beslist Limburgers zijn? De 'Maasbode' laat er zich niet duidelijk over uit. 'De Limburger' doet dat wel:

Alles pleit er voor, dat de goede, rustige Limburgsche bevolking ook van de mijnen en de mijnindustrie profiteert. Zij moet niet alleen de last er van dragen en de moeilijkheid er van ondergaan. (...) De Limburger werkt niet lui en traag. Hij biedt, vooral met zijn groot aanpassingsvermogen, met zijn soepelheid, die zich voor alles schikt en voegt, voor iedere industrie aantrekkelijke voordeelen. (...) Alles is er voor, dat de Limburgers vóór gaan. Twee dingen moeten bij mijn-directie en beamten en opzichters vaststaan. 1sten. De vreemden van over de grens worden hier niet meer aangenomen, zoolang hier nog werklozen zijn en er geen bijzondere reden bestaat om die krachten binnen te halen. En dan: ook vóór anderen, uit den lande, hebben de Limburgers een streepje voor. Zoo gaat 't toch overal!¹³⁴

Het is weer het oude liedje: onvrede met het beleid van de overheid in het algemeen en met het beleid van de Staatsmijnen in het bijzonder. Deze onvrede lijkt algemeen verbreid.

De Staatsmijnen krijgen de meest uiteenlopende beschuldigingen naar hun hoofd geslingerd. Dat de Staatsmijnen Limburgers en katholieken zouden discrimineren is al gezegd. Ze zouden echter ook inefficiënter en daardoor duurder werken dan de particuliere mijnen. Ze zouden te bureaucratisch zijn en vooral in hogere functies teveel ambtenaren hebben. De loonsverla-

¹³³ DL 25-8-1923.

¹³⁴ DL 12-12-1923.

gingen, die vanaf 1921 in de Nederlandse mijnindustrie zijn doorgevoerd om de concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland te handhaven, zouden daarom op rekening van de Staatsmijnen moeten worden gezet. De particuliere mijnen zouden slechts profiteren van het loonsverlagende voorbeeld van de Staatsmijnen.¹³⁵ De maatschappelijke invloed van de Staatsmijnen zou veel te groot zijn. Via hun nauwe betrekkingen met de overheid zouden zij bepalen waar water-, land- en spoorwegen worden aangelegd en waar met Rijkssubsidies mijnwerkerswoningen mogen worden gebouwd. Wijzigingen van gemeentegrenzen zouden door de Staatsmijnen gepousseerd worden, zonder dat er maar een greintje rekening wordt gehouden met de wensen van de bevolking.¹³⁶

De goede verhouding met de overheid onder het eerste kabinet Ruys (1918-1922) verdwijnt als sneeuw voor de zon. Ten dele is de economische inzinking die Nederland in het begin van de twintiger jaren treft - en die later zal overgaan in de crisis van de dertiger jaren - hieraan schuld. Zij doet niet alleen de werkloosheid stijgen, maar zet de overheid ook aan tot bezuinigingsmaatregelen. Limburg wordt flink getroffen. Allerlei subsidiemaatregelen die nog maar net door het eerste kabinet Ruys zijn genomen, worden teruggedraaid. Voorbeelden zijn de subsidies voor de aanleg van tramwegen, voor de oprichting van katholieke sociale instellingen en voor de bouw van arbeiderswoningen. Vooral het extra-parlementaire kabinet De Geer (1926-1929) wordt berucht. Het weigert onder andere een steunaanvraag van de Maastrichtse aardewerkindustrie: 'Het zoveelste voorbeeld van achterstelling bij de Hollandsche handel'¹³⁷ en het halveert het bedrag dat de overheid in het kader van het mijnrecht uitkeert aan de provincie en de gemeenten in de Mijnstreek.

Een ander belangrijk deel van de schuld aan de verslechterde verstandhouding met de overheid ligt in de groei van het anti-papisme in kabinet en parlement. Ook hier maakt het kabinet De Geer naam. Onder leiding van deze starre C.H.U.-er wordt de uit 1925 daterende afschaffing van het in de Eerste Wereldoorlog ingestelde gezantschap bij de Paus bekrachtigd, wordt de afschaffing van het processieverbod verworpen en wordt het toezicht op de toelating van katholieke missionarissen in Nederlands Indië verscherpt.¹³⁸

¹³⁵ DL 25-8-1923.

¹³⁶ DL 9-12-1926.

¹³⁷ DL 19-11-1927.

¹³⁸ Bosmans 1977: 214.

Bij dit alles komt de groeiende angst voor ontkerkelijking en socialisme. Bij de gewone verkiezingen hebben de katholieken de socialisten er steeds goed onder kunnen houden. Zelfs in hun topjaar 1925 komen de socialisten in Limburg niet verder dan 13,4% van de stemmen. De katholieken behalen in dat jaar 79%, een dieptepunt.¹³⁹ Bij de verkiezingen van de fondscommissieleden van het Algemeen Mijnwerkersfonds behaalt de socialistisch georiënteerde Mijnwerkersbond echter zowel in 1922 als in 1925 ongeveer 60% van de stemmen. Omdat meer dan de helft van de mijnwerkers - zo'n 20% van het totale mannelijke electoraat in Limburg - aan deze verkiezingen mag meedoen, lijken ook bij de gewone verkiezingen socialistische overwinningen in het verschiep te liggen. De vrees hiervoor wordt vergroot doordat in dezelfde periode de anti-socialistische R.K. Werkliedenbond enorm veel leden verliest. In 1920 telt de bond nog 14.289 leden, in 1925 is dit aantal met maar liefst 40% gedaald tot 8.763.¹⁴⁰ De druppel die voor de katholieke Limburgers de emmer doet overlopen, zijn de activiteiten van de Hollandse vrijdenkersvereniging De Dageraad.

In 1923 start deze beweging, waarin de socialisten een belangrijke stem hebben, een grootscheepse campagne om Limburg 'te bevrijden van het juk van de Kerk en het katholieke geloof'.¹⁴¹ Overal worden strooibiljetten uitgedeeld en muurpamfletten opgehangen, vaak heimelijk en liefst tegen de kerkmuur. Veel Limburgers voelen zich bedreigd door deze acties. De Kerk en de notabelen zien hun mede door God gegeven positie aangevallen. De gewone mensen voelen zich in hun geloofszekerheden aangetast. Wanneer de acties van De Dageraad in juni 1925 een hoogtepunt vinden in een demonstratieve optocht door de gehele provincie, reageert de gevestigde orde furieus. Overal worden burgerwachten geformeerd om de gemotoriseerde vrijdenkers-colonne de toegang tot de bebouwde kom te ontzeggen. Nog in dezelfde maand wordt te Heerlen een grote anti-Dageraad demonstratie gehouden. Minstens 15.000 mensen nemen deel aan deze betoging, waarbij onder andere door de deken van Sittard ongelooflijk fel wordt uitgehaald naar socialisten en vrijdenkers.

In deze roerige tijden wordt op 12 maart 1926 een Limburgsche Liga opgericht, een wel heel bijzondere loot aan de stam van het chauvinisme.

De Limburgsche Liga

Het idee voor een Limburgsche Liga wordt in februari 1925 voor het eerst

¹³⁹ DL 2-7-1925.

¹⁴⁰ Vergelijk Vellenga 1975: 92.

¹⁴¹ Schreurs 1957: 204/206.

geopperd door J. Schaepkens van Riepmpst in de Maastrichtse 'Limburger Koerier' (!). 'De Limburger' meldt, dat Schaepkens van Riepmpst aldaar gezegd heeft, dat 'de Limburgers worden verdrongen uit hun eigen land en met hun de katholieke religie, traditie, zeden, gewoonten, spraak'. De op te richten Limburgsche Liga zou moeten werken 'tot behoud van al het goede, dat Limburg had en heeft en tot verdediging der nieuwe toekomst voor de kinderen van eigen land'.¹⁴²

In hetzelfde artikel geeft 'De Limburger' nog de raad niet overhaastig te werk te gaan en eerst een ernstig onderzoek in te stellen, om na te gaan 'of de feiten juist zijn en zoo ja, welke de oorzaken zijn van de achterstelling van de Limburgers in hun eigen provincie'. Desondanks is de oprichting van de Limburgsche Liga al op 12 maart 1925 een feit.

Op 6 juni verschijnt in de Limburgse pers een artikel, waarin het programma van de Limburgsche Liga uitvoerig wordt gepresenteerd:

Onze Liga wil geen eenmaal hier gevestigde andersdenkenden schaden, doch vergt alleen voor de toekomst - in het belang van Nederland zelf tevens - een minder irriteerend en meer rechtvaardig systeem van benoemingen. Wat onze eigen menschen bij onder commercieel zoveel zwaarder eischen stellende buitenlandse maatschappijen bereiken, moet ook mogelijk wezen bij de Staatsdiensten. Tegen de overtuiging van andersdenkenden zullen wij nooit of nimmer ageeren; wij eerbiedigen die. Doch tegen iedere heimelijke of openlijke aantasting van geloof, volksaard, taal en zeden zullen wij stelling nemen. Dat is ons goed recht; de Friezen deden dit ook en waarlijk niet zonder gevolg. Provincialisme is ons vreemd. Doch zoo goed als een Kamerlid zonder zich te blameeren kan opkomen voor een benadeelden arbeider in 's Rijksdienst, meenen wij te mogen opkomen voor een heel in religieus, cultureel en economisch opzicht geschade bevolking. Dat heeft met provincialisme niets te maken. Integendeel, tegen zeker provincialisme uit het Noorden, dat spreken durft over 'het donkere Zuiden', nemen wij stelling, het goed recht van ons eigen wezen stellende naast dat van door ons nimmer geminachte of aanvochten andere gewesten. (...) Het beschermen der rechten van eigen volk, bedreigd door het al of niet systematisch importeeren van duizenden andersdenkenden, moge al een urgent werk voor de Liga wezen, het eenige is dit zeker allerminst. Ook tegen de vergiftiging van den volksgeest door Dageraad-lectuur dient front te worden gemaakt. Verder heeft de Liga o.m. nog in haar voorloopig pro-

¹⁴² DL 14-2-1925.

gramma opgenomen, actie tot opheffing van de belemmering der processievrijheid, het voorbereiden van studiefondsen voor katholieke Limburgers, het instellen eener enquête naar het te sterk gecentraliseerde hooger- en middelbaar onderwijs in Nederland, idem naar gelijkwaardigheid van buitenlandse diploma's, het verzamelen van oud-Limburgsche platen, geschriften en volksliederen, het voorbereiden van geschiedkundige prijsvragen omtrent Limburg, actie voor instelling eener gewestelijke schoonheidscommissie, die te waken heeft tegen de vernieling van ons natuurschoon, medewerking aan alles wat helpen kan om de economische ontwikkeling van het gewest te bevorderen, onderzoek naar toepassing der belastingwetten in Limburg en elders, enz.¹⁴³

De Liga verklaart zich trouw katholiek, maar het accent ligt onbetwist op het Limburger-zijn. Volgens de Grondwet der Limburgsche Liga¹⁴⁴ kunnen alleen 'Limburgers uit Limburgsche ouders geboren' lid zijn.

Het bestuur bestaat geheel uit Maastrichtenaars. Behalve de genoemde Jules Schaepkens van Riepst zijn het: D. Sassen (voorzitter), René Schoonbrood (secretaris), Mathias Kemp, Jos Postmes en ene Verwilt. Van de meesten zijn de beroepen bekend. Sassen is uitgever, Schoonbrood directeur van een Mulo-school te Maastricht, Kemp schrijver, Postmes kunstschilder. Jules Schaepkens van Riepst is de enige notabele in de groep. Hij is mede-directeur van een door zijn vader opgericht handels- en transportbedrijf, lid van Provinciale Staten en voorzitter van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht.

Het secretariaat van de Liga wordt gevestigd op het privé-adres van Schoonbrood te Maastricht. Volgens de Grondwet zou iedere grotere plaats in Limburg - Maastricht, Heerlen, Kerkrade, Sittard, Roermond, Venlo en Weert - een afdeling moeten kennen. Uit een brief van 17 mei 1926 blijkt echter dat alleen Maastricht, Brunssum, Sittard en Heerlen afdelingen hebben, terwijl de afdelingen Kerkrade en Roermond nog in oprichting zijn. De omvang van de Liga blijkt dus bijna geheel beperkt te blijven tot Zuid Limburg.

Toch lijkt de start van de Limburgsche Liga veelbelovend. In april 1925 geeft de Liga een manifest uit, waarin te lezen staat: 'De Limburgsche Liga heeft

¹⁴³ DL en Z 6-6-1925.

¹⁴⁴ Deze grondwet is te vinden in het archief van de Limburgsche Liga. Dit bevindt zich in het Gemeentearchief te Maastricht. Het archief is niet geïnventariseerd. Het bevat vooral kranteknipsels en propagandamateriaal. Verwijzingen naar dit archief zullen bestaan uit de vermelding G.A.M.

ten doel Limburg naar zijn historische traditie cultureel en economisch te ontwikkelen (...) Onder traditie verstaat de Liga onder meer de handhaving van 't aloude Katholieke Geloof, steeds een eenheid vormend met het gewest en, zoals reeds gezegd, ook 't behoud der Limburgsche taal, zeden en gewoonten'. 'De Limburger' schrijft hierop als reactie:

Waarachtig, dat is een schoon doel. Ieder Limburger zal dat graag onderschrijven. En de ouderen onder de Limburgers weten dat het hoog tijd is dat er iets gedaan wordt. Ik denk nu niet eens aan ons heerlijk katholieke geloof in vroeger eeuwen (...) Ik denk niet aan maatschappelijke verhoudingen, zooals die eens waren (...) Ik erken dat zijn en dat moeten zijn de voornaamste punten van het programma. Maar toch ook dat andere, dat schijnbaar van weinig beduidenis is, is van belang; ik bedoel: onze taal, onze zeden, onze gewoonten. Want die houden ons bij mekaar. Want die maken van onze menschen Limburgers.¹⁴⁵

Jac. Schreurs, die in 1925 kapelaan te Ophoven is, schat op 6 juli 1925 de kansen voor de Liga in Sittard nog hoog in.¹⁴⁶ Na de oprichtingsvergadering, die tumultueus verloopt, stelt hij zich echter niet verder beschikbaar voor de Liga.¹⁴⁷ Deze plotselinge ommezwaai is vermoedelijk te verklaren uit de houding die zijn superieur Poels inneemt tegenover de Liga. Deze houding is dezelfde als die tegenover 'Het Zuiden': het ultra-chauvinisme van de Liga wakkert de tegenstelling tussen de Limburgse katholieken en 'zij die er later zijn bijgekomen' aan en Poels kan dit niet tolereren.¹⁴⁸

Dat een groot deel van de geestelijkheid zich achter Poels heeft geschaard, valt al enigszins op te maken uit het feit dat er geen enkele priester of andere geestelijke in het bestuur van de Liga zitting heeft. In het overige organisatieleven in Limburg spelen zij wel een belangrijke rol. Uit een brief die de secretaris van de Liga, Schoonbrood, op 17 mei 1926¹⁴⁹ aan de bisschop van Roermond schrijft, blijkt het onbegrip van de Liga voor het standpunt van de geestelijkheid:

De houding der geestelijkheid is ons niet meegevallen. Wij hadden gedacht, dat wij, die voor haar zaak vechten, bij haar meer sympathie zouden gevonden hebben. Wij begrijpen, dat de Bisschop van Roermond niet lid is. (...) Maar de overige geestelijkheid? Is het niet

¹⁴⁵ DL 4-4-1925.

¹⁴⁶ Briefkaart G.A.M.

¹⁴⁷ Briefkaart 8-7-1925 G.A.M.

¹⁴⁸ Kranteknipstel 9-9-1925 G.A.M.; zie ook Colsen 1955: 507/508.

¹⁴⁹ G.A.M.

vreemd, dat de betuigingen van instemming en de reeks verkregen inlichtingen enz., juist kwamen van de oudsten? B.v. van de Dekens van Maastricht, Roermond, en anderen? En dat juist zij, die aan het hoofd der werken en vereenigingen staan, afzijdig bleven, juist die, welke de eersten hadden moeten zijn? Wij hadden niet verwacht, dat wellicht persoonlijke gevoeligheden hier een rol zouden spelen. Ik weet wel, dat het voor sommigen niet plezierig is, dat nieuwe menschen komen opdagen en mee willen werken, zonder daarom blinde werktuigen te willen zijn, - wanneer die 'sommigen' niet zelf het idee hebben gegeven. Dat is menselijk. Maar daar is de zaak niet mee gebaat. Het is klein, wanneer men iets niet steunt, omdat men er zelf niet oogenblikkelijk in gekend werd.

Poels' standpunt, dat de Limburgse katholieken de hulp nodig hebben van de Hollandse katholieken vindt Schoonbrood lariekoek:

Het zijn juist die katholieke Hollanders, die hier komen aanwaaien, niets goed vinden en den boel eens zullen gaan hervormen, want wij zijn niet zoo goed katholiek als in het Noorden. Ik ken er zo eentje te Sittard, een onderwijzer ..dat is zoo iemand van de soort, die in onze vereenigingen den toon aangeeft, alles bedisselt en op spits drijft. Dat is niet de aard van ons volk.

In dezelfde brief klaagt hij ook over de houding van de 'hoogere stand':

In den hoogereren stand zijn te veel menschen, die het als een eer beschouwen met andersdenkende Hollanders te mogen omgaan. Dat staat zoo deftig. Ook onder onze afgevaardigden, welke dan ook, Jhr Ruys uitgezonderd, vinden we geen belangstelling. Ja, ook de heer Hermans uitgezonderd. U kent de heeren; ze zijn zoo bang om zich aan koud water te branden. Wij kunnen het niet openlijk zeggen, maar ik zou willen, dat dien heeren en b.v. ook menschen als Dr. Poels en anderen, aan het verstand werd gebracht, wat de Liga voor hen kan zijn. Ik vrees dat bij sommigen een beetje angst bestaat, dat wij hun de macht niet gunnen, die zij op dit moment hebben. Dit is ongegrond. Wij zijn om te dienen, niet om te regeeren. (...) Als de heeren leiders gaarne iets zouden opgeknapt zien, waarom komen ze niet bij ons? We zijn niet bang uitgevallen.

Teleurgesteld constateert Schoonbrood dat het ledental van de Liga zich alleen uitbreidt onder de middenstand van boeren en burgers. In het jaarverslag van 1926 wordt gesproken over honderden leden.¹⁵⁰ Voor zover valt

¹⁵⁰ G.A.M.

na te gaan, zijn het er nooit meer geworden. Van een massabeweging is daarom in de verste verte geen sprake. De tegenstand van Poels en consorten en mogelijk ook het feit dat de top uit vrij onbekende Maastrichtenaren bestaat, moeten daarbij een belangrijke rol hebben gespeeld.

Poels' lijn wint op alle fronten

Uit de schaarse exemplaren van 'Het Zuiden' kan worden opgemaakt dat deze krant tot haar einde in 1927 de Limburgse Liga blijft steunen. De houding van 'De Limburger' is van meet af aan veel kritischer en slaat spoedig om in afkeuring. Dat blijkt al eind juli 1925. De Liga dringt in een open brief aan op het ontslag van een pasbenoemde, protestantse belastinginspecteur, omdat die het kruisbeeld uit het ontvangstkantoor te Geleen heeft laten verwijderen. 'De Limburger' noemt de actie van de Liga echter ontactisch en mosterd na de maaltijd.¹⁵¹ 'De Limburger' is het wel eens met de achterliggende gedachte, dat protestantse ambtenaren beter niet in Limburg moeten worden benoemd en dat, wanneer dit wel gebeurt, zij rekening moeten houden met de katholieke gevoelens van de Limburgers. Na dit incident bericht 'De Limburger' nog maar zeer sporadisch over de acties van de Limburgsche Liga. In feite wordt ze doodgezwegen.

De lijn van Poels krijgt het monopolie in 'De Limburger' en, wanneer 'De Limburger' in 1927 'Het Zuiden' opkoopt, in de hele Sittardse pers. In maart 1928 verschijnt er een artikel in drie afleveringen, waarin Poels' houding ten opzichte van het Limburgs chauvinisme nog eens duidelijk naar voren wordt gebracht. Het is geschreven door ene P.C. en begint als volgt:

Sinds de omwerking van Limburg en vooral van Zuid-Limburg door de mijnindustrie, verneemt men daar wel eens de leuze: 'Limburg voor de Limburgers'. Eene leuze, die zeer zeker prijzenswaardig is, wanneer ze door de zonen van het eigen land wordt aangeheven om, bij de kentering van het Limburgsche volksleven door den druk der nieuwere industrie, in hunne eigen gelederen kracht, energie en arbeidslust op te wekken, ten einde Limburg niet te laten veranderen onder en zonder de Limburgers. Maar eene leuze ook, die noodlottig is voor de volkscultuur in echt-Limburgschen geest en tot machteloosheid leidt, wanneer ze de uiting is van eng provincialisme, van kleinzieligheid, van egoïsme, dat de voorrechten en voordelen door enkele Limburgers in het oude Limburg genoten, ook in het nieuwe Limburg wil doorvoeren, met uitsluiting van allen en alles - ook wat goed en edel is - enkel en alleen omdat het vreemd, omdat het niet-Lim-

¹⁵¹ DL 28-7-1925.

burgsch is. (...) Verruimen wij daarentegen onzen geest en ons streven en weten wij al wat goed, edel en godsdienstig is, ook al is het vreemd, dienstbaar te maken aan de plotseling ontstane nieuwe noden van Limburg en weet zich daarbij ons eigen volk te bewaren in den echt Limburgschen geest van godsdienstigheid en vroomheid, dan zal onze Limburgsche ondercultuur krachtig genoeg blijken, om de nieuwere andere ontwikkeling aan zich te assimileren; dan zal nieuw Limburg, bij al de veranderingen, welke een nieuw hoofdbedrijf noodzakelijk in de volksontwikkeling aanbrengt, toch in de richting gaan van oud-Limburg; dan zal Limburg, ook het nieuwe, zijn voor de Limburgers.¹⁵²

Het is duidelijk dat de schrijver het Limburgs chauvinisme volledig ondergeschikt maakt aan het behoud van het katholieke geloof. Voor de ultra-chauvinisten, voor wie de godsdienst maar één aspect van het Limburger-zijn is, heeft hij geen goed woord over. Ten eerste noemt hij het uit de tijd. Het past alleen in het landbouwverleden van Limburg:

Op het volkskarakter en den volksaard, werken als twee hoofdfactoren economische en religieuze invloeden in. Handel en nijverheid b.v. geven het volkskarakter een scherpe plooi; het zeemanswezen noopt zoo niet tot doortastendheid, dan toch tot degelijkheid en energie, terwijl de landbouw - lokaalbedrijf bij uitstek - conservatisme kweekt tegelijk met gehechtheid aan oude gewoonten, zeden en overlevering. De nederzetting in afzonderlijke hoeven zoals in ons Limburg op zeer vele plaatsen het geval is, kweekt niet alleen aanhankelijkheid aan eigen bodem, maar leidt in tegenstelling met het krachtig uitbottend gemeenschapsgevoel der akkerdorpen, tot verregaand particularisme. Het moet ons dus niet al te zeer verwonderen, dat er van zulke zijde in Limburg een geest van conservatisme uitgaat, van egoïsme, provincialisme, en evenmin, dat de wieg van de leuze 'Limburg voor de Limburgers' allicht op zulke alleenstaande hoeve opgespoord moet worden.¹⁵³

De schrijver vergeet voor het gemak dat alle bestuurders van de Limburgsche Liga uit Maastricht komen, en dat kan toch geen alleenstaande hoeve genoemd worden. Ook stelt hij het ultra-chauvinisme gelijk met conservatisme. De geschriften van 'Het Zuiden' en de Limburgsche Liga maken echter duidelijk dat het conservatisme alleen maar geldt voor de oude culturele waarden. De economische en politieke vernieuwingen worden niet

¹⁵² DL 3-3-1928.

¹⁵³ DL 10-3-1928.

afgewezen, als de autochtone bevolking er tenminste profijt van kan trekken.

Ten tweede werpt de schrijver de ultra-chauvinisten voor de voeten dat zij niets opbouwends verrichten met hun gemor. Het werk van Poels en zijn medestanders, dat is pas zegenrijk voor Limburg, want:

Waren of zijn de Limburgers en zij alleen en uitsluitend in staat de eerste plaats in te nemen op economisch, sociaal en politiek gebied bij deze plotselinge wisseling door de mijnindustrie veroorzaakt? En dan antwoord ik volmondig: neen! (...) Op economisch gebied: (...) Waartoe werden de zoons van beteren huize tot voor een 10-tal jaren meestal opgeleid? We behoeven geen statistieken te raadplegen, we weten het uit ervaring. De meesten werden dokter, apotheker, advocaat, notaris of studeerden voor hereboer of burgemeester. Limburg met zijn weinig groote plaatsen en met zijn landbouwende bevolking liet voor hen, die hier wilden blijven, al weinig andere keus over. Voor ingenieur studeerden onze Limburgsche jongens slechts bij hooge uitzondering en dan nog liefst in het buitenland. Onvoorbereid stonden ze dus tegenover de nieuwe industrie (...) Hoe was en is het op godsdienstig gebied? De Limburger heeft wel geleerd een goed katholiek, een degelijk christen-huisvader te zijn; van andersdenkenden kende hij vooral de Protestanten en in de laatste jaren de Socialisten. Maar zoo van nabij was hij nog nooit met hen omgegaan als nu, nu de mijnindustrie van alles aanbracht. Hij kende wel de hoofdwaarheden van zijn godsdienst maar ze verdedigen tegen anderen, die ze o! zoo spottend aanvielen, die zich van pastoor, van God noch gebod wat aantrokken, dat had hij niet geleerd. Voegen wij daarbij den materialistischen geest, die, zooals wij reeds opmerkten, van de industrie uitgaat en gepropageerd wordt door het socialisme en het is duidelijk, dat hier hulp, veelzijdige hulp, spoedige hulp en op talrijke plaatsen tegelijk hulp moest geboden worden. Hetzelfde moet gezegd worden op sociaal-zedelijk en sociaal-economisch gebied. Ik hoef dat niet verder uit te pluizen. Het verderfelijke van het kostgangerssysteem, een gevolg van de nieuwe industrie; de gevaren van alleenstaande personen, het vreemd zijn aan iedere, zoowel stands- als vakorganisatie; dat alles bracht ontzaggelijk veel werk; werk, dat niet onder of door de leuze Limburg voor de Limburgers tot stand kwam, maar door het oprichten van Woningverenigingen, Groenekruis-afdeelingen, Tehuizen, door oprichting van Ons Limburg en Tijdig, door het propaganda maken voor R.K. Werkliedenvereniging en Mijnwerkersbond. Hoe staat het met de politieke ontwikkeling? Heeft de

Limburger wel een politieke opvoeding gehad? Men behoeft slechts de Gemeenteraadsverslagen van menige plaats te lezen om te beseffen dat de politieke ontwikkeling in Limburg beneden peil staat. Beginselstrijd is (althans was) in Limburg onbekend. Personenvoorkeur, bier- en jeneverkwesties gaven bij verkiezingen de beslissing.¹⁵⁴

De schrijver eindigt zijn artikel met een vlammend appèl aan de ware Limburger, waarbij hij de ultra-chauvinist stilzwijgend verwijt geen ware Limburger te zijn:

(...) hebben wij Limburg waarlijk lief, willen wij Limburg behouden voor de Limburgers, d.i. in het Nieuwe Limburg de Oud-Limburgsche volks-cultuur bewaren, dan moeten wij met alle krachten, vreemde zoowel als Limburgsche, samenwerken, om den godsdienst in Limburg te bewaren, om Limburg te houden aan Christus.¹⁵⁵

Het Limburgs chauvinisme wordt volledig in dienst gesteld van het behoud van het katholieke geloof. Inmiddels heeft dit in dienst stellen ook zijn vaste plaats veroverd in de politieke strijd. Ter gelegenheid van de Tweede Kamerverkiezingen in 1929 schrijft de officiële politieke commentator Roeland het volgende tot steun van de R.K.S.P.:

De eerste politieke visite, die we van boven den Moerdijk in dezen verkiezingstijd kregen, was die van de liberalen. Het was hun vrijheidsbond, dien we een avondje hier hadden, de deftigsten uit het schoon gezelschap onzer tegenstanders. (...) De vrijheidsbond - het Hollandsche liberalisme - 't is de partij van de duiten, die er altijd voor heeft gezorgd, dat het Katholieke Limburg geen duiten krijgt. (...) Dat Hollandsche geldliberalisme is het dat met vaste hand de scheidslijn getrokken heeft tusschen noord en zuid, het handeldrijvende Holland en het industriële Zuiden. Wat deden de Kamerleden van den Vrijheidsbond toen Limburg eenige hulp vroeg voor zijn Maas-trichtse keramische industrie? (...) Wat hebt ge hier gedaan? (...) De vroegere Limburgsche industrie hebt ge vernietigd. Voor u bleven we generaliteitsland. En we zouden het nog zijn, als we ons zelf niet hadden geholpen, met onze ministers, onze katholieke Kamerleden. (...) die welvaart verlangt en geen stiefmoederlijke behandeling van zijn provincie; die het geluk van Limburg wil, trapt naar het liberalisme, dat Limburg in armoede liet leven. (...) Geen Limburgsche stem voor een liberaal!¹⁵⁶

¹⁵⁴ DL 17-3-1928.

¹⁵⁵ DL 17-3-1928.

¹⁵⁶ DL 8-6-1929.

Dan komen de socialisten aan de beurt:

Aan het socialisme heeft Limburg niets dan ergernis beleefd: Limburg werd gekrenkt in zijn geloof, gelasterd jaar in jaar uit, bespot in zijn geloof, gescholden als een achterlijke provincie. En toch komt de roode partij hier in haar brutaliteit om de vier jaar trouw, alsof er niets gebeurd was, haar handen ophouden om onze stem. (...) Aan den Limburgschen katholiek zit weinig socialistisch hout. Het tierend ontevreden socialisme ligt niet in zijn karakter. Let maar eens op, wie hier voor de roode partij als propagandisten of stembusredenaars optreden. Deze worden bijna altijd van over den Moerdijk gehaald. Men hoort er alle tongvallen van het Amsterdamsch Jordaansch en het Rotterdamsch tot het afgebeten Achterhoesch toe, maar zoo goed als nooit het Limburgsch. (...) wat in Limburg rood stemt, is voornamelijk het geïmporteerde roode element. Wat heeft het socialisme ook aan Limburg gegeven en wat zou het kunnen geven?¹⁵⁷

De toon en de strekking zijn precies hetzelfde als in de propaganda-artikelen van 'Het Zuiden' in 1918. Over een mogelijke verscherping van de tegenstelling tussen Limburgse en overige katholieken wordt niet gerept. Het doel - zoveel mogelijk stemmen voor de R.K.S.P. - heiligt blijkbaar de middelen. Met een principiële strijd heeft deze propaganda weinig van doen, maar het middel werkt. De stembusuitslag wordt een groot succes voor de R.K.S.P.. Zij haalt in Limburg 82,4% van de stemmen (en in Sittard 83,3%). Dit is het hoogste percentage sinds 1917. De socialisten halen ditmaal maar 10,9% (Sittard 9,6%) en verliezen daarmee bijna één/vijfde van hun aanhang.¹⁵⁸ Ook op andere terreinen behalen de katholieken overwinningen. Bij de verkiezingen van de fondscommissieleden van het Algemeen Mijnwerkersfonds verslaan de katholieke en christelijke bonden in 1928 voor het eerst de socialisten. Zij krijgen 52% van de stemmen.¹⁵⁹

De R.K. Werkliedenbond herstelt zich miraculeus van het grote ledenverlies in de eerste helft van de twintiger jaren (zie pag. 59). In 1930 is zij met 19.051 leden anderhalf keer groter dan in 1920.¹⁶⁰

De socialisten hebben een heel eigen kijk op hun dalende populariteit in Limburg:

De Mijnstreek is tot missiegebied gemaakt - de missionarissen halen de arbeiders niet in de kerk terug, want daar zijn en blijven zij, maar

¹⁵⁷ DL 15-6-1929.

¹⁵⁸ Cijfers: DL 4-7-1929.

¹⁵⁹ DL 5-5-1928.

¹⁶⁰ Vellenga 1975: 92.

zij beletten de arbeiders in de moderne organisaties te komen: Werkgevers en geestelijkheid werken eendrachtig samen, miljoenen gulden gemeenschapsgeld worden aangewend om clericale doeleinden te dienen. (...) Tel daarbij de terreur, die 'De Tijd' wel ontkent, maar die aan Limburgsche arbeiders welbekend is, en de katholieke hitsbladen in Limburg, dan begrijpt gij hoe zwaar het is om in Limburg het licht der moderne vakbeweging te brengen.¹⁶¹

De katholieke propagandisten hebben duidelijk een andere mening:

Het katholiek offensief is geslaagd. Niet alleen de zuiver godsdienstige actie heeft succes: de retraites, godsdienstige verenigingen, E.K. etc.; ook de sociale ontwikkeling: praatavonden, sociale cursussen, Volksuniversiteit, Rolducsche Studieweek, R.K. Pers etc. etc. Tenslotte blijken ook de standsorganisaties eindelijk voldoende kracht te hebben gekregen. De toekomst is dus rooskleurig voor het katholicisme.¹⁶²

Geen van de partijen maakt melding van de rol die het Limburgs chauvinisme speelt in de katholieke zege. Het chauvinisme gaat volledig schuil achter het katholicisme. Poels en zijn medestanders kunnen tevreden zijn.

NAAR EEN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPELIJKE VERKLARING

In de periode 1890-1930 kan aan de hand van artikelen en berichten in de Sittardse pers het ontstaan van een Limburgs chauvinisme worden geconstateerd. Vanaf 1900 en met name vanaf 1915 wordt het zelfbeeld positiever, ontwikkelt zich een gevoeligheid voor zaken van Limburgs belang en verschijnen er artikelen waarin het bestaan van een Limburgs chauvinisme wordt geconstateerd. Hoe is deze ontwikkeling te verklaren?

De buitenstaanderspositie van de Limburgers

Bij het ontstaan van het Limburgs chauvinisme in Sittard lijkt er sprake te zijn van wat Groenman¹⁶³ omschrijft als 'de groei van de verbondenheid bij gratie van de tegenstelling'. Oog in oog met enerzijds Hollanders en anderzijds vreemden vallen in de periode 1890-1930 de verschillen tussen Sittarderen, Maastrichtenaars en Roermondenaars, voor- en tegenstanders van

¹⁶¹ DL 11-9-1929.

¹⁶² DL 13-7-1929.

¹⁶³ Groenman 1973: 133.

de mijnbouw, arbeiders, boeren en burgers geleidelijk weg. Ze worden één als Limburgers.

Met de Hollanders worden globaal genomen alle andere Nederlanders bedoeld, hoogstens de Noord Brabanders uitgezonderd. Termen als 'van boven den Moerdijk' en 'uit het Noorden' wijzen ook in deze richting. Bij nadere beschouwing blijken de Sittardenaren toch vooral de Hollandse en verhollandste burgerij uit het Noorden van het land te bedoelen - in het begin alleen de protestantse, liberale burgerij, maar in de twintiger jaren ook de katholieke burgerij.

Het zich onderscheiden van deze Hollanders dateert al vanaf het begin van de periode 1890-1930. Alleen is er dan nog geen sprake van een Limburgs chauvinisme. Integendeel, de Sittardenaren nemen het negatieve beeld dat de Hollanders van de Limburgers hebben, bijna geheel over. Ze kunnen er alleen maar op wijzen dat niet alle Limburgers hetzelfde zijn. Daarmee aanvaarden zij gelaten de buitenstaanderspositie die de Hollanders hen in de Nederlandse samenleving toebedelen. Rond 1900 beginnen de Sittardenaren zich te weer te stellen. Er wordt geklaagd over de achterstelling en de verwaarlozing van Limburgse belangen. Het zelfbeeld van de Limburgers wordt opgepoetst. Hollanders worden koudbloedig en stijfdoenerig genoemd. Rond 1915 begint men ook termen te gebruiken als pedant, hooghartig, huichelachtig, zoetelijk-deftig en bemoeizuchtig. Er is duidelijk sprake van tegenstigmatisering. Toch blijft die tamelijk zwak. De Hollanders worden niet echt als minderwaardig beschouwd. Het probleem is, dat de Sittardenaren het gedrag van de Hollanders nauwelijks kunnen aanvalen, omdat zij dan kritiek zouden leveren op datgene wat ook zichzelf als algemeen beschaafd zien. Vandaar dat ze de aan de Limburgers toegemeten eigenschappen, als te veel drinken en vechten, onordelijkheid en ondegelijkheid, niet tot iets positiefs maken ('Wij zijn trots op ons drinken') maar slechts ontkennen. Verder blijft hen in eerste instantie weinig anders over dan te hameren op het gezellige van de Limburgers en in de meest algemene bewoordingen tegen te sputteren:

Wij zijn zoo goede Nederlanders als wie ook in ons land, al verloochenen wij evenmin als de Friezen enz. onze Volksaard; maar Hollanders zijn wij niet en willen wij ook niet worden.¹⁶⁴

en:

tot Holland behooren we trouwens ook niet, we zijn Limburgers en Nederlanders.¹⁶⁵

¹⁶⁴ LA 10-1-1903.

¹⁶⁵ Z 12-10-1916.

De invloed van het integratieproces

De reden dat de Sittardenaren zich pas vanaf 1900 te weer stellen tegen de buitenstaanderspositie van de Limburgers is, dat ze door een stroomversnelling in het integratieproces in de Nederlandse samenleving nu eigenlijk voor het eerst ermee worden geconfronteerd. Tot deze tijd zijn de contacten met Hollanders nog beperkt (denk aan het zelfgenoegzame beeld van de Sittardse samenleving). Alleen Sittardenaren die naar het Noorden verhuizen, zullen last hebben gehad van de buitenstaanderspositie van de Limburgers (denk aan Gadiot, die in Utrecht heeft gestudeerd en gewerkt).

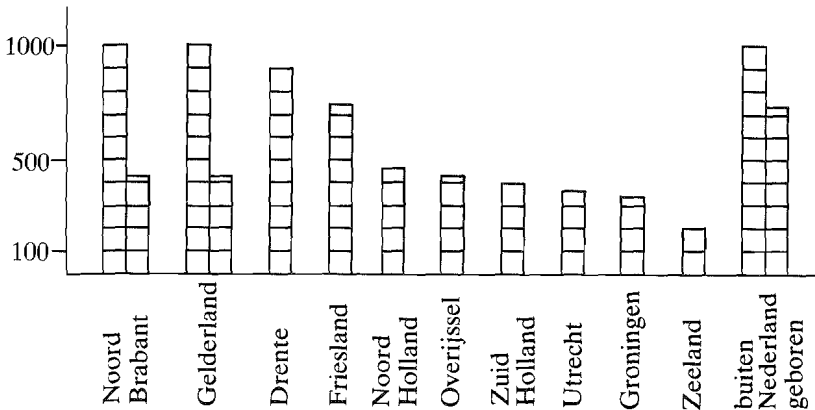
Bij deze stroomversnelling speelt de ontwikkeling van de mijnbouw, en met name de Staatsmijnen, een grote rol, maar niet de enige. De oprichting van de Staatsmijnen is in feite slechts onderdeel van een ware stortvloed van wetten en regelingen, die sinds de eeuwwisseling vanuit Den Haag het land overstroomt. Deze groei van de overheidsbemoeïing met de samenleving gaat gepaard met een snelle groei van het aantal ambtenaren. In 1892 heeft de overheid 12.000 ambtenaren in dienst, in 1910 al 30.000 en in 1923 50.000.¹⁶⁶ Ook zonder Staatsmijnen zou Limburg wellicht zijn deel van de Hollandse ambtenaren hebben gekregen. Maar de Staat bemoeit zich niet alleen meer met de burgers; de burgers bemoeien zich ook meer met de Staat. De democratisering neemt toe. In 1917 bereikt dit proces een hoogtepunt met de invoering van het algemeen kiesrecht voor mannen, dat in 1922 wordt uitgebreid met dat voor vrouwen. Alle Sittardenaren zijn nu in principe actief betrokken bij het openbaar bestuur. De verzuiling zorgt er voor dat die actieve betrokkenheid deel gaat uitmaken van het emancipatiestreven van het hele katholieke volksdeel in Nederland: katholieken stemmen katholiek. De band met de katholieke Hollanders wordt daardoor extra stevig.

Zonder mijnbouw en Staatsmijnen zou de stroomversnelling echter lang niet zo sterk zijn geweest. Het aantal Hollandse ambtenaren zou veel kleiner zijn geweest, het aantal besluiten uit Den Haag richting Limburg - direct via de overheidsbegroting en indirect via de Staatsmijnen - veel minder. De ergernis over verkeerde besluiten zou niet zo groot zijn geweest en het zelfvertrouwen van de Sittardenaren tegenover de Hollanders kleiner, want: 'Wij Limburgers hebben de kolen' zou dan niet opgaan. Maar bovenal zou het aantal vreemden veel kleiner zijn geweest of zou er zelfs helemaal geen sprake van vreemden zijn geweest.

¹⁶⁶ De Jonge 1978: 252 en DL 25-8-1923.

Het zich onderscheiden van de vreemden

Met de vreemden worden de allochtone mijnwerkers bedoeld, die na 1900, en met name na 1915, in grote getale de Mijnstreek binnenkomen. De helft van deze mijnwerkers is buitenlander, vooral Duitser. De andere helft komt uit de rest van Nederland. Het verslag van het Algemeen Mijnwerkersfonds meldt dat in 1925 8.419 niet-Limburgse Nederlanders staan ingeschreven bij de verplichte ziekenkassen. De herkomst daarvan is in de volgende grafiek uitgetekend (één blokje = 100):

Louter door hun aantal, lijken deze vreemden al als een bedreiging voor de oude autochtone samenleving te worden gezien. De politieke activiteiten die de socialisten onder hen ontplooiën, de angst voor besmetting van de autochtone arbeiders en de invoering van het algemeen kiesrecht in 1917 verdubbelen de bedreiging. De mogelijkheid van een vreemd en misschien zelfs socialistisch bestuur wordt in de Mijnstreek reëel.

Het wapen van de Sittardenaren tegen de vreemden is stigmatisering. Zij bombarderen hen tot buitenstaanders. Door hun heterogene samenstelling en hun lage sociale positie kunnen de vreemden zich daar niet tegen verdedigen. Al in het prille begin, in 1901, omschrijft 'De Limburgsche Aankondiger' hen als werkvolk van het slechtste soort, die de autochtone arbeiders 'noodzakelijkerwijze bederven, evenals de gehele omgeving en eene eeuw

en langer zal het duren, voor dat de schadelijke invloed verdwenen is'.¹⁶⁷ Zij krijgen het aura toegemeten van socialisme, goddeloosheid, alcoholmisbruik en zedeloosheid. Gedurende de rest van de periode 1890-1930 raken ze dat niet meer kwijt.

De autochtone bevolking, inclusief de mijnwerkers, wordt in contrast met de vreemden afgeschilderd als geloofs- en gezagstrouw. Aldus wordt het stigma dat de Limburgers door de Hollanders wordt opgedrukt, afgewenteld naar de vreemden. Zij zijn schuld aan het slechte beeld. In hun eigen ogen zijn de Sittardenaren gevestigden. In de ogen van de Hollanders zijn de vreemde mijnwerkers reden te meer de Limburgers te stigmatiseren en als buitenstaanders te blijven zien.

Het vrijpleiten van schuld heeft zijn prijs.¹⁶⁸ De Sittardenaren moeten zich daadwerkelijk beter gaan gedragen. Dat betekent vooral beter katholiek. Het is daarom niet toevallig, dat in 1911 voor het eerst een opmerking wordt gemaakt over het storende naaktzwemmen van jongens en meisjes in de plaatselijke Geleenbeek,¹⁶⁹ of dat in 1912 de deken er in slaagt een meerderheid van de gemeenteraad te winnen voor zijn idee met carnaval de sluitings-tijd van de café's te vervroegen tot half een 's nachts en het maskeren na dinsdagavond twaalf uur te verbieden.¹⁷⁰ De Sittardenaren bewijzen hun goed-katholiek-zijn ook door veel massaler dan voorheen de katholieke zuil te steunen. Zo wint de Kerk niet alleen aan culturele betekenis, maar ook aan politieke en maatschappelijke kracht.

Rond 1915 werpen de Sittardenaren ook de cultivering van de Limburgse taal, cultuur en geschiedenis in de strijd tegen de vreemden en Hollanders. Het versterkt de interne cohesie, waardoor de stigmatisering van de vreemden en de tegenstigmatisering van de Hollanders effectiever wordt en waardoor de Sittardenaren politiek een vuist kunnen maken. Het doet het gevoel van eigenwaarde groeien, vooral tegenover de Hollanders.¹⁷¹ En, last but not least, het verschaft een rechtvaardiging aan de eis van bevoorrechtiging van de Limburgers bij benoemingen in met name hogere functies in Limburg. Het hoge goed van de Limburgse cultuur kan volgens de chauvinisten immers alleen bewaard blijven wanneer Limburgers - en niet, zoals zo vaak het geval is, Hollanders en dan ook nog meestal protestantse Hollanders - de sleutelposities bekleden.

¹⁶⁷ LA 1-6-1901.

¹⁶⁸ Vergelijk Elias 1976: 15.

¹⁶⁹ LA 29-6-1911.

¹⁷⁰ L 19-3-1912.

¹⁷¹ Vergelijk DL 13-3-1926: 'Onze beschaving is de oudste van Nederland en zij heeft zich gehandhaafd naast die van de andere gewesten van ons land'.

De dragers van het Limburgs chauvinisme

De top en waarschijnlijk ook een deel van de subtop van de notabelen hebben zich afzijdig gehouden van de ontwikkeling van het Limburgs chauvinisme in Sittard. De secretaris van de Limburgse Liga, Schoonbrood, heeft aangegeven waarom (zie pag. 63). In 'den hooger stand' zouden er te veel mensen zijn, 'die het als een eer beschouwen met andersdenkende Hollanders te mogen omgaan (...) dat staat zoo deftig'. Die houding dateert al van vóór 1926. In 1903 schrijft 'De Limburgsche Aankondiger':

Hoort men vele Limburgers, vooral officieele personen, dan voelen zij zich volle Hollanders. Wij gebruiken bij voorkeur dit woord, omdat het de zaak juist weergeeft. De Hollander beschouwt zich als de Nederlander bij uitnemendheid.¹⁷²

Deze houding van de hogere notabelen komt voort uit het feit dat zij weinig binding hebben met de locale samenleving. Zij bewegen zich doorgaans op een hoger integratieniveau. Daar vervullen zij (ere)ambten, vermaken zij zich en trouwen ze. Omdat op dit niveau het Hollandse cultuurpatroon toonaangevend is, passen zij zich daaraan aan - net zoals zij zich voorheen lange tijd hebben aangepast aan het bij de hogere standen in West Europa in zwang zijnde Franse cultuurpatroon. Voor hen is dit het zoveelste middel om zich te onderscheiden van het gewone volk.

De kleinere notabelen moeten daarentegen juist voorop hebben gelopen bij de ontwikkeling van het Limburgs chauvinisme. De samenstelling van het bestuur van de Limburgsche Liga - waarin grote namen ontbreken - en de schaarse gegevens over de achtergrond van enkele notoire chauvinisten wijzen in die richting. Gadiot is advocaat en redacteur, André Sanderbout zou behalve columnist dokter zijn,¹⁷³ Jean Beckers is hereboer, zijn vriend Cremers pastoor.

In tegenstelling tot de hogere notabelen hebben de kleinere notabelen goede redenen om chauvinistisch te zijn. Zij hebben veel meer binding met de locale samenleving. Zij zijn autochtoner en hebben een Limburgser cultuurpatroon. Hun eigenwaarde moet door het arrogante optreden van de Hollanders en hun bemoeienis met Limburgse aangelegenheden het zwaarst geschokt zijn. Zij zullen de betere banen die de Hollanders wegkapen, het meest geambieerd hebben. De Hollanders vormen, met andere woorden, een grote bedreiging voor hun oude status. Dat is ook het geval met de vreemden. Hun massale komst tast de oude maatschappijverhoudingen op lokaal niveau grondig aan. Met deze verhoudingen is de status van de

¹⁷² LA 10-1-1903.

¹⁷³ Z 3-6-1916.

kleinere notabelen nu juist zo nauw verbonden. De kleine notabelen zullen zich ook goed hebben kunnen vinden in de kritiek, die de gewone, brave burgers, boeren en mogelijk ook een deel van de arbeiders hebben op het godde- en zedeloze gedrag en het vermeende socialisme van de vreemden. Bovendien hebben zij de vaardigheid hun ideeën op papier te zetten. Dat alles maakt de kleine notabelen bijna als vanzelfsprekend de spreekbuis van het Limburgs chauvinisme. Hun gehoor vinden ze vooral onder de middenstand van boeren en burgers. Net als de nauw aan hen gelieerde kleine notabelen heeft deze grootste groep onder de Limburgse bevolking eigenlijk alleen maar last van de nieuwe ontwikkelingen. In Sittard komt dat scherp naar voren in een aantal faillissementen van sommige, te voortvarende middenstanders.

De arbeiders vinden tenminste nog enige troost in de goed betaalde, hoewel zware arbeid dicht bij huis. Wanneer in de twintiger jaren de werkgelegenheid in de mijnbouw afneemt, zullen ook zij oog hebben gekregen voor de chauvinistische leuze 'Limburg voor de Limburgers'.

Waarom geen Limburgs nationalisme?

Volgt men Gellner,¹⁷⁴ dan zijn alle ingrediënten aanwezig voor het ontstaan van een krachtig Limburgs nationalisme. De Sittardenaren staan als groep met een afwijkende cultuur en weinig macht en als ongeschoolden tegenover de Hollanders. Toch heeft zich niet meer dan een sluimerend nationalisme ontwikkeld. De oorzaak daarvan is de innige band die van meet af aan tussen het Limburgs chauvinisme en het katholicisme heeft bestaan. Zonder dat katholiek geloof zou het Limburger-zijn ook tamelijk hol zijn, al begint rond 1915 de cultivering van de Limburgse taal, cultuur en geschiedenis het gebrek aan exclusieve cultuurelementen wel enigszins op te vullen. De nationaal georiënteerde katholieke Kerk blijkt niet gebaat bij een té sterk Limburgs chauvinisme. Het is een bedreiging voor haar streven de eenheid onder de Nederlandse katholieken - lokaal en nationaal - te bewaren. Deze eenheid is niet alleen noodzakelijk voor het behoud van het éne, katholieke geloof, maar ook voor de emancipatie van de katholieken. Die is gebaat bij een sterke zuil en dus (door de democratisering en de invoering van het evenredig kiesstelsel in 1917) bij zoveel mogelijk stemmen op de katholieke partij. Dat moet allemaal een rol hebben gespeeld bij de verkettering door Poels en zijn medestanders van het ultra-chauvinisme van de Limburgsche Liga en figuren als André Sanderbout. Een gematigd chauvinisme blijkt de

¹⁷⁴ Gellner 1980: 79.

Kerk echter wel goed van pas te komen. Zo lang het katholiek-zijn maar de hoofdzaak blijft van het Limburger-zijn, kan het prima gebruikt worden in de strijd tegen het Hollandse liberalisme en protestantisme en het vreemde socialisme. Aldus gaat een beteugeld chauvinisme deel uitmaken van de verzuiling in Limburg. Dit heeft het verrassende resultaat dat, in tegenstelling tot die gewesten waar een levensbeschouwelijk gemengde, autochtone bevolking trouw aan het gewest waarschijnlijk heeft moeten inruilen tegen trouw aan de eigen zuil, de verzuiling in Limburg een bekrachtiging van het regionaal bewustzijn heeft gebracht. Daardoor zijn de Sittardenaren ondanks alles, zoals Nolens het uitdrukt, Limburgers én Nederlanders gebleven.

LITERATUURLIJST

- Alberts, W. Jappe, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, deel II, Assen 1974.
Oorsprong en Geschiedenis van de Limburgers, Amsterdam/ Brussel 1981.
- Bosmans, J., Het maatschappelijk-politiek leven in Nederland 1918- 1940, in: D.P. Blok e.a., *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 14, pag. 200-254, 1977.
- Brunt, L., *De rafelrand van Amsterdam*, Meppel 1977.
- Claussens, Th.J.A.H., Een nieuwe landbouwstructuur in wording 1875- 1914, in: J.F.R. Philips e.a., *Geschiedenis van de landbouw in Limburg*, Assen 1965.
- Colsen C.M., J., *Poels*, Roermond/Maaseik 1955.
- Dieteren O.F.M., Remigius P., *Veertig jaren arbeiderswoningen in Limburg. 'Ons Limburg' 1911-1951*, Heerlen 1951.
De migratie in de Mijnstreek 1900-1935, Maastricht 1959.
- Elias, Norbert, Een theoretisch essay over gevestigden en buitenstaanders, in: Norbert Elias en J.L. Scotson, *De gevestigden en buitenstaanders*, Utrecht/Antwerpen 1976.
- Gellner, Ernest, Nationalisme, in: *Symposium II/1/1980*, themanummer Nationale integratie en sociale differentiatie, pag. 58-83, 1980.
- Goudsblom, Johan, *Dutch Society*, New York 1967.
- Groenman, S.J., *Sociaal gedrag en omgeving. Een inleiding tot de sociologie*, Assen 1973.
- Jacobs M.S.C., Jac, *Het Gouden Boek der K.A.B. Limburg 1900-1950*, Heerlen 1951.
- Jonge, J.A. de, Het economische leven in Nederland 1895-1914, in: D.P. Blok e.a., *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 13, pag. 249-285, 1978.
- Kok, J.A. de, Kerken en godsdienst: het uiteengaan van Kerk en school, in: D.P. Blok e.a., *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 12, pag. 232-251, 1977.
- Limburg Express*, 1ste jaargang, nr 2, april 1977, (bevat: Er bestaat geen Limburgse volkscultuur, van Fons Ehrens).
- Linszen, G.C.P., *Verandering en verschuiving*, Tilburg 1969.
- Marijnissen, H., Raben, A., *De weg over de grens*, doctoraalscriptie literatuursociologie, interne publicatie, Nijmegen 1977.
- Raedts, C.E.P.M., *De opkomst, de ontwikkeling en de neergang van de steenkolenmijnbouw in Limburg*, Assen 1974.
- Roukens, Win., Limburgs-Rijnlandse culturele contacten in Europees kader (II), in: *Maasland*, Algemeen Maandblad, jrg.13, nr.8, pag. 269-286, (Roermond) 1966.
- Schreurs, Jac., *Krooniek eener Parochie*, deel 1: De Kraai op den Kruisbalk, Utrecht 1942.
Krooniek eener Parochie, deel 3: De Weg zijner Zonen, Utrecht 1948.
Pastoor Deken Thijssen van Sittard, de man met de rozenkrans, Roermond/ Maaseik 1957.
- Sittard. De ingangspoort van Neerlands mijngebied in het schoone Limburg*, Vereniging 'De Kollenberg', Sittard 1925.
- Vellenga, S.Y.A., *Katholiek Zuid-Limburg en het Fascisme. Een onderzoek naar het kiesgedrag van de Limburgers in de jaren dertig*, Assen 1975.
- Wichers, A.J., *De oude plattelandsbeschaving. Een sociologische bewustwording van 'overherigheid'*, Wageningen 1965.
- Wijsen, Frans, *Kent u Limburg ook zó?* Zeist 1963.

Sittardse kranten (afkorting, volledige naam en jaren van uitgave)

KL	:	'De Katholieke Limburger'	(tot 1896)
L	:	'Limburg'	(tot 1913)
LA	:	'De Limburgsche Aankondiger'	(tot 1913)
KW	:	'De Katholieke Waarheidsvriend'	(1891-1894)
NSC	:	'Nieuwe Sittardsche Courant'	(1913-1915)
Z	:	'Het Zuiden'	(1915-1927)
NLA	:	'Nieuwe Limburgsche Aankondiger'	(1913-1921)
DL	:	'De Limburger'	(vanaf 1921)

Grafiek van het aantal bewaard gebleven krantennummers (van alle kranten samen) per jaar:

